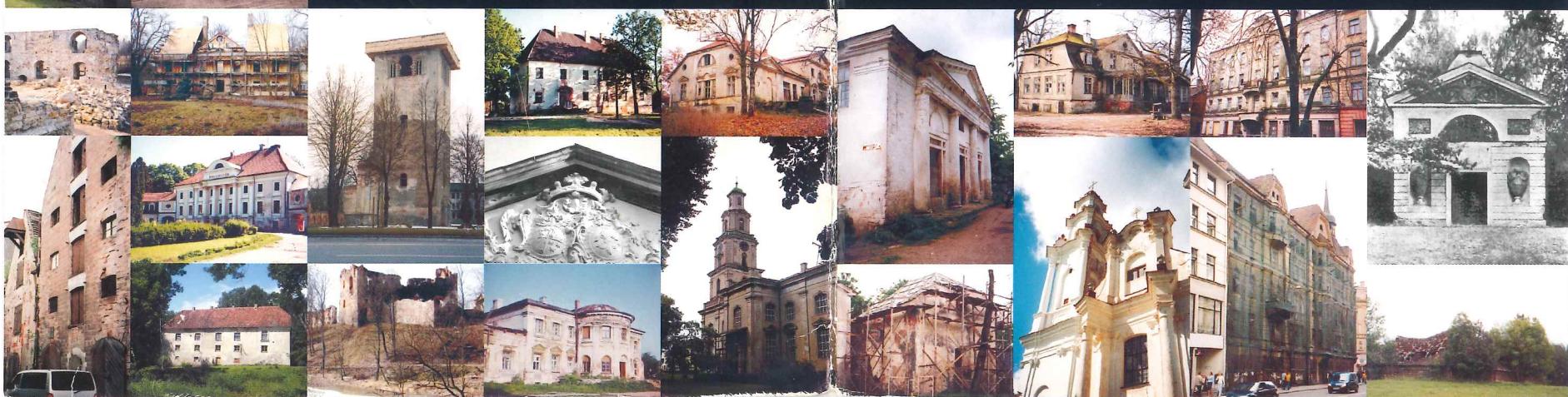

100 most endangered
cultural monuments in Latvia

100 apdraudētākie kultūras pieminekļi Latvijā

EUROPAS KULTŪRAS
MANTOJUMA
DIENAS 2004

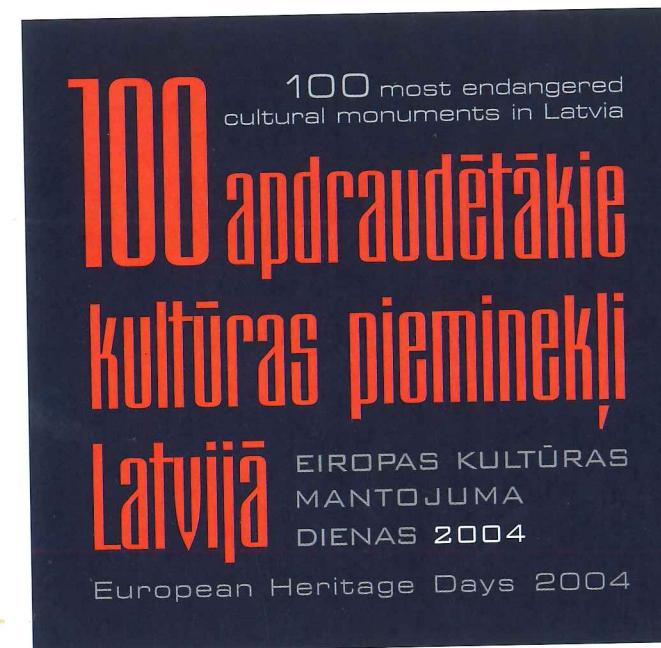
European Heritage Days 2004

Jānis Zilgalvis

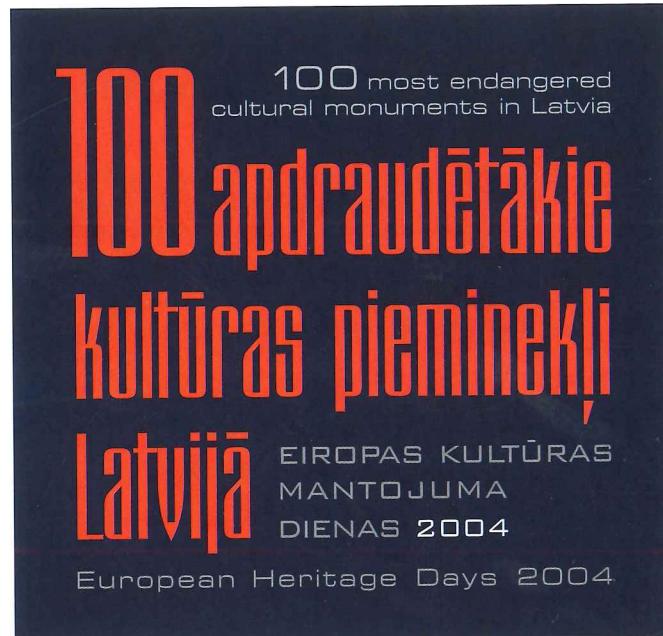
Inga Tapiņa

Andris Šnē

Valsts kultūras pieminekļu
aizsardzības inspekcija

Jānis Zilgalvis
Inga Tapiņa
Andris Šnē

Valsts kultūras pieminekļu
aizsardzības inspekcija

100 apdraudētākie kultūras pieminekļi Latvijā

Eiropas kultūras mantojuma dienas 2004

OBJEKTU SAKAKSTS

Aizkraukles raj.

1. Kokneses pilsdrupas
2. Neretas muižas apbūve
3. Odzienas muižas apbūve

Alūksnes raj.

4. Alūksnes pilsdrupas
5. Gaujienas pilsdrupas

Balvu raj.

6. Zemnieku sētas Baldones

Bauskas raj.

7. Bauskas pilsdrupas ar parku
8. Kaucmindes muižas muižnieka dzīvojamā ēka
9. Skaistkalnes katoļu klosteris

Cēsu raj.

10. Cēsu viduslaiku pilsdrupas ar 3 priekšpiļu nocietinājumu mūriem
11. Gatartas muižas apbūve
12. Lielstraupes zirgu pasta stacija
13. Raunas viduslaiku pils ar pilsētu
14. Ungurmuižas klēts
15. Vāveres kroga apbūve

Daugavpils

16. Daugavpils cietokšņa apbūve

Daugavpils raj.

17. Baltmuižas kungu māja ar parku
18. Birķeneļu luterānu baznīca

Dobeles raj.

19. Dobeles pilsdrupas
20. Lustes muižas pils
21. Vecapguldes muižas pils

Gulbenes raj.

22. Rankas muižas pils
23. Vecgulbenes muižas Baltā pils
24. Zemnieku sēta *Vecdziesnieki*

Jēkabpils raj.

25. Jēkabpils Uniātu baznīca
26. Vārenbrokas muižas dzīvojamā māja

Jelgava

27. Sv. Trīsvienības baznīcas tornis
28. Dzīvojamā ēka *Villa Medem*
29. Dzīvojamā ēka Vecpilsētas ielā 84

Jelgavas raj.

30. Bērvircavas muižas kungu māja un parks
31. Bramberģes muižas apbūve ar parku
32. Elejas muižas apbūve
33. Salgales luterānu baznīcas drupas

Jūrmala

34. Ķemeru parks ar parka arhitektūru
35. Restorāns *Lido* Turaidas ielā 8

- Krāslavas raj.**
36. Krāslavas pils apbūve ar parku un parka arhitektūru
 37. Krāslavas pils bibliotēkas ēka
 38. Landskronas katoļu baznīca ar žogu un diviem zvanu torniem

Kuldīgas raj.

39. Pilsdzirnavas ar iekārtu Kuldīgā, Baznīcas ielā 36
40. Lielivandes muižas vecā dzīvojamā ēka
41. Pētera kapličas zvanu tornis Kuldīgā, Pētera ielā 3

Liepāja

42. Sv. Trīsvienības luterānu baznīca ar žogu

Liepājas raj.

43. Aizputes pils ar nocietinājuma mūri
44. Aprīķu muižas dzīvojamā ēka
45. Dzērves – Cīravas tautas skola
46. Dunalkas baronu kapliča
47. Zemnieku sēta *Dirnēnu Piķeli*

Limbažu raj.

48. Liepupes muižas dzīvojamā ēka
49. Liepupes luterānu baznīcas kapela
50. Limbažu viduslaiku pils
51. Nabes pils tornis *kapela*

Ludzas raj.

52. Lauderu pareizticīgo baznīca ar žogu un vārtiem
53. Ludzas pilsdrupas
54. Pasienes katoļu baznīca ar žogu un vārtiem

Madonas raj.

55. Cesvaines pils
56. Mārcienas muižas apbūve
57. Zemnieku sētas *Anckani* rija

Ogres raj.

58. Lindes muižas vārti

Preiļu raj.

59. Preiļu muižas apbūve

Rēzekne

60. Rēzeknes sinagoga Krāslavas ielā 5

Rēzeknes raj.

61. Loboržu (Lobvoržu) muižas kungu māja
62. Ozolmuižas kapliča
63. Prezmas ūdensdzirnavas

Rīga

64. Brāļu kapu ansamblis
65. Dannenšterna nams
66. Daugavgrīvas cietokšņa apbūve
67. Dārzu un parku arhitektūras ansamblis *Lielie kapi* ar memoriālajām celtnēm
68. Doma baznīcas un klostera ansamblis
69. Rīgas koka apbūve
70. Rīgas pils ansamblis ar bastiona fragmentiem
71. Dzīvojamā ēka Jēkaba ielā 24
72. Īres nams Pētersalas ielā 5
73. Dzīvojamā ēka Marijas ielā 6
74. Noliktava Miesnieku ielā 17
75. Dzīvojamā ēka R. Vāgnera ielā 2

Rīgas raj.

76. Daugmales pilskalns ar senpilsētu un senkapi
77. Nurmižu muižas oranžerija
78. Siguldas pilsdrupas

Saldus raj.

79. Ezeres muižas stālli
80. Gaiķu luterānu baznīca

Talsu raj.

81. Briņķu–Pedvāles muižas apbūve
82. Dundagas mācītājmuižas dzīvojamā ēka un parks
83. Īves vējdzirnavas
84. Nogales muižas alus darītava
85. Nurmužas apbūve
86. Sabiles mācītājmuižas apbūve
87. Stendes muižas vecā pils
88. Valdgales muižas kungu māja

Tukuma raj.

89. Kandavas pilsdrupas un Pulvertoris
90. Lestenes luterānu baznīca
91. Sātu luterānu baznīca ar žogu un vārtiem

Valkas raj.

92. Ērgēmes viduslaiku pils
93. Smiltenes pilsdrupas
94. Zemnieku sēta *Ielīcas*

Valmieras raj.

95. Burtnieku muižas apbūve
96. Eriņu muižas kungu māja
97. Mujānu viduslaiku pils
98. Valtenberģu muižas stālli
99. Pabērzkalns – pilskalns ar apmetni
100. Zlēku muižas apbūve

100 most endangered cultural monuments in Latvia

European Heritage Days 2004

LIST OF MONUMENTS

Aizkraukle district

1. Koknese castle
2. Nereta manor buildings
3. Odziena manor buildings

Alūksne district

4. Alūksne castle ruins
5. Gaujiena castle ruins

Balvi district

6. Farm *Baldones*

Bauska district

7. Bauska castle ruins
8. Landlord's house of Kaucminde manor
9. Skaistkalne Catholic monastery

Cēsis district

10. Cēsis medieval castle
11. Gatarta manor buildings
12. Postal horse station in Lielstraupe
13. Rauna medieval castle
14. Granary in Ungurmuiža manor
15. Vāvere inn buildings

Daugavpils

16. Daugavpils fortress

Daugavpils district

17. Baltmuiža manor house and park
18. Birķenēļi Lutheran church

Dobele district

19. Dobele castle ruins
20. Luste manor house
21. Vecapgulde manor house

Gulbene district

22. Ranka manor house
23. White House of Vecgulbene manor
24. Farm *Vecdziesnieki*

Jēkabpils district

25. Uniate church of Jēkabpils
26. Vārenbroka manor house

Jelgava

27. Tower of St.Trinity church
28. Living house *Villa Medem*
29. Living house at Vecpilsētas 84

Jelgava district

30. Bērvircava manor house and park
31. Bramberģe manor buildings and park
32. Eleja manor buildings
33. Ruins of Salgale Lutheran church

Jūrmala

34. Ķemerī park and park architecture
35. Restaurant *Lido* at Turaidas 8

Krāslava district

36. Krāslava manor house, park and park architecture
37. Library house of Krāslava manor
38. Landskrona Catholic church

Kuldīgas district

39. Mill with equipment in Kuldīgā, Baznīcas 36
40. Living house of Lielivande manor
41. Bell-tower of Pēteris cemetery in Kuldīga, Pētera 3

Liepāja

42. St.Trinity Lutheran church

Liepāja district

43. Aizpute castle
44. Aprīķi manor house
45. Dzērve – Cīrava school
46. Mausoleum of Dunalka manor
47. Farm *Dirnēnu Pikelī*

Limbaži district

48. Liepupe manor house
49. Liepupe Lutheran chapel
50. Limbaži medieval castle
51. Nabe castle tower

Ludza district

52. Lauderi Orthodox church
53. Ludza castle ruins
54. Pasiene Catholic church

Madona district

55. Cesvaine palace
56. Mārciena manor buildings
57. Threshing–barn of farm *Anckani*

Ogre district

58. Gate of Linde manor

Preiļi district

59. Preiļi manor buildings

Rēzekne

60. Rēzekne synagogue at Krāslavas 5

Rēzekne district

61. Loborži (Lobvorži) manor house
62. Ozolmuiža mausoleum
63. Prezma watermill

Rīga

64. Bretheren cemetery ensemble
65. Dannenstern house
66. Daugavgrīva fortress
67. Garden and park ensemble *Lielie kapi* with memorial buildings
68. Dome Cathedral and monastery
69. Wooden buildings of Riga
70. Riga castle
71. Residential building at Jēkaba 24
72. Residential building at Pētersalas 5
73. Residential building at Marijas 6
74. Warehouse at Miesnieku 17
75. Residential building at R. Vāgnera 2

Rīga district

76. Daugmales castle mound, ancient settlement and burial field
77. Orangery of Nurmīži manor
78. Sigulda castle ruins

- Saldus district**
- 79. Stables in Ezere manor
 - 80. Gaiķi Lutheran church
- Talsi district**
- 81. Briņķu–Pedvāle manor
 - 82. Dundaga vicarage and park
 - 83. Īve watermill
 - 84. Brewery of Nogale manor
 - 85. Nurmuiža buildings
 - 86. Sabile vicarage
 - 87. Old castle of Stende manor
 - 88. Valdgale manor house

- Tukums district**
- 89. Kandava castle ruins and Powder tower
 - 90. Lestene Lutheran church
 - 91. Sāti Lutheran church

- Valka district**
- 92. Ērģeme medieval castle
 - 93. Smiltene castle ruins
 - 94. Farm *Ielīcas*
- Valmiera district**
- 95. Burtnieki manor buildings
 - 96. Eriņi manor house
 - 97. Mujāni medieval castle
 - 98. Valtenberģe manor stables
- Ventspils district**
- 99. Pabērzkalns castle mound and settlement
 - 100. Zlēkas manor buildings

Cilvēce nevar pastāvēt bez atmiņas, bez kultūras mantojuma. Saglabāts kultūras mantojums ir viens no valsts stabilitātes rādītājiem un garantiem. Mums jābūt lepniem par savām kultūras vērtibām un jābūt spējīgiem vērtīgāko nosargāt un nodot nākamajām paaudzēm. Kultūras mantojums nav apgrūtinājums, bet vēl patiesi neizprasta vērtība – arī ekonomiska vērtība un iespējas attīstībai. Bagāts un sakopts kultūras mantojums pasaulei pelna ievērojamus līdzekļus. Daudzu valstu ekonomika lielā mērā balstīta uz kultūras tūrismu, bet ir arī vietas, kur cilvēces atmiņa tiek izdzēsta līdzekļu un cilvēku izpratnes trūkuma dēļ.

Latvija ir bagāta ar muižām, pilīm, parkiem, baznīcām, pilskalniem, pilsetu vēsturiskajiem centriem, kultūrvēsturiskām ainavām un citām vērtībām. Starp sakoptām vietām ir arī tādas, kur pietrūkst elementāra izpratne, ieinteresētība un līdz ar to arī rūpes par šo unikālo un vērtīgo vietu saglabāšanu nākamajām paaudzēm. Tā ir visas sabiedrības atbildība un izšķiršanās par prioritātēm. Vērtīgi kultūras pieminekļi tiek pamesti un izdemolēti, izdevīgās vietās vienkārši pārpirkti, neveicot nekādus ieguldījumus pieminekļa glābšanas pasākumos, lai vēlāk ar tiem varētu nopelnīt; atsevišķos gadījumos pamesti, lai atbrīvotos no tiem un vietā uzbūvētu ko citu. Daudzi ir izkropoti, tos neatbilstoši rekonstruejot vai nepārdomāti attīstot to apkārtni, bet visvairāk arī ar īpašnieku labo gribu, pieminekļi ir apdraudēti līdzekļu trūkuma dēļ.

Latvijas kultūras mantojuma saglabāšanas pamatā ir šaura sabiedrības loka un profesionālu entuziasms, bet ar to vien nepietiek – nepieciešama plašāka izpratne un finanšu līdzekļi. Kultūras mantojumam ir jāsaņem atpakaļ kaut neliela godīgi nopelnītās naudas daļa.

Ceru, ka Eiropas Kultūras mantojuma dienu tēma – “100 apdraudētākie kultūras pieminekļi Latvija” palīdzēs atklāt apdraudētu kultūras pieminekļu patieso vērtību, atradīs jaunus, atbildīgus kultūras pieminekļu saimniekus un atbalstītājus, kā arī rosinās lielāku atbalstu politiķos un palielinās izpratni par visu līmeņu atbildību kultūras mantojuma saglabāšanā.

Valsts kultūras pieminekļu
aizsardzības inspekcijas
vadītājs *J. Dambis*

The humankind cannot last without memories and without cultural heritage. Preserved cultural heritage is an indicator of and a guarantee for the country's stability. We must be proud of our cultural values and put added efforts to pass it on for the next generations. Cultural heritage is not a burden, but an underestimated asset with a considerable economic potential presenting development opportunities. Rich and well-maintained cultural heritage is a source of lucrative income in the world. A great number of economies rely on the cultural tourism, however, some sites have seen their heritage and collective memory disappearing due to lacking funds and understanding of people.

Latvia can boast an abundance of manor houses, palaces, parks, churches, castle mounds, historical city centres, cultural and historical landscapes and other values. Among well-maintained sites there are some that display scarce basic understanding of their importance and, consequently, also little efforts in preserving this unique and valuable heritage for the next generations. This is responsibility that lies on the whole society and its priorities. Valuable cultural monuments are abandoned and vandalised, some are sold and re-sold as profitable real estate without making the necessary investment in their maintenance; in several cases they are left for disintegration to be replaced by new structures later, while many are misshaped by irrelevant renovations or inconsiderate development of their surrounding areas, or insufficient funding for their maintenance.

The underlying force in the preservation process of Latvian cultural heritage originates from the enthusiasm of a fraction of society and the devotion of a group of professionals – hardly sufficient without the necessary funding and understanding of the issue. Cultural heritage must be entitled to receiving at least a small part of the money it has helped to earn.

I truly hope that the focus of the European Heritage Days – „100 most endangered cultural monuments in Latvia” – will help to highlight the actual value of cultural monuments, attract new and responsible owners and managers, multiply support from politicians and increase understanding about the responsibility at all levels for preserving cultural heritage.

J.Dambis
Head of State Inspection
for Heritage Protection

AIZKRAUKLES RAJONS

Kokneses pilsdrupas

(Nr.6160) Aizkraukles raj., Kokneses pag.

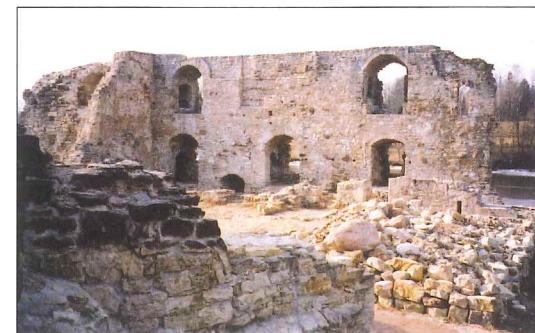
Kokneses (dokumentos minēta kā *Kukonoys*, *Kokenhus*, *Kokenhusen*) ordeņa mūra pils celta 1209. gadā. Kokneses novada pirmais vasalis bija bruņnieks Rūdolfs no Jerihovas. Viņam sekoja citi – Meinards, Johans, Jordans. 1269. gadā bīskaps Nikolajs vairākus novadus Koknesē izlēnoja bruņiniekam Teodorikam. Pēc Teodorika nāves īpašumi nonāca viņa sievas Sofijas otrā vīra H. fon Tizenhauzena īpašumā. Kokneses pili un citus īpašumus arhibīskaps bija iecerejis sev par pārvaldē esošās teritorijas centru, par ko ieilga strīds ar ordeni. 1398. gadā Koknesi un tās apkārtnei sev galīgi izcīnīja arhibīskaps. No 1397. līdz 1566. gadam Koknese kļuva par arhibīskapa rezidenci. Senajai pilij bija trapecveida plānojums. Arhibīskapa K.Lindes laikā (1509–1524) pils papildināta ar piebūvēm, to skaitā ar diviem apaļiem torņiem, kuri bija novietoti pie rietumu sienas. Pilī atradās arī kapela, kuras vieta apjomā bija iezīmēta ar nelielu astoņšķautņu tornīti. Pils rietumu fasāde kļuva līdzīga agrās romānikas divtorņu katedrāļu fasādēm. Pilī no priekšpils atdalījis grāvis ar paceļamo tiltu. No

priekšpils varēja nokļūt pilsētā, kuru apjosa mūra siena ar diviem vārtiem. 1582. gadā Stefans Batorijs apstiprināja Koknesei jau agrāk piešķirtās Rīgas tiesības. Arī vēlāk citi valdnieki Koknesei pievērsa uzmanību, it īpaši kā tirdzniecības vietai pie Daugavas ūdensceļa. Taču XVII.gs. pilsētas nozīme bija jau mazinājusies. Ziemēļu kara laikā tā sagrauta un nav atjaunota.

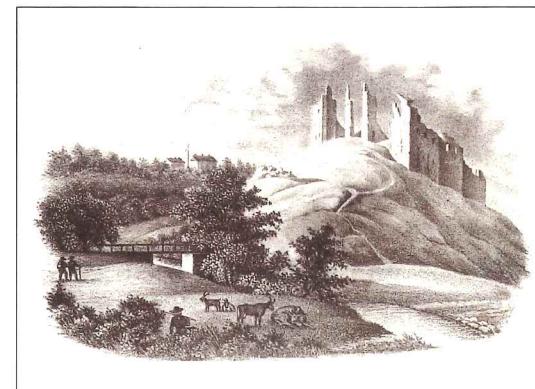
1961.–1966.gadā Ā.Stubava un 1991.–2000. gadā M.Rušas vadībā senvietā veikti plaši arheoloģiskie izrakumi, daļēji atsedzot pils, priekšpils un viduslaiku pilsētas teritorijas. Izrakumu laikā konstatēts 6–7m biezus kultūrlānis, kurā izšķirami 14 slāni, kas raksturo senvietas apdzīvotību un nocietinājumu attīstību gandrīz divu gadu tūkstošu laikā. Pamatojoties uz atrasto senlietu, keramikas un lietoto būvmateriālu kronoloģiju, nošķirami trīs periodi, no kuriem vēlākais aptver laikposmu no XIII.–XVIII. gs., kad 1208. gadā krustnešu nopostītajā Kokneses pilskalnā uzbūvēja iepriekš aprakstito mūra pili. Savukārt agrākais apdzīvotības periods datējams ar I g.t.p.m.ē. beigām un m.ē. I g.t. pirmo ceturksni. Zemes raga rietumu daļā atsegta agro metālu laikmetam raksturīgas nocietinātās apmetnes austrumu palisāde, ko veidoja tranšejā nostiprināts stāvkoku žogs. Daļēji izpētītas divas zemē iedzīlinātas taisnstūrveida celtnes un kāda ieapaļa slieteņa paliekas. Perioda beigās apmetne uz vairākiem

AIZKRAUKLES RAJONS

1. Kokneses pilsdrupas

2. Kokneses pilsdrupas.
20. gs. sākuma gravīra

gadsimtiem aizsargbūju tuvumā pamesta vai, iespējams, izmantota briesmu gadījumā kā patvēruma pilskalns. Vidējais apdzīvotības periods aptver vidējo un vēlo dzelzs laikmetu (V.– XIII.gs. sākums), kad atsākās intensīva senvietas apdzīvotība. Ap 1000. gadu austrumu daļā izveidota ar aizsarggrājiem un valņiem nocietināta priekšpils, kur noritēja aktīva saimnieciskā darbība. Pilskalna aizsardzībai ievērojami pastiprināja nocietinājumu sistēmu – austrumu daļā uzbēra iespaidīgu zemes valni. IX.–XIII.gs. sākumā viss pilskalna plakums tīcis apbūvēts

ar virszemes vienas un divu telpu dzīvojamām ēkām, apkurei izmantojot akmeņu pavardus vai māla krāsnis. Pilskalna XII.gs. vidus un otrs pusē kultūrlāni atsegta kādas ovālas celtnes sienas fragments, kas darināts no dolomīta akmeņiem, saistvielai lietojot vāju kaļķu javu. Celtnes tuvumā atrasts zvana apakšējās malas fragments, kas ļāva Ā. Stubavam pieņemt, ka nopostītā ēka ir bijusi sakrāla celtne, kas atbilst Indriķa Hronikas stāstam par Kokneses baznīcām un šeit dzīvojošiem pareizticīgajiem krieviem.

1967. gadā Kokneses pilsdrupas un to apkārtne tika daļēji izposta, veidojot Pļaviņu HES ūdenskrātuvi. Zem ūdens palika gleznaīnā Daugavas senleja, Pērses ūdenskritums un vairāki pilskalni. Mūsdienās notiek ūdens apskaloto pildrupu mūru un pamatu nostiprināšana un konservācija, taču joprojām šis kultūras piemineklis ir apdraudēts.

AIZKRAUKLE DISTRICT

Koknese castle

(No.6160) Aizkraukle district,
Koknese municipality

The stone castle of Koknese was built in 1209. The first vassal of Koknese region was Knight Rudolph from Jerihova. He was followed by others – Meinard, Johann, Jordan. In 1269, Bishop Nikolai rented out several territories of Koknese to Knight Tydericus on liege conditions. After the death of Tydericus the estates became the property of the second husband of his wife Sofia – H.von Tiesenhausen. The archbishop wanted to establish the castle of Koknese as the administrative centre of his territories causing lengthy disputes with the Order. In 1398, Koknese and its adjacent territories were finally taken over by the archbishop. From 1397 to 1566 Koknese served as a residence of archbishops. The ancient castle had a trapeze- shape layout. During the rule of Archbishop K.Linde (1509–1524) the castle was extended – among other structures, two new round towers by the west wall were

built. The castle housed also a chapel that was marked in the spatial composition of the complex by a small octagonal tower. The west facade of the castle thus started to resemble the two-tower cathedrals of the Early Romanesque. In 1582, Koknese castle was visited by F.Karduchi, an Italian diplomat, who admitted its beauty. The castle was separated from the forecastle by a moat with a drawbridge over it. The forecastle was connected to the town surrounded by a stone wall with two entrance gates. In 1582, Stefan Batori endorsed the rights of Koknese conferred earlier by the city of Riga. Koknese attracted considerable attention from other rulers also in later periods, especially regarding its role as an important trade location on the river Daugava waterway. However, by the 17th century the significance of the city had decreased. During the Great Northern War the castle was destroyed and left non-restored.

The ancient site was extensively studied in archaeological excavations of 1961–1966, lead by Ā. Stubavs, and 1991–2000, lead by M. Ruša. During the excavations the castle, forecastle and settlement areas were partly uncovered. The total cultural layer found was 6–7 m thick. All in all 14 different cultural layers were studied showing the development of the ancient settlement and its fortifications in a period of almost two thousand years. On the basis of the chronological pattern of artefacts, pottery and construction materials discovered, three settlement periods were identified, the latest of which dates back to the 13th–18th century. In this period the above stone castle was erected (1208) in the site of the previous castle mound destroyed by Crusaders. The early period

AIZKRAUKLES RAJONS

dates back to the end of the 1st millennium BC and the first quarter of the 1st millennium AD as established according to scratched pottery, stone, flint and bone artefacts. In the west part of the site the eastern palisade of the settlement was discovered and it consisted of a fence of vertically pointed logs fixed in a trench. The remains of two rectangular, partly subterranean buildings and a curved hut were studied. The concentration of buildings was lower in the centre of the settlement. At the end of the period the settlement near the defence structures was abandoned for several centuries or possibly used only as a refuge castle mound in case of emergency. The middle period of the wooden castle covers the Middle Iron Age from the 5th century to the 13th century when the site was intensively used as a settlement again. Around 1000 AD an eastern forecastle with defence moats and walls was developed becoming the site of economic and every-day activities of people related to the castle. To improve the defence characteristics of the castle mound, its fortification systems were considerably improved – a significant earthwork was constructed to the east of the site. In the

period from the 9th century to the early 13th century the plateau of the mound was densely covered with one- or two-room residential log buildings erected above the ground level and having hearths or clay stoves as the basic heating systems. The mid- and late twelfth century cultural layer of the castle mound has preserved a wall fragment of an oval-shaped structure built from dolomite bound with weak lime mortar, which was found during the excavation works. A fragment of a bell rim was found in close proximity of the building allowing Ā.Stubavs to assume that the destroyed building was a sanctuary thus corresponding the reference in the Chronicle of Livonian Heinrich (*Heinrici Cronicon Lyvoniae*) about the churches in Koknese and Orthodox Russians living in the settlement.

In 1967, the ruins of Koknese castle and its surrounding territories were degraded as a result of constructing Pļaviņas water power plant. The picturesque valley of the river Daugava, Pērse waterfall and several castle mounds were flooded. As for today, the walls and foundations of the castle are being enforced and conserved, nevertheless, the monument is still endangered.

Neretas muižas apbūve

(Nr.6162) Aizkraukles raj.,
Neretas pag.

Nereta (*Nerst*) kā apdzīvota vieta pirmo reizi rakstos pieminēta 1298. g. 1594. gadā Kurzemes hercogs Gothsards Ketlers dāvajis Aizkraukles komtu ram V. fon Effernam zemnieku sētas Neretā pie Susejas. Tie varētu būt Neretas muižas pirmsākumi.

Vecajā kungu mājā atradušās viesu istabas un guļamistabas, uz kurām no pagalma veda ārdurvis ar greznām baroka stila vērtņiem. Tās nav vēl pazudušas kā metālā kaltajās vārtu vērtnēm. Ēkas pirmā stāva hallē redzamas koka kāpnes ar dažiem virpotiem margu balustriem, citās telpās – XIX.gs.oträas putas krāšņu atliekas.

Neretas muižā, kura no 1824. līdz 1920. gadam piederēja grāfu Šuvalovu dzimtai, kādreiz atradušās arī vagara un kučiera mājas, kalpu ērbergis, brūzis un riekstu dārzs. Parku rotāja paviljons – rotonda.

3. Neretas muižas vecā kungu māja. 1930. gadu foto

Stipri nopostīta ir vecā kungu māja (XVI.gs.), bet no jaunās ēkas palikušas tikai sienas. Abas būves savieno pussabrucis saimniecības korpus un vārti, no kuriem palikuši tikai stabī. Vēsturiskās ēkas cietušas 60. gados, un vēlāk vecā kungu māja arī dedzināta. Parks ir pilnīgi aizaudzis, dīķi piemēsloti, bet ansambla tuvākā apkārtne, pagalmu ieskaitot, sakopta pēdējā laikā.

Nereta manor buildings

(No.6162) Aizkraukle district,
Nereta municipality

The first written records of Nereta as a settlement date back to 1298. In 1594, Gotthard Kettler, Duke of Kurzeme, gave a number of farms in Nereta at the river Suseja as a gift to the governor of Aizkraukle W.von Effern. These can be considered the beginnings of Nereta manor.

The old landlord's house contained reception-rooms and guest-rooms that could be accessed from the courtyard through a facade entrance with ornate Baroque door leaves. The latter, unlike

4. Neretas muižas vecā kungu māja

the forged-metal door leaves of the entrance gate, have survived until today. The interior of the first floor of the building includes a wooden staircase with several lathe-turned railing balusters, while other rooms contain the remains of the 19th century ovens.

The complex of Nereta manor, possessed by the family of Count Shuvalov from 1824 to 1920, included also taskmaster's house, coachman's house, servants' premises, brewery and nut garden. The park was decorated by a pavilion-rotunda.

The old landlord's house (16th century) has survived until today, however, it is in very bad condition. As regards the new landlord's house, only its walls have remained intact. The two houses are connected by a semi-disintegrated auxiliary building and a gate, of which only the posts have survived. The buildings of historical significance have suffered considerable damage during the 1960ies. Moreover, its adjacent park and ponds have not been cleaned and are overgrown.

Odzienas muižas apbūve

Aizkraukles raj., Viļakas pag.

Odzienas (*Odensee*) muiža var lepoties ar vienu no izteiksmīgākajām neogotikas pilim Latvijā (XIX.gs. vidus), kura saglabājusies (visai drūmā izskatā) daļēji bez jumta, pārsegumiem, logiem. Tikai augstais tornis joprojām spītē liktenim un slejas debesis. Odzienas pils telpiskās kompozīcijas pamatā ir asimetrisks un glezniecisks būvmasu kārtojums. No parādes pagalma puses jumts nav redzams, un visas divstāvu ēkas sienas noslēdz dzeguļi. Tā tiek

uzsvērts horizontālais virziens, kuru pārtrauc atsevišķi vertikālie akcenti – augsti paceltais centra rizalīts, lielais tornis. Citāds skats uz pili ir no parka puses. Ēka ir vienstāva, ar rizalītu un mazākām piebūvēm. Šo atšķirību dēļ Odzienas pils izraisa divejādas asociācijas – ar Vācijas neogotikas arhitektūru un novatoriskiem gotikas formu meklējumiem, kas atbilst reģionālām šī stila īpatnībām. Liela nozīme bija arī muižas centra plānojuma specifika – no parādes pagalma ēkai bija jāizskatās iespaidīgākai un varenākai. Horizontālais apjomā noslēgums saplūda ar plašā pagalma līdzenumu. Šī bija pils galvenā fasāde. Otra – parka puse bija intīmāka, vairāk

5. Odzienas muižas pils

6. Odzienas muižas pils.
1920. gadu foto.

saistīta ar dabas vidi. Jumta slīpums saplūda ar reljefa nelielo kritumu.

Odzienas pils tika nodedzināta 1905. gadā. Atjaunošana sākās pēc I. Pasaules kara. Darbi virzījās ļoti lēni, jo lielā ēka prasīja daudz līdzekļu. Ap 1935. gadu pils bija Piensaimnieku savienības īpašums. Vienā daļā atradās dzīvokļi, citās – sarīkojumu telpas, bet atsevišķas vietas palikušas neizbūvētas. 60. gados pils izmantošanā īpašu pārmaiņu nebija, taču nekas netika darīts, lai ēku paglābtu no bojāejas.

Odzienas pils atradās plaša un izvērsta saimnieciskā kompleksa centrā. Tās apkārtnē bija vairāk nekā 30 dažādās nozīmes ēkas. Vienā parādes pagalma malā atradās pārvaldnieka māja, tagad drupas, otrā – izbraucamo zirgu stallis un klēts. Attālāk aiz pils, dārza pusē, virknējās saimniecības ēkas – moderniecība, brūzis, lopu kautuve, kā arī dārznieka māja un pasts. Odzienas muižas apbūve, ja to sakoptu un atjaunotu, būtu viens no ievērojamākajiem gadījumu gaitā tapušiem arhitektūras

ansamblīem, kurā atspoguļojas klasicisma, romantisma un eklektisma būvmākslas īpatnības.

Odziena manor buildings

Aizkraukle district,
Viļaka municipality

Odziena manor can boast one of the most impressive neo-Gothic palaces in Latvia (middle of the 19th century) that has survived until today. However, it is in exceptionally bad condition – partly missing roof, no ceilings and windows. Only the high tower is stern to its fate and stands still rising high into the sky. The basis of the spatial composition of Odziena palace is an asymmetrical and picturesque arrangement of structural architectonic elements. From the side of the courtyard its roof is not visible and all walls of the two-storey building are topped by battlements. This type of design emphasizes the strong horizontal orientation of the building interrupted by such vertical elements as the high central risalite and main tower. A different view on the palace opens from the adjacent park. It is a one-storey building

with a risalite and several smaller extensions. Due to these differences the palace evokes contrasting associations – both resembling the neo-Gothic architecture of Germany and attempting to find innovative Gothic forms, thus being a model solution featuring the peculiarities of this style in the region. The layout specifics of the manor centre were of very high importance. The building presumably looked more impressive and magnificent from the courtyard. The horizontally oriented design of the palace was harmonised with the large courtyard area, which emphasized the main facade of the palace. The other or park side of the building was more intimate and brought closer to the natural environment. The angle of the roof-pitch paralleled the slightly sloping landscape.

Odziena palace was burned down in 1905¹. Its renovation works started after the First World War, however, the progress was slow as the large building required considerable investments. Around 1935 the palace was the property of the Dairy Producers Union. A part of the building contained apartments, others served as reception premises, while others remained unused. By

1960 little had changed in using the palace, but no measures were taken to save the building.

Odziena palace was located in the centre of a large and multi-structured complex of service and auxiliary buildings totalling over 30 units in the surrounding area. At one side of the courtyard there was manager's house, now in ruins, while at the other – a saddle-horse stable and barn. Further behind the palace at the garden side a range of outbuildings were located – a dairy, brewery, slaughterhouse, gardener's house, post-office. The buildings of Odziena manor, once renovated and taken care of, would become one of the most impressive complexes featuring the architectonic elements of Classicism, Romanticism and Eclecticism

¹ 1905 – Revolution of 1905 in the Russian Empire, particularly active struggle in Latvia due to double national oppression of German landlords and Russian political power. The revolution turned out to be unsuccessful.

ALŪKSNES RAJONS

Alūksnes pilsdrupas

(Nr.2665) Alūksne, Alūksnes ezera Pils salā

Alūksnes viduslaiku pils ierikota Alūksnes ezera Pils salas rietumu malā, kur 1,4–2m biezs aizsargmūris norobežo iegarenu 200x100 m lielu astoņstūrveida laukumu, kas sadalīts divos pagalmos. Ziemeļu pagalms izvietots salas augstākajā daļā, un ar pretējo krastu to savienojis 120m garš un vairāk nekā 4m plats koka tilts. Tilta galos līdz mūsdienām saglabājušies atsevišķi pāli, kaut

gan pirms 50 gadiem to bijis daudz vairāk un tie bijuši arī labi skatāmi.

Pēc viduslaiku hroniku ziņām, Alūksnes pili sāka celt 1342. gada 25. mārtā, tāpēc arī pils vācu valodā ieguvusi nosaukumu *Marienburg* (Marijas pils). Iespējams, ka pils sākotnējie nocietinājumi bijuši no koka. Pili līdz 1560. gadam atradās Livonijas ordeņa komtura mītne, tā bija galvenais nocietinājums ordenim piederošo zemju austrumu daļā. Pils aizsargsistēmā bijuši 11 torņi, to skaitā četrstūraina vārtu celtne un pusapaļ cvingers ar ārejiem vārtiem. Dienvidu pagalma aizsargsiena izveidota XIV.gs. beigās – XV.gs. sākumā,

7. Alūksnes pilsdrupas.
1930. gadu foto.

8. Alūksnes pilsdrupas.

bet rietumu tornis ap 1400. gadu. Livonijas kara laikā pils bez cīnās padevās iebrūkošajai krievu armijai, un līdz XVIII.gs. sākumam tā vairākas reizes ir bijusi gan Polijas, gan Zviedrijas īpašums. Skanstveidīgie zemes valņi, kas Alūksnes pili apņem no austrumu un dienvidu pusēs, uzbērti XVII.gs. beigās. Lielā Ziemeļu kara laikā 1702. gadā pili pēc intensīva aplenkuma ieņēma krievu karaspēks. Padodoties zviedru karavīri pili uzspridzināja, un pēc tam krievu karaspēks to nopostīja pilnīgi. Līdz mūsdienām no bijušās varenās Alūksnes pils labāk saglabājies tikai apaļais dienvidastrumu tornis un kvadrātiskais, neizvirzītais dienvidrietumu tornis ar šaujam-lūkām. Mūsdienās pils dienvidu daļā atrodas estrāde, bet pārējā teritorija aizaugusi lieliem kokiem.

1978.-1983. gadā pils teritorijā dienvidu pagalmā pie mazā rietumu torņa M. Atgāža vadībā veikti arheoloģiskie izrakumi, atsedzot līdz pat 3,9m biezū kultūrlāni. Izrakumu laikā tika konstatēti divi kultūrlāņa veidošanas periodi – laiks no II g.t. p.m.ē. līdz 14. gs. vidum (20–50cm biezīs slānis) un tam sekojošais mūra pils periods (apmēram 1 metru biezīs). Apakšējā slānī iegūti 80 dažādi neolīta laikmeta krama priekšmeti (kasīkļi, krama nažveida šķilas, neolīta beigu prrioda bultas gals), bronzas un dzelzs laikmetam raksturīgās šķīvātās, apmestās, gludās un ripas keramikas trauku lauskas, arī vēlā dzelzs laikmeta rotas. Augšeja (mūra pils) kultūrlānī iegūta plaša

viduslaiku un agro jauno laiku keramikas kolekcija, zemkopības un amatniecības darbarīki, monētas, ieroči, sadzīves priekšmeti, atsevišķas rotas. Vairākos gadījumos līdzās ēkas pamatiem ierakti dzīvnieku (zirgu, liellopu) galvaskausi vai apakšķokļi.²

² M. Atgāžis. Par Alūksnes pili un tajā atrastajiem apgaismošanas piererumiem // Arheoloģija un etnogrāfija. – XIV laidiens. – Rīga, 1983. – 24.–39.lpp.

ALŪKSNE DISTRICT

Alūksne castle ruins

(No.2665) Alūksne, Pils Island
of Lake Alūksne

The medieval castle of Alūksne is located on the western part of Pils Island of Lake Alūksne, where a 1.4 to 2 meter thick defence wall perimeters an elongated octagonal area of approximately 200x100 m that is divided in two courtyards. The northern yard is located on the highest part of the island and it was connected to the mainland by a wooden bridge 120 meters in length and over 4 meters in width. Several wooden piles at the both ends of the bridge have survived until today, although 50 years ago their number was considerably bigger and they could be better traced and observed.

According to medieval chronicles the construction of Alūksne castle commenced on 25 March 1342 hence

ALŪKSNES RAJONS

its German name *Marienburg* (Mary's Castle). The original defence systems of the castle were presumably wooden. Until 1560, the castle served as the residence of local governors of Livonian Order being the main stronghold of Order's eastern territories. The defence systems of the castle contained 11 towers, including a rectangular gate building and a semi-circular zwinger with the entry gate. The defence wall of the southern yard was built in the late 14th and early 15th century, while the western tower – around 1400. During the Livonian War the castle surrendered to the invading Russian army without resistance, but until the early 18th century it changed hands for several times experiencing both Polish and Swedish rule. The bastion-type earthworks protecting Alūksne castle from the east and south side were constructed in the late 17th century. During the Great Northern War the Russian army took over the castle in 1702 after laying an intensive siege. The Swedish troops blew the castle up and the Russian forces demolished it completely. As for today, the only surviving parts of the formerly magnificent Alūksne castle include the round south-eastern tower and square-shaped, non-projecting south-western tower with loopholes. Today the southern part of the castle holds an open-air stage, while the rest of the territory is overgrown with tall trees.

In the period from 1978 to 1983 archaeological excavations under the supervision of M. Atgāžis were made in

the southern yard at the small western tower uncovering a cultural layer up to 3.9 m in thickness. As a result of the excavations, it was found that the site has experienced two separate periods of settlement when their respective cultural layers were formed. The first period dates back from II millennium B.C. to the middle of the 14th century (cultural layer 20–50 cm in thickness), while the subsequent period of the stone castle has formed a cultural layer of approximately one meter in thickness. The lower layer produced 80 different Neolithic items made of flint (scrapers, knife-type flint slivers, an arrowhead of the Late Neolith), fragments of plastered, scratched, smooth and wheel-thrown pottery characteristic for the Bronze and Iron Age, as well as Late Iron Age jewellery. The upper cultural layer (the period of the stone castle) contained an abundant collection of medieval and later pottery, farming and craftsmen tools, coins, arms, everyday items, several pieces of jewellery. In several cases animal (horse, cattle) skulls and jaws were found in areas close to the foundations of castle buildings.³

³ Atgāžis M. Par Alūksnes pili un tajā atrastajiem apgaismošanas piererumiem // Arheoloģija un etnogrāfija. – XIV laidiens. – Rīga, 1983. – 24.–39.lpp

Gaujienas pilsdrupas

(Nr.2739) Gaujienas pag., Gaujienas centrā, Gaujas labajā krastā, uz ziemeļiem no Gaujienas muižas

Pēc vēlāku hroniku ziņām, Gaujienas viduslaiku pils (*Adsel*) celta 1238. gadā, taču drīzāk tā celta XIII.gs. pēdējā ceturksnī. Tā atradās stratēģiski svarīgā vietā pie Gaujas ūdensceļa un Rīgas – Pleskavas ceļa krustojuma, savu izšķirīgo nozīmi zaudējot tikai pēc Alūksnes pils uzcelšanas. Sākotnēji pili, ko uzkata par otru vecāko konventa tipa pili Baltijā, veidoja divi korpusi pie ārējā mūra, bet divi citi korpusi tos savienoja. Pils platība bijusi 858m², no kuriem pagalms aizņēma 101m². Konventa ēkas ziemelrietumu un dienvidu pusēs tai pieslejas pirmā, iekšējā priekšpils (no tās saglabājušies ziemel-austrumu aizsargmūra fragmenti un

dalēji V.gs. celtais apaļais tornis ziemelrietumu stūrī, pie kura 20 m garumā mūris saglabājies 12 m augstumā).

Priekšpils formu noteica ģeogrāfiskā vide, kādai mazai upītei ietekot Gaujā. Otra, ārējā priekšpils atradusies konventa ēkas austrumu pusē aiz aizsarggrāvja. Pils, kurā dzīvojis Livonijas ordeņa komturs, celtnieci-bas darbi turpinājās arī XIV.–XVI.gs. XIV.gs. izbūvēta lielākā daļa priekšpils ārējo nocietinājumu, kuri papildināti arī XV.gs., kad tika paaugstināti aizsargsienu mūri. Livonijas kara laikā pili divas reizes 1558. gadā un 1560. gadā ieņēma un izpostija krievu karaspēks, taču XVI.gs. beigās tā atkal atjaunota. 1600. g. atjaunoto pili Polijas – Zviedrijas kara laikā ieņēma zviedri, bet divus gadus vēlāk poļi to atkarojā. Pils īpašnieki vairākas reizes mainījās arī XVII.gs. vidus krievu un zviedru karos. Lielā Ziemeļu kara laikā 1702. gadā pils nopostīta galīgi, tomēr atsevišķas

9. Gaujienas pilsdrupas.
Paulucci Album.

10. Gaujienas pilsdrupas

priekšpils torņa telpas vēl kādu laiku izmantotas kā cietums. Priekšpils teritorijā XVIII.gs. sāka veidoties muižas centrs un XIX.gs. 50.–60. gados uzcelta baronu Volfu muižas pils, kur tagad ierīkota vidusskola.

Mūsdienās no plienakmeņiem un ķieģeļiem būvētās pils drupas, kaut arī aizaugušas, saglabājušās pils teritorijas ziemelrietumu daļā (galveno vārtu, kapelas un kapitula zāles), tās centrālajā daļā vēl redzami torņa fragmenti ar pagrabiem, bet dienvidaustrumu pusē – aizsargmūru paliekas. Tomēr mūru fragmentiem nepieciešama steidzama nostiprināšana, to augšējā daļā javas kārtā ir nolupusi un atsevišķi ķieģeli un plienakmeņi tik tikko sasaistās ar mūriem.

1911. gadā pilī nelielus arheoloģiskos izrakumus veica K. Leviss of Menārs, atsedzot vairākas būvkonstrukcijas.

Gaujiena castle ruins

(No.2739) Gaujiena municipality

According to later chronicles, the medieval castle of Gaujiena (*Adsel*) was erected in 1238, however, it was most likely built in the last quarter of the 13th century. It was located on a strategically important point at the river Gauja waterway and the road from Riga to Pskov. The stronghold lost its significant role only after the castle of Alūksne was built. Initially the castle, which is considered to be the oldest convent-type castle in the Baltics, consisted of two blocks located at the outer defence wall and they were connected by another two blocks. The total area of the castle was 858 m², and out of these 101 m² were occupied by the courtyard. The north-western and southern sides of the convent building were connected to the first, inner forecastle (its north-eastern defence wall fragments, parts of the round tower built in the 15th century in the north-western corner, a 20 m long and 12 m high defence wall fragment, which is joined to the tower, have survived until today).

The shape of the forecastle was determined by geographical conditions – the area was formed by a small tributary of the river Gauja. The second, outer forecastle was located at the southern side of the convent building behind a moat. The construction works of the castle, which served as the residence of local governors of the Livonian Order, continued also through 14th –16th centuries. In the 14th century, the largest part of outer defence systems of the forecastles were built and strengthened later in the 15th century, when the defence walls were heightened. During the Livonian War the castle was occupied and demolished twice by Russian troops in 1558 and 1560, however, the fortress saw its renovation in the late 16th century. During the Polish–Swedish War the renovated castle was occupied by the Swedish army in 1600, but the Poles re-established their rule two years later. The castle changed hands for several times also during the wars waged by the Swedes and Russians in the middle of the 17th century. In 1702,

during the Great Northern War the castle was destroyed completely, yet several rooms of the forecastle tower served as a prison for some time later. In the 18th century a manor centre started to develop in the territory of the forecastle. The palace of the family of Baron Wolf was built in the 50–60ies of the 19th century. The building now houses a secondary school.

The overgrown, but surviving castle ruins, originally built of bricks and limestone are located in the north–western part of the castle territory (ruins of the entrance gate, chapel, chapter hall); the central part of the area still contains fragments of the castle towers with their basements, while the south–eastern part – remains of the defence walls. However, the old walls badly need conservation and strengthening as their top parts continue to disintegrate and bricks and limestone are hardly bound together.

In 1911, small-scale archaeological excavations were made by Lewis of Menar uncovering several building structures and elements.

Zemnieku sētas *Baldones*

(Nr.2855, 2856, 2857) Balvu raj. Rugāju pag.

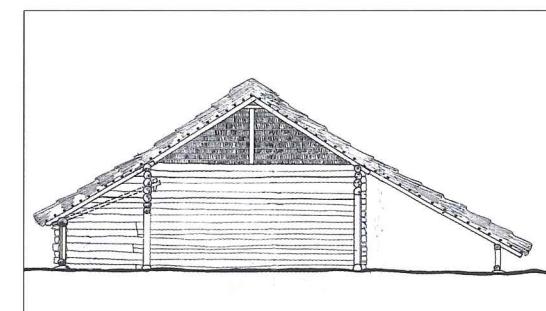
Jāatzimē, ka *Baldones* ir Latgalei raksturīgs ciems, ko veido vairāku sētu grupa, kam visām viens nosaukums – *Baldones*, un sētas nemanāmi pāriet viena otrā. Lai tomēr pašiem un arī svešniekam būtu zināma skaidrība īpašumu jautājumos, mājas dēvē saimnieku vārdā.

A.Lužas sēta atstāj pirmatnīgu iespaidu. Tas sakāms gan par kūti, gan klēti un dzīvojamo ēku. Tās ir no kaķētiem apaļkokiem krusta pakšos celtas gūlbūves ar divslipju skaidu jumtiem. Dzīvojamās ēkas savdabīgākā iezīme un senatnīgums slēpjas tieši tās plānojumā – lielākā daļa mājas paredzēta dzīvošanai, taču viens gals izmantojams tikai saimnieciskām vajadzībām. Tālab arī nama centrālajā daļā nav griestu, un grīdu klāj klons. Saimniecības galā ierīkoti apcirkņi un ārdi; bet dzīvojamajā galā saglabājusies maizes krāsns.

A.Losānes sētā dzīvojamā māja ar izbūvētu verandu celta krietiņi vēlāk; saimniecības ēkas kompakti apvienotas zem viena jumta, vienkopus savirknējot klēti, vāgūzi un kūti, tā padarot vieglāku mājas soli.

Turpat blakus – Zenona Čudarāna sēta, kur īpaši izceļas rija ar plašajām paspārnēm. Te, laikam ritot, ēkas citu nomainījušas, kā arī tikušas pārvestas no citas vietas. Vecā istaba bijusi ar sincēm un divām istabām katrā pusē, pašreizējā celta 1958. gadā. Arī vecās kūts vietā uzbūvēta gara saimniecības ēka, kur apvienotas dažādu lopu novietnes, laidars, vāgūzis un pelavnieks.

Kā stāsta saimnieki *Baldonēs*, savulaik te bijušas 32 mājas, nu vairs atlikušas, labi ja puse no tām. Tā izpaužas vispārējs skaudrais Latvijas lauku sētu un vērtīgu tautas celtniecības pieminekļu liktenis – kļūt pamestiem, funkcionāli nevajadzīgiem. Tad seko tālākais, visbiežāk neatgriezeniskais process, kad sabrūk ēkas, izzūd sētas un ar laiku izdziest arī atmiņas par laiku, cilvēkiem un mājām.

11. Zemnieku sētas
Baldones rija.

12. Zemnieku sētas *Baldones* saimniecības ēka

BALVI DISTRICT

Farm *Baldones*

(No.2855, 2856, 2857) Balvi district,
Rugāji municipality

For clarification it must be noted that *Baldones* is a typical village of Latgale consisting of a group of farms that have naturally merged together forming a complex that is given a collective name – *Baldones*. However, in order to maintain a certain level of organisation and system in property rights for themselves and outsiders, the local people refer to different houses by their owners' names. The farm of A.Luža evokes associations with the ancient and aged triggered by the cattle-shed, barn and living house. These are horizontal log buildings made of grooved round-wood assembled in cross-corner technique and covered with two-pitched shingle roofs. The ancient and special character of the living house originates from its particular layout – the biggest part is designated for residential purposes, while the rest served only for farm and household support purposes. Due to this reason the central part of the building has no ceiling and a clay floor is laid in this area, which also contains grain cribs and drying racks.

The residential part of the building still includes a surviving bread-baking oven.

The living house of A.Losāne's farm was built in a later period and had a large veranda; the outbuildings of this family are merged together placing the barn, cart-house and cattle-shed under one roof and making household and farm works more efficient to complete.

The adjacent farm of Zenons Čudrāns is remarkable for its threshing-barn with particularly large eaves. In this farm buildings have been changed and also brought from other locations. The old living house had two rooms at each of its ends and auxiliary premises in the middle, the current one was built in 1958. The old cattle-shed was also replaced by an elongated common outbuilding for cattle, farm equipment and chaff storage.

According to the local people in *Baldones*, the village once contained 32 farms, now scarcely half of them surviving. This is a typically sad story of farms and objects of non-professional folk construction practice in Latvia – to become abandoned and functionally redundant, which, in most cases, is followed by the irreversible process of disintegration and fading memories about their time, people and buildings.

BAUSKAS RAJONS

BAUSKAS RAJONS

Bauskas pilsdrupas ar parku

(Nr.6166) Bauskas raj., Bauska, Mēmeles un Mūsas satekā

Pirmās ziņas par Livonijas ordeņa cietokšņa un vēlākā Kurzemes hercogu rezidences Bauskā (*Bowszenborch, Bauskenburg, Parozske u.c.*) celtniecību atrodamas H.Finka 1443. gadā rakstītā vēstulē Rēveles (Tallinas) pilsētas rātei. Vecā pils – Livonijas ordeņa cietoksnis ir kastelas tipa neregulāra četrstūra būve ar pieciem torņiem. Pie biezajiem aizsargmūriem pagalma pusē pieslējās ēkas garnizona vajadzībām. Galvenā ieeja atradusies pils austrumu daļā starp diviem torņiem. Pils vārtus priekšā sargāja grāvis ar paceļamo tiltu. Pakreisi no ieejas pacēlās pusapaļš četrstāvu tornis ar piepūvi pagalma pusē. Torņa pagrabā izbūvētā cietuma pirmo stāvu segusi lēzena mucevīda velve, otro – zvaigžņu velve. Vēl šodien redzama kamīna vieta,

dūmvads un izeja uz danckeru. Torņa augšējie stāvi kalpoja pils aizsargiem uzbrukuma gadījumā. Ziemēļu virzienā no apkārtmūra izvirzījās masīvs četrstūra tornis, savukārt rietumu mūra vidusdaļā atradās līdzīgas formas tornis, bet ar noapaļotiem stūriem. Starp šiem torņiem bija mazie vārti uz pils pagalmu. Arī dienvidu apkārtmūra vidusdaļā atradās tornis. Spriežot pēc formas un atrašanās vietas – agrīns uguns šaujamieroču izmantošanas piemērs. Ar dolomītakmeņiem bruģētā pils pagalma vidū atradās aka. Cietokšņa galveno ieeju papildus aizsargāja priekšpils, kuru veidoja aizsargsienu ieklauts taisnstūrveida pagalms ar diviem stūru torņiem. Priekšpils ieeja bija dienvidu pusē. Arī priekšpils iekšpusē atradušās dažas ēkas. Aizsarggrāvis gar priekšpils austrumu sienu aizbērts XVII.gs. sākumā. Priekšpils teritoriju pirmais Kurzemes hercogs Gothards Ketlers izraudzīja sev par jaunās rezidences celšanas vietu. Dažas ēkas pagalmā tika nojauktas, bet vecie

13. Bauskas pilsdrupas.

14. Bauskas pilsdrupas.

aizsargmūri, torņi un vārtu vieta (ieejā) saglabāta, iekļaujot jaunajā apjomā. To veidoja ap pagalmu grupēti divstāvu korpusi ar diviem stūru torņiem austrumu pusē. Pils celtniecība pabeigta 1596. gadā. Jaunā pils jeb rezidence no 1587. gada līdz 1596. gadam bija hercoga galma mājvieta. Atbilstoši tam veidota grezna fasāžu apdare un iekštelpu iekārtojums. Bauskas pils pieredzējusi dažādus valdniekus un iekarotājus. 1701. gadā Ziemeļu kara laikā to ieņēmis zviedru karaspēks. Sekoja plaša zemes nocietinājumu rekonstrukcija. 1705. gadā pili bez ciņas ieņēma krievu karaspēks un gadu vēlāk to uzspridzināja. Senā būve vairs netika atjaunota un vēlāk kļuva par lētu būvmaterialu ieguves vietu pilsētiņas iedzīvotājiem.

1973. gadā pēc izpētes uzsākta un turpinās rezidences daļas atjaunošana. 1976.–1992. un 1996.–1997. gadā A.Caunes un J.Grūbes vadībā pils teritorijā veikti arheoloģiskie izrakumi. 1990. gadā dibināts Bauskas pils muzejs, kura pārziņā atrodas viss komplekss. 2002. gadā notika

starptautisks simpozijus un konference *Vēsturisko drupu konservācijas problēmas*, kurā pievērsta uzmanība vēsturisko amatu renesansei un moderno tehnoloģiju sintēzei XV.gs. Bauskas cietokšņa drupu konservācijā. Joprojām aktuāla ir senās celtnes vairāku daļu konservācija.

BAUSKA DISTRICT

Bauska castle ruins

(No.6166) Bauska district, Bauska

The first written records on the construction of the Livonian Order fortress in Bauska, which later served as a residence of the dukes of Kurzeme, are found in a letter of H.Fink sent to the Town Council of Reval (present-day Tallinn) in 1443. The old castle or the fortress of the Livonian Order is a rectangular castella-type irregular building with five towers, located at the junction of the rivers Mēmele and Mūsa. The garrison premises were attached to the thick defence wall on the courtyard side. The main entrance was located at the

BAUSKAS RAJONS

eastern side of the castle secured between two towers and protected additionally by a moat with a draw-bridge over it. To the left from the entrance gate there was a semi-circular four-storey tower with an extending building on the courtyard side. The first floor of the tower, which was arranged as a prison, was covered by a low tunnel vault, while the second – by a stellar vault. Even today one can still observe the former fireplace, smoke tunnel and the exit to the toilet. The upper floors of the tower were used by the castle defenders while under attack. The northern part of the outer defence wall included a projecting hefty rectangular tower, and the middle part of the northern wall had a similar structure with rounded corners. The small entrance gate to the castle courtyard was placed between these towers. The middle part of the southern defence wall also included a tower. Judging by its form and position it is a structure of the early period of fire-arms. The castle well was located in the centre of the courtyard, which was cobbled with dolomite stones. The main entrance was additionally fortified by a forecastle consisting of a rectangular courtyard formed by defence walls and two corner towers. The forecastle could be accessed through an entrance from the south. The forecastle courtyard also contained several buildings. The defence moat dug along the eastern side of the forecastle was filled with soil in the early 17th century. The territory of the forecastle was chosen by Gotthard Kettler, the first Duke of Kurzeme, as the site of his new residence. Some buildings in the courtyard were demolished, while the old defence wall, towers and the entrance gate were preserved and integrated in the spatial

composition of the new structure, which was formed by two-storey blocks around the courtyard and two towers at the eastern side. The construction works of the new castle were completed in 1596. The new castle served as the residence of Duchy's court from 1587 to 1596. Considering this function, the facade finish and interior were rich and elaborately decorated. Bauska castle has experienced various rulers and occupation forces. During the Great Northern War the castle was seized by the Swedish army (1701), which carried out extensive renovation works of the defence systems. In 1705, the castle was captured without military action by Russian troops and blown up a year later. The old structure was not renovated and later provided cheap construction materials for the inhabitants of the adjacent town.

The renovation works of the residence part of the castle were started in 1973 following a preliminary analysis and they are continued also today. Archaeological excavations in the castle territory were made 1976 – 1992 and 1996–1997 under the supervision of A.Caune and J.Grūbe. In 1990, Bauska Castle Museum was founded currently managing and supervising the complex of buildings. In 2002, an international symposium and conference *Historical Ruin Conservation Issues* was held focussing on the renaissance of historical crafts and their integration with innovative technologies for the conservation of Bauska castle ruins dating back to the 15th century. The conservation of several parts of the ancient building is still an urgent issue.

Kaucmindes muižas muižnieka dzīvojamā ēka

(Nr.6179) Bauskas raj. Rundāles pag.

1753. gadā par Kaucmindes (*Kautzemünde*) muižas īpašnieku kļuva J.E. fon Šepings, kaut gan muiža kā Īslices muižas daļa zināma jau no XV.gs. otrs pusē. J.E. fon Šepings muižu atstāja mantojumā savai meitai Julianei, kura bija precējusies ar grāfu P. fon der Pālenu. Pālenu dzimtai muiža piederēja līdz pat Latvijas agrārreformai 1920. gada.

Kaucmindes muižas pils celta ap 1780. gadu, domājams, pēc arhitekta S.Jensena projekta.⁴ Sākotnēji pils bija brīvstāvoša, un vienstāva pusloka sānu korpusi ar nelielu divstāvu kubveida apjomu galā. Pils ir agrīns klasicisma stila paraugs Latvijas arhitektūrā. Tās apjomā izpaužas vertikālisms, ēkas centrā likts korintisko kolonnu portiks, kas ir daļa no plašā rizalīta. Parka puse ir nedaudz vienkāršāka. Ēka pārbūvēta no 1909.

līdz 1912. gadam pēc arhitekta L.Reinīra projekta – pusloka korpusiem uzcelts otrs stāvs, tie savienoti ar galveno korpusu, veidojot caurbrauktuves, pie kurām parka pusē veidoti nelieli torniši.

1920. gadā pili iekārtota mājturības skola, bet padomju laikā, līdz 1981. gadam tur atradās Saulaines sovhoztekhnika kopmītnes.

Muižas centra vēsturiskās apbūves degradācija aizsākās 1954. gadā, kad tika uzceltas divas daudzdzīvokļu dzīvojamās ēkas. Šis process turpinājās arī tālāk, kulmināciju sasniedzot Līvānu māju celšanā tiesā pils tuvumā.

Pašlaik pils ir SIA *Kaucmindes pils* īpašumā. Notiek atsevišķi remonta darbi vienā no pusloka korpusiem, tāču galvenā ēka netiek izmantota. Avārijas stāvoklī ir tās parka puse – iegrūvis jumts virs portika, daļēji zuuduši kapiteļi, drūp sienu apmetums, bojājas durvis, logi.

³ I. Lancmanis. Kaucmindes muiža. Kautzemünde.– Rīga, 1999.–15.– 16.lpp.

15. Kaucmindes muižas pils

16. Kaucmindes muižas pils

Landlord's house of Kaucminde manor

(No.6179) Bauska district, Rundāle municipality

In 1753, Kaucminde manor was acquired by J.E. von Schoepping, however, the estate under the name of Īslices manor was known from the late 15th century. The manor was inherited by landlord's daughter Juliane who married Count P. von der Pahlen. The family of von Pahlens remained its owners until the Agrarian Reform of Latvia in 1920.

Kaucminde manor was built around 1780, presumably, according to a design of the architect S. Jensen.⁵ The manor house originally was a detached building with one-storey semicircular flank structures with small cube-type two-storey elements at their ends. The manor is an early sample of Classicism in Latvian architecture. The spatial composition features distinctive vertical orientation, the centre of the building contains a portico of Corinthian columns, which is an integral part of an extensive risalite. The park side of the building is much simpler. The manor house was rebuilt from 1909 to 1912 according to a design of the architect L. Reynier– the semicircular

flank buildings were added the second floor and joined with the main building forming passages with small turrets on the park side.

In 1920, the manor was adjusted for use as a vocational school of house economics, while during the Soviet rule (until 1981) it housed the dormitories of Saulė agricultural school.

The degradation of the historical building complex of Kaucminde manor started in 1954 by erecting two apartment houses nearby. The process continued and reached its peak as detached houses were built in close proximity to the manor.

As for today, the manor is owned by the company *SIA Kaucmindes pils*. One of the semicircular flank structures is currently being renovated, yet the main building is not used. The park side is in critical condition – the portico roof has collapsed, column capitals are partly lost, wall plastering, doors and windows are exposed to a slow destruction process.

⁵ Lancmanis I. Kaucminde muiža. Kautzemünde.– Rīga, 1999.–15.– 16.lpp.

Skaistkalnes katoļu klosteris

(Nr.6189) Bauskas raj.,
Skaistkalnes pag.

Pie Skaistkalnes katoļu baznīcas atrodas klostera ēka, kas kopā ar baznīcu un dārzu veido vienotu ansamblu. Klostera ēka celta XVIII.gs. sākumā, un sākotnēji bija vienstāva. Līdzekļu trūkuma dēļ netika realizēts J.Kleijntjensa publicētais Skaistkalnes kolēģijas projekts, kas izstrādāts 1710. gadā.⁶ Ja tas būtu īstenots, Skaistkalne varētu lepoties ar grandiozu baroka divstāvu ēku, kuras stūrus rotātu torņi ar barokālām smailēm. Klosteris tika paplašināts XIX.gs. sākumā – ēku pagarināja un uzcēla otro stāvu. Klostera fasādes sākotnēji bija polihromas – stūra rusti un logailu apmales bijušas baltas, cokols – melns, bet sienas – dzeltenīgas. Par klostera interjeriem stāsta atrastie XVIII.gs. krāšņu podiņi,

XVIII.–XX.gs. durvju vērtnes un sienas skapji.

1949. gadā tika arestēti klostera mūki, un ēka nonāca pašvaldības pārziņā. 1951. gadā tajā ierikota slimnīca, kura pastāvēja līdz 1974. gadam. Pēc tam ēka izmitināti kolhoza viesstrādnieki, un šajā laikā vēsturiskā ēka ātri sāka iet bojā. 1990. gadā klosteris atdots Skaistkalnes Romas katoļu draudzei, un līdz šim brīdim ēka nav atjaunota un izmantota. Ēka, kurās kodols attiecas uz XVIII.gs. pirmo pusī, neglābjami iet bojā.

⁶ D. Brūgīs. Skaistkalnes baznīca.–Bauska, 1995.–78.lpp.

17. Skaistkalnes katoļu klosteris.

18. Skaistkalnes katoļu klosteris.

Skaistkalne Catholic monastery

(No.6189) Bauska district,
Skaistkalne municipality

The building of Skaistkalne monastery is located close to the Catholic church and its garden forming a single ensemble. The monastery was erected in the early 18th century as a one-storey building. Due to lack of funding the initial project designed by J.Kleijntjens in 1710 for Skaistkalne Collegium was not implemented⁷. If it was realised, Skaistkalne could boast a magnificent two-storey Baroque building decorated with towers in the corners. The monastery was expanded in the beginning of the 19th century acquiring a lengthwise extension and the second floor. The monastery façades were initially polychrome – corner rustication and window lintels and jambs were white, while the walls were black in the lower and yellowish in the upper part. The interior features can be traced back by 17th century stove tiles, 18th to 20th door leaves and built-in cabinets.

In 1949, monks were arrested and the building was transferred to the local municipality. From 1951 to 1974

the building was run by a hospital, but later it hosted temporary workers of the collective farm that quickly degraded it to critical condition. In 1990, the monastery was restituted to its rightful owner – Skaistkalne Congregation of Roman Catholics, however, the building still remains unused and non-renovated. Its technical condition is poor and the building, the basic part of which dates back to the early 18th century, is doomed to a sad end.

⁷ Brūgīs D. Skaistkalnes baznīca.–Bauska, 1995.–78.lpp.

CĒSU RAJONS

Cēsu viduslaiku pilsdrupas ar 3 priekšpiļu nocietinājumu mūriem

(Nr.6206) Cēsu raj. Cēsis

Domājams, ka Cēsu viduslaiku pils (*Schloss Wenden*) pirmsākumi meklējami XIII.gs. Ar tiem saistās kapelas un kapitula zāles vieta. Konventa tipa pili šeit sāka celt tikai XIV.gs., un tā kļuva par Livonijas ordeņa kapitula sapulču vietu un periodiski arī par ordeņa mestru rezidenci. Uzplaukums Cēsu pils izveidē saistās ar XV. un XVI.gs. mijū, kad ordeņa dzīvi vadīja mestrs Valters fon Pletenbergs. Pēc vēsturnieka K.Lēvisa of Menāra domām, sākotnēji konventa tipa būvei bijis tikai viens četrstūra tornis rietumos ar apmēram piecus metrus biezām sienām.⁸ Tam piebūvēts pils korpušs dienvidastrumu virzienā, un tikai XV. un XVI.gs. mijā pils papildināta vēl ar diviem torņiem – apaļo – t.s. Garo Hermani un ziemeļu torni. 15. gs. otrajā pusē uzbūvēts t.s. Lademahera tornis. Pils celtniecības uzplaukuma laiks ir arī 16. gs. pirmā puse, kad uzcēla arī priekšpils torni dienvidrietumos. Kompleksa plānojums tādejādi ieguva visai sarežģītus apveidus. Trīs priekšpilis ar mūriem, grāvjiem un torņiem aptvēra konventa ēku no trim pusēm. Lai nokļūtu tajā, drošības apsvērumu dēļ bija jāiziet cauri priekšpilim, tad – pāri mūra tiltam un vēl cauri

vairākiem vārtiem. Pils pagalma pusē atradās divstāvu galerija jeb krusta eja.

No rietumu torņa vareja nokļūt svētku zālē un no tās – ēdamzālē jeb remteri. Tā bija telpa ar krusta velvēm, kuras balstīja trīs astoņskautņu stabī. Līdz mūsdienām saglabājušās gotikas konsoles, kuras izveidotas XIV.–XV.gs. Kapelu ar ziemeļu torni savienoja bruņinieku jeb kapitula zāle.

Cēsu pils mūri ir nepārveidoti un labi saglabājušies. Pilnīgi zudusi vienīgi pils ziemeļaustrumu mala ar kapelu un veco kapitula zāli. Kapelas pārsegums ar vēlinai gotikai raksturīgiem krusta velvju ribu profilējušiem bija radies vēlāko pārbūvju rezultātā, jo pati telpa celta senāk. Kapelā atradušies trīs altāri. Šī pils daļa sagruva 1577. gadā, kad pils aizstāvji cīņu laikā pret Ivana Bargā karaspēku paši sevi uzspridzināja. Vēlāk apšaudes rezultātā bojā gājis arī rietumu korpušs un daļēji arī ziemeļu tornis. 1703. gadā Cēsu pili daļēji sagrāva Borisa Šeremetjeva vadībā Vidzemē iebrukušais krievu karaspēks, un to vairs neatjaunota.

Līdz mūsdienām vislabāk saglabājies rietumu tornis ar velvēto telpu apakšstāvā un t.s. mestra dzīvokli augšstāvā, kurā redzama īpaši krāšņa no kieģeļiem veidota zvaigžņu velve (XV.gs. beigas – XVI.gs. pirmā puse). Pārējās telpās – konventa zālē, remteri, sakristejā un kapelā – skulpturāli izveidotās konsoļu un velvju ribu paliekas liecina, ka šīs telpas bijušas tikpat greznas.

CĒSU RAJONS

19. Cēsu viduslaiku pilsdrupas

20. Cēsu viduslaiku pilsdrupas

Cēsu pilsmuižu 1747. gadā Krievijas ķeizariene dāvināja A.Bestuzevam–Rjuminam. Pēc viņa to nopirkta G.J. fon Volfs, bet 1777. gadā muižu iegādājās K.E. fon Zīversss, kura ierosmē ap 1777. gadu uzcelta t.s. Jaunā pils. Cēsu pils apbūves kompleksu ietver ainavu parks (1812–1825).

Jau izsenis Cēsu pils saistījusi pētnieku un senatnes mantojuma sargātāju uzmanību: XX.gs. sākumā, 30. gados, no 1952. līdz 1960. gadam un vēlāk notikusi atsevišķu pils daļu konservācija, restaurācija un izpēte.

Vieni no senākiem izrakumiem Latvijā notikuši tiesi Cēsu pili – XIX.gs. 30., 40. gados E.Ziversa vadībā. Plaši arheoloģiskās izpētes darbi notika 1974. gadā (arheoloģe Z.Apala, arhitekts I.Stūrmanis), un tie turpinās. Tika atrakta pils dienvidu puse un rietumu nogāze, pirmā un otrā priekšpils. Pils pagalmā atraktas rietumu spārna pagrabtelpas, bet aizsarggrāvja zonā attīrītas mūra tilta apakšējās daļas, kādās ēkas paliekas u.c.

Pils teritorijā iegūtas arī dažas senlietas, kas attiecināmas uz laiku

pirms pils celtniecības. Pils rietumu nogāzē atrastas vēlā dzelzs laikmeta keramikas lauskas un bronzas gredzens, kas varētu būt piederējuši Cēsu vendiem, savukārt kā savrupatradums pilī iegūta agrā dzelzs laikmeta bronzas rotadata. Tomēr pārsvarā arheoloģisko izrakumu laikā atrastas viduslaikiem un jaunajiem laikiem raksturīgas senlietas. Saimniecisko dzīvi pili raksturo amatniecības piederumi (dzelzs sārpi, kalēja darbariki, kaula un raga apstrādes rīki un pusfabrikāti). Masveidīgu atradumu grupas pārstāv neparasti lielais skaits krāsns podiņu un to fragmentu (kopā ap 27 000 vienību, to lielākā daļa ir zaļi glazēti), keramikas lauskas (to vidū ievērojams ir Reinzelmes akmens masas keramikas īpatsvars), daudz atrastas arī baltmāla pīpes. Vairāk nekā 80 krāsns podiņi bija ar Reformācijas aizsācēja M. Lutera attēlu. Pilī atrastas daudzas apgaismes ierīces – māla eļļas lampiņas, bronzas un dzelzs svečturi. Iegūti arī XVI.gs. loga rūšu fragmenti, atsevišķi apgleznotu stiklu fragmenti. Iedzives priekšmetu vidū atzīmējamas arī dambretes un šaha kaula figūras, kā arī no šifera plāksnes gatavotā saules pulksteņa frāgments, XVI.–XVII.gs. sudraba galda piederumi (biķeris, piecas karotes un dakšiņa). Rotaslietas pārstāv stikla, māla un kaula krelles, kauri gliemežvāki, aproces un saktas. Pilī atrastas apmēram 1000 monētas – gan XV.gs. otrajā pusē – XVI.gs. pirmajā pusē kaltie Cēsu šiliņi, gan

Rietumeiropas monētas. Ar 16. gs. datejami vairāki sudraba monētu (vienā no tiem bija 38, citā 30 monētas), kā arī darbariku un iedzīves priekšmetu depozīti. Viduslaiku ieročus un zirglietas raksturo plāksnu bruņu fragmentu, zobenu, t.s. nieru dunču (kaujas nažu), svina, dzelzs un akmens lielgabala lodes, bultu galu, arbaleta daļu, piešu, laužņu u.c. senlietu atradumi. 1990. gadu beigās mestra zālē konstatētas polihromu gleznojumu atliekas no XV.gs. beigām.

Joprojām aktuāla ir pilsdrupu konservācija un arheoloģisko izrakumu materiālu apkopošana sabiedrībai pieejamā veidā.

⁸ G. Jansons. Arhitektūras pieminekļi Gaujas nacionālajā parkā. – Riga, 1987. – 67.lpp.

CĒSIS DISTRICT

Cēsis medieval castle

(No.6206) Cēsis district, Cēsis

The origins of Cēsis medieval castle presumably go back to the 13th century. The location of the chapel and chapter hall is related to that period. The construction of the convent-type castle commenced in the 14th century. It became the meeting place of the chapter of the Livonian Order and, from time to time, it served as a residence of the Master of the Order. The most active

period in the development and construction of the castle was the turn of the 15th and 16th centuries, when the Order was governed by Master Wolter von Plettenberg. According to the historian K. Lewis of Menar, the convent-type castle originally featured only one rectangular tower with 5 metre thick walls at the western side.⁹ Later, a block was added to the southeast side and just at the turn of the 15th and 16th centuries the castle acquired two additional towers – the round one called the “Tall Herman” and the northern tower. The so-called Lademaher tower was built in the second half of the 15th century. The castle experienced another intense building period in the first half of the 16th century when the southwestern forecastle tower was erected. Hence the layout of the complex became quite intricate. Three forecastles with defence walls, moats and towers enclosed the convent building form three sides. For security reasons, to enter the castle, one had to pass through the forecastles, cross a stone bridge and then proceed through several gates. The courtyard side of the castle had a two-level gallery or cloister.

An entrance from the western tower led to the function room and from there to the dining room or refectory. It was a groin-vaulted room with three octagonal piers. Its Gothic consoles have survived from around the 14th–15th centuries. The adjoining chapel was connected to the northern tower through the chapter hall (Knights’ Hall).

Cēsis medieval castle has largely survived till today in its original form and

construction pattern. Only the north-eastern side of the building with the chapel and old chapter hall have been completely destroyed. The cover of the chapel featuring Late Gothic groin vaults with a typical ribbing profile appeared as a result of later reconstructions, as the room itself was built earlier. The chapel included three altars. This part of the castle was destroyed in 1577, when its defenders blew the castle and themselves up during an attack by the troops of Ivan the Terrible, Russian Tsar. Later, the western block and partly the northern tower were destroyed in warfare. Some parts of Cēsis castle were further destroyed in 1703 by Russian troops led by Count Boris Sheremetev and saw no subsequent renovation.

The best preserved part of the castle is the western tower with a vaulted room on the lower floor and the so-called Master’s apartment on the upper floor that features a gorgeous brick stellar vault (dating back to the late 15th century – first half of the 16th century). The remains of the sculptural consoles and ribs in other premises – convent hall, refectory, sacristy and chapel – suggest that they had been equally elaborate.

Cēsis castle and manor estates were assigned as a gift to A. Bestuzhev-Ryumin by the Tsarina of Russia. It was then bought by G.J. von Wolff, but sold to K.E. von Sievers in 1777, who initiated the construction of the so-called new castle soon after the acquisition. The complex of Cēsis castle is surrounded by a landscaped park (1812–1825).

Cēsis castle has long been an object of interest for researchers and heritage protection activists: the conservation of particular parts, restoration and investigations have been carried out since

the early 20th century, during the 1930ies, from 1952 to 1960 and later. One of the earliest archaeological excavations in Latvia were made exactly in Cēsis castle in the 30ies and 40ies of the 19th century under the supervision of E.Sievers. Extensive archaeological studies were started in 1974 (archaeologist Z.Apala, architect I.Stürmanis) and they are still continued. As a result of the above, the southern part of the castle and its western slope, as well as the first and second forecastle were uncovered. The basement of the western block was unearthed, while in the area of the former moat the lower part of a stone bridge and remains of an unknown building were studied etc. Fragments of a polychromous painting on the walls of the Master hall dating back to the late 15th century were found at the end of the 1990ies.

The archaeological excavations in the territory have produced several artefacts dating back to the period preceding the stone castle. Fragments of the Late Iron Age pottery and a bronze ring, presumably originating from the local tribe in the area of Cēsis called Vendi, were found in the western slope of the castle. An Early Iron Age decorative bronze pin was obtained as an individual finding. However, medieval and post-medieval artefacts were among the main findings acquired during the excavations. The household and support service activities in the castle were characterised by various craft items (iron remains, blacksmith instruments, bone and horn processing instruments, semi-finished standard production items). Mass findings were represented by such categories as stove tiles and their fragments (totalling approximately

27 000 items, mostly glazed in green), pottery fragments (a notable proportion of Rheinland stoneware), white clay pipes. Over 80 stove tiles depicted the picture of the Reformist Martin Luther. A large number of lighting items were found in the castle – oil-fired lamps made of clay, bronze and iron candle-holders. Fragments of the 16th century window panes, as well as several stained glass fragments were discovered. Other notable house items include checkerboard and chess figurines, a fragment of a slate sundial, 16th –17th century silver tableware (beaker, 5 spoons and a fork). The jewellery category is represented by glass, clay and bone necklaces, cowrie, bracelets and fibulae. Approximately 1000 coins were found in the castle – these included both Cēsis schillings dating back to the second part of the 15th century and first part of the 16th century and other West European coins. Several deposits of silver coins (one of them included 38, another – 30 items), tools and house items date back to the 16th century. The medieval weapons and harness elements are represented by such findings as fragments of plate armour, swords, battle daggers, lead, iron and stone cannonballs, arrowheads, arbalest fragments, spurs, snaffle bits etc.

A significant task of today is the conservation of the castle ruins and presenting the archaeological findings to larger groups of society.

⁹ Jansons G. Arhitektūras pieminekļi Gaujas nacionālajā parkā.–Riga, 1987, 67.lpp.

Gatartas muižas apbūve

(Nr.6232) Cēsu raj., Drustu pag.

Gatartas (*Gotthardsberg*) muižas apbūve, kurā ieķaujas pils (1823–1824), dārznika māja (XIX.gs. pirmā puse), klēts (XIX.gs. sākums), magazīna (XIX.gs. sākums), ledus pagrabs (XIX.gs. vidus), putnu māja (XIX.gs. pirmā puse) ir ievēribas cienīgs klasicisma stila ansamblis. Apbūvi ieskauj parks (XIX.gs.). Ievērojamākā no minētajām muižas ēkām ir pils. Tās simetriskā vienstāva būvapjoma centru izceļ divstāvu rizalits ar trīsstūra frontonu, bet garenfasādes malās – zemāki rizaliti ar tādu pašu

frontonu. Šīs fasādēs redzamas klasicismam raksturīgās pusapļa arkas, slēgakmeņi un sandriki u.c., bet galveno ieeju sargā akmens lauvu tēli. Muiža ēku celšanas laikā piederēja fon Hagemeisteru dzimtai.

Visas muižas ēkas līdz 2003. gadam bija pameistas, un to lēni gāja bojā. Tagad muižas apbūve ir kļuvusi par privātpāšumu, uzsākti parka sakopšanas darbi, taču ēkas joprojām ir apdraudētas, kaut arī apsveicamas ir jauno saimnieku ieceres šīs vietas tālākā izmantošanā. Jāpiebilst, ka hrestomātiskā Latvijas arhitektūras pieminekļa – Gatartas krusta rījas (XIX.gs. pirmā puse) vairs nav.

21. Gatartas muižas pils

22. Gatartas muižas pils.

Gatarta manor buildings

(No.6232) Cēsis district, Drusti municipality

The historical building complex in Gatarta (*Gotthardtsberg*) including the manor house (1823–1824), gardener's house (the first half of the 19th century), barn (early 19th century), warehouse (early 19th century), ice-house (mid-19th century), and aviary (the first part of the 19th century) is a remarkable example of Classicism. The group is enclosed by the park (19th century). The most distinctive building in the complex is the manor house. Its symmetrical one-storey spatial character is emphasized by a two-storey central risalite with a triangular pediment and smaller flank risalites with similar pediments. The façades of the building feature typical Classicism elements such as semi-circular arches, key-stones, window-top pediments, while the main entrance is "guarded" by two lion sculptures. In its development and construction period the manor was owned by the family of von Hagemeisters.

Until 2003, the manor buildings were abandoned and their technical condition worsened. As for today, the complex is a private property, the park is being cleaned, but the buildings are still in a critical state. However, the intentions and plans of the new owners regarding the future of the site are very promising. It must be noted that one of the model architectural monuments of Latvia – Gatarta cross-shaped threshing-barn (the first half of the 19th century) – is no more existent.

Lielstraupes zirgu pasta stacija (Nr.6274) Cēsu raj. Straupes pag.

Lielstraupes zirgu pasta stacija bija viens no galvenajiem Rīgas – Tartu – Pēterburgas pasta ceļa mezgla punktiem. Tā celta XVIII.gs. sākumā koka konstrukcijās, bet tagadējais mūra ēku komplekss būvēts XVIII.–XIX.gs. mijā. Tas atrodas pie senā zemes ceļa, aptuveni 1km attālumā no Rīgas – Valmieras šosejas, posmā starp Inciemu un Straupi. Apbūve sastāv no paralēli ceļam novietotās pasta stacijas dzīvojamās ēkas, aiz kurās, veidojot daļēji noslēgtu pagalmu, izvietojusies kalpu dzīvojamā māja, zirgu stalli un kūts, kā arī klēts ar ratnīcu, bet ceļa otrajā pusē iepretim dzīvojamai ēkai – smēde. Ēkas netiek izmantotas un iet bojā. Tās ir arī būtiska, strauji izķūdošās kultūrvēsturiskās ainavas sastāvdaļa.

Postal horse station in Lielstraupe

(No.6274) Cēsis district, Straupe municipality

The horse station in Lielstraupe was one of the main hubs in the postal network connecting Riga, Tartu and St.Petersburg. Originally it was a wooden building erected in the early 18th century, while the current complex of stone structures appeared at the turn of the

CĒSU RAJONS

18th and 19th centuries. It is located at the old gravel road approximately 1 km off Riga–Valmiera highway in the section between Inciems and Straupe. The station consists of a living house, which is positioned parallel to the road, as well as a house for servants, stables, cattle-shed, barn, cart-house – all arranged to form a partly closed

yard. The smithy is located at the other side of the road opposite to the living house. The buildings are not currently used, their technical condition is critical. The monument is an essential element of the distinct cultural and historical landscape currently at risk of degradation.

23. Lielstraupes zirgu pasta stacija.

24. Lielstraupes zirgu pasta stacija.

Raunas viduslaiku pils ar pilsētu

(Nr.541) Cēsu raj. Rauna

Raunas (*Ronneburg*) pilsdrupas ir saglabājušās ievērojamā augstumā un apjomos, kas ļauj vēl šodien apjaust senās celtnes apjomus un gabarītus. Pils celta 1262. gadā (pēc citiem avotiem – XIII.gs. pēdējā ceturksnī) un pirmo reizi rakstos minēta 1381. gadā. Arhibīskapa Jaspēra Lindes laikā – XVI. gs. pirmajā ceturksnī tā ievērojami paplašināta, cita vidū kapela un kapitula zāle ieguvusi profilietu kieģeļu velves. Livonijas kara laikā 1556. gadā pils dedzināta, XVII.gs. pirmajā pusē tā cietusi atkārtoti, tāču tika atjaunota. Pēc lielākas izpostīšanas 1653. gadā pils vairs netika atjaunota un sabruka un kūva par drupām. Cietokšņa galvenajai ēkai ir taisnstūrveida plāns un neliels

iekšējais pagalms, kuru sākotnēji klāja brugis. Ap pagalmu vijās valēja divstāvu galerija, bet tā austrumu, dienvidu un rietumu pusē pacēlās trīsstāvu korpusi, no kuriem gandrīz sākotnējā augstumā saglabājušās ārsienas, bet iekšsienas tikai daļēji. No pils priekšpiļu nocietinājumiem – aizsardzības mūriem un torņiem saglabājušies tikai fragmenti.

Raunas pils zinātniskā izpēte uzsākta 1975. gadā (vēsturnieks R.Širants), bet arheoloģiskie izrakumi veikti 1990. gados (arheologs M.Ruša). Arheoloģiskās izpētes darbi norisinājušies pie pils austrumu korpusa, pagalma ziemeļu daļā, atsedzot vārtu vietu, savukārt rietumu korpusā sasniedzot torņa pirmā stāva grīdu. Pils arhitektoniski telpiskās uzsbūves rekonstrukciju izstrādājusi arhitekte T.Vitola. Pils konservācija joprojām nav veikta un klimatisko apstākļu ietekmē senā, lielā un joprojām varenā pils strauji iet bojā.

25. Raunas viduslaiku pils. 1930. gadu foto.

26. Raunas viduslaiku pils.

Rauna medieval castle

(No.541) Cēsis district, Rauna

The castle ruins of Rauna have survived until today in considerable height and scale suggesting the former magnificence of the building. The castle was erected in 1262 (other sources suggest the last quarter of the 13th century) and the first written records mentioning its date back to 1381. During the rule of Archbishop Jasper Linde (first quarter of the 16th century) it was notably extended – the chapel and chapter hall, *inter alia*, were altered by constructing profiled brick vaults. During the Livonian War the castle was set on fire (1556) and experienced further damage in the first half of the 17th century, but it was subsequently renovated. After larger destructions in 1653 the castle was not renovated and slowly turned into ruins. The main building of the fortress has a rectangular layout and features a small, originally cobbled courtyard that was enclosed by an open two-storey gallery. From the south, east and west of the yard is

squeezed among large three-storey blocks that still have their external walls rising almost to their original height, while their interior walls have survived only partly. As regards the forecastle defence systems – ramparts and towers – only some fragments have survived.

The scientific studies on Rauna castle commenced in 1975 (historian R.Širants) and archaeological excavations were made in the 1990ies (archaeologist M.Ruša). Archaeological studies were carried out at the eastern block of the castle, in the northern part of the courtyard (uncovering the site of the former entrance gate) and in the western block reaching down to the first floor level of the tower. The architectural and spatial model of the castle was developed by the architect T.Vitola. Until now the castle has had no conservation measures undertaken and the ancient, large and still magnificent building is in critical condition and faces disintegration.

Ungurmuižas klēts

(Nr.6266) Cēsu raj. Raiskuma pag.

No XVI.gs. vidus līdz XVII.gs. vidum Ungurmuiža (*Qrelle*) piederēja fon Ungernu dzimtai, kura devusi tai latvisko nosaukumu. Tālāk muiža ir H. fon Volfenšilda, H.G.Leiona un citu personu īpašums, līdz to 1728. gadā, kopā ar Kūduma muižu, nopirkta ģenerālleitnants brīvkungs Baltazars fon Kampenhauzens. Viņa pēcnācēji muižā mitinājās līdz pat 1939. gadam.

Ungurmuižas kungu māja celta 1730.–1732. gadā bet pārbūvēta no 1747. līdz 1753. gadam. No 1750. līdz 1756. gadam muižā strādāja Limbažu krāsotāju meistars G.D.Hinss, kura sienu gleznojumi kungu mājā saglabājušies līdz mūsu dienām.

1917. gadā Krievijas armijas kazaku daļas kungu māju izdemolēja. 1951.–1961. gadā ēkā iekārtota skola, bet tagad kungu māja atrodas restaurācijas procesā.

27. Ungurmuižas klēts.

Ungurmuižas kungu māju ieskauj parks (XVIII.gs., XIX.gs.). Tajā atrodas Tējas namiņš jeb lustūzis (1753., namdaris K.Gerverts), kurš restaurēts 1977.–1980. gadā. Rietumu virzienā aleja ved uz attālāk esošo kapliču (1758–1760). Pie dzirnavu diķa redzamas dzirnavu drupas (XIX.gs.), bet pils tuvumā atrodas t.s. mazā māja un vecais skolas nams jeb ērbērgis (XIX.gs.).

Latvijas muižu arhitektūrā ļoti reti saglabājies objekts ir graudu klēts (1738–1740). Līgumu par klēts celšanu B. fon Kampenhauzen noslēdzis 1738. gadā ar namdarī Uljanu, kurš muižā strādājis ilgus gadus.¹⁰ Klēts celta no tēstiņiem gulbalkiem krusta pakšos. Ēkai ir vaļējs lievenis ar galos izbūvētiem kambariem – būriem. Klēts trīs nodalījumos ved platas, ar profiliētiem dēļiem rombveidā apšūtas durvju vērtnes. Klēts lieveņa jumtu balsta sešās koka kolonnas, kuru vietā, iespējams, bijuši kvadrātiski stabi. Ēka ir apdraudēta sliktā

CĒSU RAJONS

tehniskā stāvokļa dēļ – kolonnu bāzes, apakšējais vaiņags un vietām arī dzega prasa nekavējošu remontu.

¹⁰ D.Kibilda. Ungurmuižas apbūves kompleks un parks./Muiža zem ozoliem. Ungurmuiža un fon Kampenhauzenu dzimta Vidzemē. Katalogs. – Rīga, 1998.–184.lpp.

Granary in Ungurmuiža manor

(No.6266) Cēsis district, Raiskums municipality

From the middle of the 16th century to the middle of the 17th century Ungurmuiža was the property of the Ungern family that contributed to the Latvian name of this manor. Later it belonged to Heinrich von Wolfenschmidt, Hans Georg Leyon and other owners, until the estate together with Kūdums manor was bought by Lieutenant-General Balthasar von Campenhausen in 1728. His descendants lived there as late as until 1939.

Ungurmuiža manor house was built from 1730 to 1732 and it was reconstructed from 1747 to 1753. Georg Dietrich Hinsch, a painting master from Limbaži, had worked in the manor from 1750 to 1756. His wall paintings have survived until today.

In 1917, Cossack units of the Russian army vandalized the manor house. From 1951 to 1961 the building was adapted for use as a school, but now the building is undergoing continuous restoration.

Ungurmuiža manor house is enclosed by a park (18th, 19th centuries) with a Tea-House (1753, carpenter Christoph Gerwerth). It was renovated between 1977 and 1980. The westward direction of the adjoining alley leads to the distant mausoleum (1758–1760). Near the millpond one can see the mill ruins (19th century), but close to the manor house one can see the so-called “small house” and the old school building (19th century).

The granary (1738–1740) is a very rare and distinct object in Latvian manor architecture. B. von Campenhausen contracted for the construction works of this building with the master Uljan in 1738 who had worked in the manor for many years.¹¹ The granary was built from hewed horizontal logs in cross-corner technique. The building features an open porch with chambers/cages at its ends. The three separated sections of the granary can be accessed through wide entrance doors sheeted with profile boards arranged in rhomb-shape. The roof of the porch is supported by six wooden columns that have presumably been installed to replace the original quadrangular posts. The building is endangered due to its poor technical condition – the column bases and foundation logs, as well as some parts of the cornice require immediate renovation.

¹¹ Kibilda D. Ungurmuižas apbūves kompleks un parks./Muiža zem ozoliem. Ungurmuiža un fon Kampenhauzenu dzimta Vidzemē. Katalogs.–Rīga, 1998.–184.lpp

Vāveres kroga apbūve

(Nr.6227) Cēsu raj., Drabešu pag.

Rigas – Pleskavas šosejas kreisajā pusē, nelielā ieplakā, aptuveni 80 km no Rīgas atrodas Vāveres krogs (19. gs. sākums). Komplekss, kura trīs galvenās ēkas kārtotas simetriskā kompozīcijā pārsteidz ar savu vērienu. Vidū atrodas kroga ēka, ar apmeklētājus aicinošu valēju lieveni visā fasādes garumā. Tā jumtmali balsta klasiskā kārtojuma koka kolonnas. Atsevišķa ieeja ved kungu galā. Pa citām durvīm nonākam zemnieku galā, kur atrodas lielā kroga istaba. Virtuve un krodzinieka dzīvoklis izvietoti ēkas pagalma pusē. Krogam abos galos arī iem, zemiem gaiteņiem pieslēdzas no rūsgana dolomīta mūrētas stadulas. Platās vārtu aillas sedz lēzenas sarkanu kieģeļu pārsedzes, bet gala fasāžu zelmiņus un sānsienu augšgalu rotā pusloka lodziņi. Apjomīgajās stadulās pietika vietas gan nakšnotāju ratiem, gan nogurušajiem zirgiem. Ja sākotnēji

krogu galvenais uzdevums bija dzērienu tirgošana, kopš 17. gs. sākuma to pienākumos ietilpa arī ceļnieku apkalošana. 1633. gadā Vidzemes ģenerālgubernators pat izdeva īpašu pavēli, ka pie zemes ceļiem ik pa 1,5–2 jūdžēm (11–15 km) jābūt krogam, kur par atlīdzību varētu dabūt uzturu un naktsmāju.¹²

Vāveres kroga dienvidu pusē uz neliela paugura uzcelta vēl kāda neliela ēciņa – kalēja māja. Tājā bija iespējams salabot ratus un apkalt zirgus. Kalēja mājai pret lielcelu vērstajā fasādē atradās portiks ar trīsstūrveida zelmeni. Kolonnas bija analogas krogus ēkai. Arhitektoniski interesantā kalēja māja sabrukta 2003. gadā, bet daļa no krogus ēkas ir tuvu sabrukumam tuvākajā laikā.

¹² D. Ķibilda. Vāveres krogs /Cēsu grāmata.–Rīga,1999. –46.lpp.

28. Vāveres krogs

29. Vāveres krogs. 20. gs. pirmās puses foto.

Vāvere inn buildings

(Nr.6227) Cēsis district,
Drabeši municipality

Vāvere inn (early 19th century) is located at the left side of Riga – Pskov highway in a small valley 80 km away from the capital. The complex with its three main buildings arranged symmetrically is surprising in terms of scope and extent. The inn building is located in the centre and features an inviting facade-length porch. Its roof is supported by wooden columns of classical arrangement. The premises for noble and upper-class visitors could be accessed through a separate entrance. Another door leads to the part for farmers and lower-class clientele, which includes the main room of the inn. The kitchen and inn-keepers apartments were located at the back-yard side of the building. At its ends the inn is joined with stables made of brownish dolomite stones and featuring short, low corridors leading to the central building. The wide entrance gate openings are covered with low-arching brick lintels; the end-façade gables and the upper parts of

walls are decorated with small semi-circular windows. The large stables provided enough space both for carts and horses. If the initial function of inns was trade in alcoholic drinks, it changed since the early 17th century to servicing travellers. In 1633 the governor-general of Vidzeme issued a special decree ordering the establishment of inns on gravel roads at intervals of 11 – 15 km that would sell food and provide shelter.¹³

On a small hill to the south from Vāvere inn house stood a small building – blacksmith's house. It provided the necessary services for those who wanted their carts fixed and horses shod. The facade of blacksmith's house included a portico with a triangular gable. Its columns were analogous to those of the inn building. The architectonically distinct blacksmith's house collapsed in 2003, while parts of the inn building face the same fate in the near future.

¹³ Ķibilda D. Vāveres krogs./Cēsu grāmata.–Rīga,1999.–46.lpp.

DAUGAVPILS

Daugavpils cietokšņa apbūve

(Nr.4687) Daugavpils raj.
Daugavpils

Daugavpils cietoksnis ir stilistiski viengabalains klasicisma stila ansamblis, kurā atspoguļojas sava laika pilsētbūvniecības idejas. Tas celts XVI.gs. nocietinājumu vietā. Monumentālā fortifikācijas sistēma sastāv no valniem, bastioniem, ravelīniem, kazemātiem ar masīvām ķieģeļu arkām un citiem elementiem. Cietokšņa celtniecība uzsākta 1810. gadā (inženieris J.F.Hekels). Plānojuma pamatā ir nocietināta pilsēta, kuras teritorija regulāri sadalīta kvartālos. Tās vidusdaļā atradās liels kvadrātveida laukums, kura malā izvietojās jezuītu katedrāle (1737–1746) – ansambļa vertikālā dominante (sagrauta 1944. gadā). 1812. gadā krievu – franču kara laikā franču karavīri nojaucu daļu nocietinājumu, taču jau 1813. gadā atsākās celtniecības darbi, bet 1816. gadā

pēc arhitekta I.Truzsona projekta izstrādāts cietokšņa detālplānojums, kurā nodalītas funkcionālās zonas, diferencētas ielas u.c. Galvenās cietokšņa būves – kazarmas, vīrsnieku dzīvojamās ēkas, hospitālis, štāba un komandanta ēkas, inženieru un artilērijas arsenāls, kā arī cietokšņa vārti un citas būves celtas 1816.–1830. gadā pēc arhitekta A.E.Štauberta projektiem. Celtniecība turpinājās līdz pat 1878. gadam. 1860. gadā pie cietokšņa izbūvēta Pēterburgas – Varšavas dzelzsceļa līnija ar tiltu pār Daugavu. Cietoksnis zaudēja savu militāro nozīmi, taču līdz pat 1990. gadu sākumam kalpoja armijas vajadzībām. Priekštilta nocietinājumos – Daugavas kreisajā krastā izvietots Grīvas cietums.

Daugavpils cietoksnis ir ievērojama fortifikācijas būve, vienīgā šāda veida un mēroga Baltijas valstīs. Tas ir samērā labi saglabājies un sniedz vispusīgu iespīdu par sava laika celtniecības sasniegumiem. Aktuāla ir nocietinājumu, kā arī būvju izmantošana un saglabāšana.

30. Daugavpils cietoksnis

31. Daugavpils cietoksnis

32. Daugavpils cietoksnis.
1920. gadu foto.

DAUGAVPILS

Daugavpils fortress

(No.4687) Daugavpils district, Daugavpils

Daugavpils fortress is a stylistically united Classicism complex reflecting the urban development peculiarities of its age. It is erected in the site of the original 16th century fortifications. The monumental defence system consists of ramparts, bastions, ravelins, casemates with massive brick arches and other elements. The construction of the fortress started in 1810 (engineer J.F.Heckel). The basis of the complex is a fortified city divided in regular blocks of buildings. Its central part was marked by a large quadrangular square with a Jesuit Cathedral (1737–1746) at its side – the dominant vertical element of the fortress (destroyed in 1944). The French troops partly demolished the fortifications during the Russian–French War in 1812, but the construction works resumed already the following year – in 1813. A detailed plan of the fortress setting the divisions of functional zones and

defining separate streets was developed according to a design of the architect I.Truszson in 1816. The main buildings of the fortress – barracks, residential buildings for officers, hospital, headquarters and commander's premises, engineering and artillery arsenal, as well as the entrance gate and other structures were completed between 1816 and 1830 according to the design of the architect A.E.Staubert. The construction works continued until 1878. The railway line St.Petersburg–Warsaw with a bridge over the river Daugava was built in close proximity to the fortress in 1860. The fortress gradually lost its military importance, however, it was used by the army until the early 1990ies. Its bridgehead fortification systems on the left bank of the Daugava were adjusted and now serve for prison purposes (Grīva prison).

Daugavpils fortress is a distinctive military and defence structure, the only one of its type and scale in the Baltic countries. The complex is fairly well preserved and provides a comprehensive insight of the construction practices and achievements of its period. The main task of today is the preservation and use of the fortification systems and buildings.

DAUGAVPILS RAJONS

DAUGAVPILS RAJONS

Baltmuižas kungu māja ar parku

(Nr. 6298) Daugavpils raj., Subates pilsēta ar l.t.

Baltmuižas (*Weissensee*) kungu māja sastāv no divām daļām – tradicionāla vienstāva apjoma (1801), kas segs ar stāvu divslīpu jumtu, kura gali ir daļēji nošķauti un divstāvu apjoma (XIX gs. otrā puse). Abas daļas savienotas ar pārejas posmu. Tradicionālā apjoma centru izceļ trīs ailu asu rizalīts, kura stūri, tāpat kā ēkas stūri, rotāti ar rustiem.

Ēka jau ilgus gadus ir pamesta – bojāts jumts, zuduši logi, pasliktinās nesošo konstrukciju nestspēja.

33. Baltmuižas kungu māja

DAUGAVPILS DISTRICT

Baltmuiža manor house and park

(No. 6298) Daugavpils district, Subate amalgamated municipality

Baltmuiža manor house consists of a traditional one storey part (1801), covered by a steep two pitched partly chamfered roof, and a two-storey part (the second half of the 19th century), both joined by a passage. The traditional part is emphasized by a central three section risalite with corner rustication similar to that of the house.

The building was abandoned many years ago, its technical condition is critical – the roof is damaged, windows are missing and the capacity of its load bearing structures is continuously decreasing.

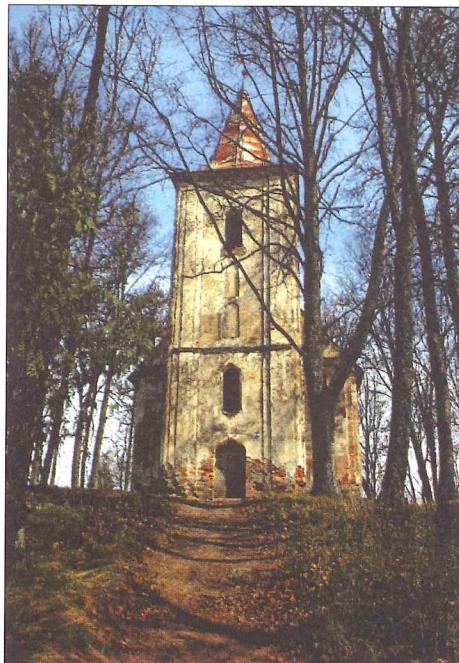

34. Baltmuižas kungu māja

Birķeneļu luterāņu baznīca
Daugavpils raj., Kalkūnes pag.

Vienjoma baznīcas draudzes tel-pai piekļaujas tornis ar nelielu piramidālu smaili. Torņa stūrus rotā-lizēnas. Galvenās ieejas ailai ir ipat-nējas formas arka, kas līdzinās t.s. ēzeļmuguras arkai. Dievnama apjo-mma telpiskā uzbūve ir tradicionāla Latvijas XIX.gs. sakrālai arhitek-tūrai.

Jau ilgus gadus ēka ir pamesta, tai nav vairs logu un durvju, drūp sarkano kieģeļu sienas un apme-tums.

35. Birķeneļu luterāņu baznīca

Birķeneļi Lutheran church
Daugavpils district,
Kalkūne municipality

Birķeneļi Lutheran church is a single-nave building with a pyramidal-spire tower. The corners of the tower are decorated with vertical projecting ornamental strips. The upper part of the main entrance is formed by an arch of a distinctive form resembling the so-called "donkey-back" arch.

The building was abandoned many years ago, its doors and windows are missing and the red-brick walls and plastering are exposed to a slow disintegration process.

DOBELES RAJONS

DOBELES RAJONS

Dobeles pilsdrupas

(Nr. 4903) Dobeles raj., Dobele, Bērzes upes labajā krastā

Dobeles pilskalns, uz kura atro-das viduslaiku pils drupas, izvietots morēnas paugurā, kura 9–15 m augstās nogāzes māksligi pastāvinā-tas. Pilskalnu no trim pusēm aiz-sargā dabiskas gravas un upīte, bet rietumu pusē to atdala aizsarggrāvis. Paugura ziemeļaustrumu daļā atradusies pilskalna apmetne, no kurās uz dienvidiem bijusi ar grāvi un valni atdalita priekšpils. Pilskalna rietumu un dienvidu pakājēs ple-tusies ap 2 ha liela senpilsēta. Arheoloģisko izrakumu laikā pil-skalnā (1977., J. Daiga; 1987., M.Ruša) un senpilsētā (1958.–1959., 1977., J. Daiga; 1992., M. Ruša) konstatēts līdz 2 m biezus kultūr-slānis, atsegtas celtņu konstrukciju paliekas un stabu vietas, akmeņu pavardi un krāsnis. Pilskalnā atrastās

senlietas raksturīgas zemgaļiem XII–XIII gs., bet senpilsētā iegūti gan I g.t. p.m.ē. raksturīgie akmens cirvja fragmenti un krama rīki, gan XI–XIII gs. darbarīki, ieroči, rotas un keramika.

1254. gadā, saskaņā ar Livonijas ordeņa un Rīgas arhibīskapa Zemga-les dalīšanas līgumu, Dobeles novads nonāca ordeņa pakļautībā. Sākot ar 1279. gadu aizsākās ordeņa bruņi-nieku regulārie iebrukumi Dobeles novadā, vairākas reizes arī nodedzi-not senpilsētu, līdz 1289. gadā zemgaļi pameta Dobeli un devās uz Lietuvu vai Rakti. 1335. gadā kādreizējā zemgaļu pilskalnā Livonijas ordenis uzcēla mūra pili (avotos minētā *Doblen*), kas bija no laukakmeņiem celta kastelas tipa būve, logu un durvju ailu dekoratīvajā apdarē izmantojot arī kieģeļus. Pils terito-rijā saglabājušās vairākas 30–40 m augstas societinājuma sienu paliekas. Senākā pils daļa – konventa ēka – atradusies ziemeļu daļā, tai vēlāk dienvidu pusē piebūvēta galvenā ēka ar jumta tornišiem. No 1367.–1562. gadam

36. Dobeles pilsdrupas

37. Dobeles pilsdrupas.
20. gs. 30. gadu pastkarte.

pils bija Dobeles komtura mītne, bet pēc Livonijas sabrukuma un Kurzemes un Zemgales hercogistes izveidošanas līdz XVIII gs. pili dzīvoja novada pārvaldnieks. XVI gs. beigās veikti plaši pils pārbūves darbi, to pielāgojot jaunajām administratīvajām funkcijām (tieki aizbērts priekšpili atdalošais aizsarggrāvis, uzcelts jauns austrumu korpuiss, dienvidu korpusā ierikota baznīca). XVII gs. poļu – zviedru karos pili vairākas reizes ieņēma gan vieni, gan otri, līdz 1659. gadā, atkāpjoties no Dobeles, zviedri to nopostīja. XVIII gs. pirmajā pusē pils bija kļuvusi neizmantojama un pakāpeniski sagruva.

Dobeles pils izpēte aizsākās jau XIX gs. Arhitekts O. Bārs 1869. gadā veica pils uzmērošanu, XIX–XX gs. vairākas reizes notikusi pils arheoloģiskā (1869.–1870., A. Bīlenšteins; 1883.–1884., K. Bojs; 1951., E. Brīvkalne, Ā. Stubavs; 1987.–1991., 2002.–2003., M. Ruša) un arhitektoniskā (1869., 1883., J. Dērings; 1986., 1989., T. Vitola; 2002., P. Blūms) izpēte. XIX gs. beigās sākti

arī pilsdrupu konservācijas darbi, kas turpināti 30. un 50. gados. Pilsdrupu konservācija atjaunojusies 2002. gadā (arhitekts P. Blūms), jo objekts ir ļoti sliktā tehniskā stāvoklī.

DOBELE DISTRICT

Dobele castle ruins

(No. 4903) Dobele district, Dobele

The ruins of Dobele medieval castle are located on the right bank of the river Bērze on a moraine mound with artificially steepened slopes measuring 9–15 m in height. The castle mound is naturally protected from three sides by ravines and the river and by a moat from the fourth. The north eastern part of the mound was the site of the castle settlement, and the area to the south from it was fortified as a forecastle with a moat and earthworks. The adjacent ancient town extending to 2 ha in area was located down to the west and south from the castle mound. Archaeological excavations in the mound (1977, supervised by J. Daiga; 1987, supervised by M. Ruša) and ancient town (1958–1959,

DOBELES RAJONS

1977, J. Daiga; 1992, M. Ruša) established a 2 metre thick cultural layer, remains of buildings and poles, stone hearths and stoves. The artefacts found are typical Semigallian items of the 12th–13th century, while those discovered in the ancient town include fragments of stone axes and flint tools dating back to the I millennium B.C. as well as tools, arms, jewellery and pottery of the 11th–13th century.

According to the contract on dividing Zemgale concluded by the Livonian Order and the Archbishop of Rīga in 1254, Dobele and its territories became the property of the former. As of 1279 the knights of the Order started their regular military campaigns assaulting Dobele and burning down the ancient settlement for several times until Semigallians left the area in 1289 for Lithuania or Rakte. The Livonian Order erected a stone castle (written records suggest its name *Doblen*) on the former Semigallian castle mound in 1335. It was a castella-type boulder building with brick-decorated window and door openings. Several defence walls measuring 30–40 m in height have survived until today. The oldest part of the castle – the convent house – was located in the northern part. The main building with roof turrets was erected later to the south from it. From 1367 to 1562 Dobele castle was the residence of the local

governor, but after the collapse of Livonia and subsequent formation of Kurzeme and Zemgale Duchy it was used by regional administrators of the latter. At the end of the 16th century the castle underwent major reconstruction works adapting it to the new administrative functions (the moat separating the forecastle was filled, a new eastern block was built, the southern block was arranged to serve as a church). During the Polish–Swedish Wars of the 17th century the castle changed hands for several times until it was demolished by the withdrawing Swedish army in 1659. The castle became unusable in the first half of the 18th century and was subjected to a gradual disintegration process.

The study of Dobele castle commenced already in the 19th century. The architect O. Bārs surveyed it in 1869, and during the 19th and 20th centuries the castle underwent repeated archaeological (1869–1870, A. Bīlenšteins; 1883–1884, K. Bojs; 1951, E. Brīvkalne, Ā. Stubavs; 1987–1991, 2002–2003, M. Ruša) and architectonic (1869, 1883, J. Dērings; 1986, 1989, T. Vitola; 2002, P. Blūms) examinations. The conservation works of the castle started at the end of the 19th century and continued in the 1930ies and 1950ies. Conservation measures resumed in 2002 (architect P. Blūms) as the object is in very critical technical condition.

Lustes muižas pils

(Nr. 4936) Dobeles raj.
Jaunbērzes pag.

Lustes muižas (*Friedrichslust*) pils celta Kurzemes hercoga Pētera laikā – XVIII gs. 40. gados. Muižas sākotnējais nosaukums bija Pienava, un 1740. gadā dokumentos tā minēta kopā ar Sipeles muižu, kas piederējusi hercogienes Annas īpašumiem. Lustes muižas pils projekta autors ir Kurzemē strādajošais dāņu arhitekts S. Jensens. Muižu ar nelielo, bet mākslinieciski krāšņo ēku, pateicoties Prūsijas kronprinča apmeklējumam, 1780. gadā pārdēvēja par Frīdrīhslusti.

38. Lustes muižas pils

Pils arhitektūrā S. Jensens izmantojis itāļu kubveidīgās villas prototipu. Tā ir divstāvu ēka ar teltsveida jumtu, tās stūrus izceļ vienstāva torņveida izbūves, gan veidojot trešo stāvu, gan tikai trīsstūra frontonu bēniņu izgaismošanai. Par šodien likteņa varā pamesto ēku var priečties, tikai uzlūkojot XVIII gs. beigu zīmējumus un akvareļus. Pils, kura pēc kara bija visumā labi saglabājusies, ātri pārvērtās graustā – kā daudzas citas muižu pilis Latvijā. Patlaban ēka ir drupās, apkārtnes ainava zaudējusi savu pievilcību, zudusi daļa parka stādījumu. Unikālās ēkas atjaunošana pagaidām vēl ir iespējama.

39. Lustes muižas pils.
18. gs. akvarelis

Luste manor house

(No. 4936) Dobeles district,
Jaunbērze municipality

Luste (*Friedrichslust*) manor house was built in the 40ies of the 18th century during the rule of Peter, Duke of Kurzeme. The original name of the manor was Pienava and various documents of the 1740ies refer to it together with Sipele manor, which was a part of Duchess Anna's estates. Luste manor house was designed by S. Jensen, a Danish architect working in Kurzeme during the period. The manor with its compact, but artistically impressive building was renamed Friedrichsluste after the visit of the Prussian Crown Prince in 1780.

In the design of the manor house S.Jensen had used the model of the cube-type Italian villa. It is a two-storey building with a tent-type roof and its corners are emphasized by corner towers, rising one level higher, and a triangular pediment also providing natural light for the attic. The full magnificence of the currently abandoned building can be judged only by 18th century drawings and watercolours. The manor house was in fairly good condition after the last war, but was soon turned into ruins like many others in Latvia and the surrounding area lost its charm. The adjacent park has survived only partially. The renovation of the unique building is still possible.

Vecapguldes muižas pils

(Nr. 4947) Dobeles raj., Naudites pag.

Vecapguldes muižas (*Alt-Abgulden*) pils celta pēdējā Kurzemes hercoga Pētera laikā. Tā ir viena no nedaudzajām baroka pilim, kas vēl bija saglabajusies, diemžēl bija...

Ar divslīpu jumtu segtās divstāvu mūra ēkas simetrijas centrā atradās rizalits ar trīsstūra frontonu. Virs ieejas atradās balkons ar grezniem margu metālkalumiem (XVIII gs. beigas). Balkons bija arī parka pusē. Ēkas fasādes ritmiski sadalīja pilastri un rustotas lizēnas. Bagātīgi bija profilētas jumta, frontona un starpstāvu dzegas. Ēkas pagrabu pārsedza velves. Ieejas halle varēja lepoties ar plašām koka kāpnēm, kurām bija barokāli balustri.

40. Vecapguldes muižas pils

XVIII.gs. beigās muiža piederēja hercoga virsamtmanim D. Grünhofam, vēlāk baronam Loringhovenam. Padomju laikā pilī atradās profesionāli tehniskās vidusskolas mācību telpas. Ēka tika daļēji uzturēta kārtībā. Neīstenojās arī 1961. gada iecere – pilij uzbūvēt vēl vienu stāvu un pagarināt to uz abām pusēm. 80. gados tika nojaukti kamīni, bet mākslinieciskā apdare trīs telpās vēl bija saglabajusies. Liktenīgs senajai ēkai bija 1988. gads, kad ugunsgrēkā gāja bojā viss jumts un daļēji arī stāva pārsegumi. Kultūras ministrija pieprasīja ēkai uzlikt pagaidu jumtu, lai to paglābtu no tālākas bojājas, diemžēl tas netika izdarīts. Pēc tam katrs varēja postīt pili, kā vien vēlas un kā suvenīru paņemt vienu no kāpņu balustriem... 90. gados, nu jau grausta stāvokli esošajai pilij radās jauns ipašnieks un tika uzsakta ēkas atjaunošana, bet diemžēl līdz šim brīdī nekas būtisks nav izdarīts.

41. Vecapguldes muižas pils

Vecapgulde manor house

(No. 4947) Dobele district, Naudīte municipality

Vecapgulde manor house was built during the rule of Peter, the last duke of Kurzeme. It was one of the few surviving Baroque manor houses...

The two-storey stone building was covered with a two-pitched roof and emphasised by a central risalite with a triangular pediment. The entrance was marked by a balcony above it featuring forged ornamental railing elements (late 18th century). Another balcony was placed at the park side. The façades of the building were divided in rhythmical sections by pilasters and rusticated vertical bands. The roof, pediment and interfloor cornices were elaborately profiled. The entrance hall could boast a large wooden staircase with Baroque balustrade.

At the end of the 18th century the manor house was owned by D. Grünhof, but later it belonged to Baron Loringhoven. During the Soviet period the building housed a vocational secondary school and the premises were sufficiently maintained. The plan of 1961 to extend the building to both sides and construct an additional floor was not implemented. In the 1980ies the manor house fire-places were removed, however, three rooms still had surviving interior ornamentation. The fire of 1988, damaging the roof and partly also the interfloor cover structures, determined the future of the old building. The requirement of the Ministry of Culture to roof the building was not fulfilled, and the manor house was even further damaged by vandals. In the 1990ies the ruined manor house was assigned to a new owner that started reconstruction works, however, they have not produced substantial results yet.

GULBENES RAJONS

Rankas muižas pils

(Nr. 5077) Gulbenes raj.,
Rankas pag.

Pirmās rakstiskās ziņas par Rankas muižu (*Ramkau*) sastopamas 1528. gadā, kad Rīgas arhibīskaps to izlēno Rozenam. 1625. gadā Zviedrijas karalis Gustavs I Ādolfs atsavināja Ranku Rozenam un izlēnoja savam admirālim Gildenheimam. Pēc viņa nāves 1650. gadā muiža piederēja mantiniekim, taču 1670. gadā tā kļuva par Strēlu fon Holšteina īpašumu. No 1684. līdz 1723. gadam muižu redukcijas rezultātā Ranka bija domēņu muiža, bet vēlāk atdota atpakaļ Strēlu fon Holšteinu dzimtai. 1732. gadā muižu nopirkta ģenerālmajors B. E. fon Trautvetters. 1786. gadā muižu mantoja M.D. fon Budberga. Ar parādiem apgrūtinātā muiža 1836. gadā pārēja Meijendorfu dzimtas īpašumā,

kuri tur saimniekoja līdz Latvijas agrāreformai. Pēc tās pili ar apkārtējām ēkām un zemi ieguva Valsts Rankas mājturības skola.

Rankas muižas centra apbūves veidošana uzsākta pēc Ziemeļu kara. Pils celta XVIII gs. vidū un turpmākajos gados, it īpaši no 1836. līdz 1866. gadam paplašināta. Pēc 2. pasaules kara pils tika piešķirta Rankas lauksaimniecības skolai. 70. gados skolu pārcēla jaunuzceltā ēkā, un pils palika tukša. 1986. gadā ēkā izcēlās ugunsgrēks, un izdega tās jumta stāvs. Pēc tam tika uzlikts pagaidu jumts, taču 1990. gadā ēka izdega otreiz. Pēc ugunsgrēka ēka kļuva par lētu celtniecības materiālu ieguves vietu vietējiem iedzīvotājiem. Tādējādi skaitā agrīnā klasicisma pils pārvērtās drupās. 2003. gadā pils un apkārtējās muižas ēkas kļuva par privātpāšumu. Jaunie saimnieki iecerējuši pili atjaunot iepriekšējā izskatā, jo vēl esošās pils sienas un ikonogrāfiskie materiāli sniedz informāciju par zudušo.

42. Rankas muižas pils.
20. gs. 70. gadu foto.

GULBENES RAJONS

43. Rankas muižas pils

GULBENE DISTRICT

Ranka manor house

(No. 5077) Gulbene district,
Ranka municipality

The first written records on Ranka manor date back to 1528, when the Archbishop of Riga rented the estate under liege conditions to Rosen. Gustavus I Adolphus, King of Sweden, confiscated Ranka manor from Rosen in 1625 and conferred it to his Admiral Gyldenhielm. After his death in 1650 the estate belonged to his heir, but in 1670 it became the property of Stael von Holstein. As a result of the Reduction* Ranka became a royal domain manor in 1684 and retained the status until restituted to the family of Stael von Holstein in 1723. In 1732 the manor was bought by General-Major B. E. von Trautvetter. The estate was inherited by M. D. von Budberg in 1786. The manor, being heavily encumbered by debts, was acquired by the family of von Meyendorffs in 1836, who were its owners until the Agrarian Reform of Latvia, when it was transferred to Ranka vocational school of house economics.

The development of the centre of Ranka manor was started largely after the Great Northern War. The manor house was originally built in the middle of the 18th century and underwent later alterations and extensions, especially between 1836 and 1866. After the Second World War the manor house was used by Ranka vocational agricultural school that moved to new premises in 1970 leaving the building empty. In 1986 a fire broke out in the manor destroying the mansard. After that a temporary roof was made, but another fire damaged the building again in 1990 and it became a source of "cheap" construction materials for local people. As a result, the beautiful Early Classicism manor house turned into rubble. In 2003, the manor house and its adjacent buildings became a private property. The new owners intend to renovate the manor house in its previous look as the remaining walls and iconographic material provide sufficient evidence on the lost values.

* Reduction – a royal policy of Sweden in the 17th century effected in the form of the crown claiming land back that once had been given away in return for service etc. – *Translator's note*

Vecgulbenes muižas Baltā pils

(Nr. 4997) Gulbenes raj., Gulbene,
Brīvības iela 12

1722. gadā muižas īpašnieks bija valsts padomnieks K. Vilkens, bet 1750. gadā muiža piederēja pulkveidim Fitinghofam. Pēc vairākkārtējām īpašnieku maiņām no 1802. gada muiža kļuva baronu Volfu dzimtas īpašums. Tieši viņu laikā vērojams saimnieciskais uzplaukums, pilnveidota apbūve un izkopts parks. Parka iekārtošana sākās 40. gados un turpinājās visu XIX gs. otro pusī. Šajā laikā pārbūvēta muižas pils, celta baznīca, oranžērija, kūtis, kalpu dzīvojamās mājas un citas ēkas. Īpaša rosība celtniecībā bija vērojama, kad muiža saimniekoja H. fon Wolfs (1843–1897). Vecgulbenes muižas (*Alt-Schwanenenburg*) Baltā pils bija viena no ievērojamākajām eklektisma stila celtnēm Latvijā. Tās celtniecība uzsākta 40. gados, kad radās divstāvīgā ēkas centrālā daļa ar simetris-

kiem vienstāva korpusiem abos galos. XIX gs 40. gados veikta pils pārbūve, tādējādi ziemeļrietumu galā tika uzbūvēts četrstāvu tornis ar valēju skatu galeriju uz jumta, bet dienvidrietumu pusē tika uzcelts divstāvu tornis ar caurbrauktuvi pie galvenās ieejas. Pils fasādes tika bagātīgi izrotātas ar mākslīgā akmens veidojumiem – vinjetēm, ģerboņiem, kariatīdēm un atlantiem, augu un ziedu ornamentiem, pie tām novietotas vilku un kareivju skulptūras, kā arī citi veidojumi. Pēc barona H. fon Volfa muižu pārvaldīja viņa radiniece D. fon Wolff. 1905. gada revolūcijā muižas pils tika nodedzīnāta. Vēlāk tā atjaunota, taču ne vairs sākotnējā greznumā. Fon Volfu dzimta savu īpašumu apsaimniekoja līdz 1917. gadam. Vēlāk pilī atradās dažādas aprīņķa administratīvās iestādes, kā arī tā kalpoja armijas vajadzībām. 2. pasaules kara laikā tika sagrauts pils tornis un daļēji arī pati ēka. Pēc kara ēkā iekārtoja dzīvoļķus – vispostošākais piļu izmantošanas veids. No skaistās pils

44. Vecgulbenes muižas
Baltā pils

45. Vecgulbenes muižas
Baltā pils

saglabājusies tās centrālā daļa, kura šodien ir pamesta likteņa varā. Padomju laikā nežēlīgi nopostīti pils fasāžu dekoratīvie elementi, piedrazota ēkas apkārtne, mainīts vēsturiskais plānojums. XX gs 90. gadu sākumā izstrādāts pils un parka restaurācijas projekts, kurš nav īstenots. Kādreiz tik varenās ēkas atlikusī daļa turpina iet bojā un neatrisināts jautājums ir tās izmantošana nākotnē.

White House of Vecgulbene manor

(No. 4997) Gulbenes
district, Gulbene, Brīvības 12

In 1722 the manor was the property of K. Wilcen, State Advisor, but in 1750 it belonged to Colonel Vietinghoff. After changing several owners, the estate was acquired by the family of Baron Wolff in 1802 and experienced a subsequent economic growth, intensified territorial development, improved buildings and a refined park. The development of the park started in the 1840ies and continued

during the second half of the 19th century. The period also saw the rebuilding of the manor house, construction of the church, orangery, cattle-sheds, servants' houses and other buildings. Particularly active construction works were carried out during the period of H. von Wolf (1843–1897).

The White House of Vecgulbene manor was one of the most significant Eclecticism buildings in Latvia. Its construction was started in the 1840ies resulting in a two-storey central building with symmetrical one-storey flank blocks. In 1870, the manor house was rebuilt and it obtained a four-storey tower with an open view gallery at its north-western end, as well as a two-storey tower with a driving passage at the main entrance. The facades were richly decorated in artificial stone elements – vignettes, coats of arms, caryatides and atlantes, plant and flower ornaments, sculptures of wolves and soldiers, etc. After Baron H. von Wolff the manor was managed by his relative D. von Wolff. During the revolution of 1905 the manor house was set on fire and damaged. It was renovated later, however, not in its original glory. The family of von Wolfs possessed and managed the estate until 1917. Later the manor house was used

by several local administrative institutions and the army. During the Second World War the tower and some parts of the main building were destroyed. After the war the manor house was adjusted for residential purposes and turned into an apartment building that is the most destructive function for this type of historical buildings. The once magnificent building today features only its abandoned central part. During the Soviet rule the façade decorations were brutally damaged, the surrounding area was seriously littered and the historical layout considerably modified. In the early 1990ies a manor house and park renovation project was developed, however, it has not been implemented yet. The remaining part of the formerly magnificent building is still subjected to a slow disintegration process, furthermore, its future use is unclear and problematic.

Zemnieku sēta *Vecdziesnieki* (Nr.6107) Gulbenes raj. Stradu pag.

Vecdziesnieku sētā kā vēstures grāmatā esošajos ēku apjomos sakatāmi dažādi laika periodi un tos raksturojošas iezīmes. Vecās dzīvojamās majas paliekas un turpat blakus esošā tā dēvētā jaunā māja, tāpat kā pārējās ēkas, ir krusta pakšos celtas

guļbūves, kas segtas ar divslīpiem skaidu jumtiem.

Dažādām vajadzībām celtajās būvēs atspoguļojas visas plašas saimnieciskās dzīves nodrošināšanai nepieciešamā daudzveidība. Tur rūpīgi pārdomātas un savstarpēji logiski savirknētas klēts un ratnīca, rija, piedarbs un pelavnieks. Apvienojumā viss rada plašas saimniecības sajūtu, kas izteikta tautas celtniecības formās. Kā ierasts, arī *Vecdziesniekos* uzmanība visvairāk pievērsta klētij – kolonnas jeb klēts lieveņa stabī veidotī īpatnās dekoratīvās formās. Saimniecības ēku robustās apālkoku grīdas un griesti kopā ar estētiski niansomēto klēts dekoru veido savdabīgu vecā un nosacīti jaunā, kā arī zemnieciski raupjā un izsmalcinātā sintēzi.

Ar savu senatnigumu un pat archaismu izceļas t.s. vārāmais namiņš, kur zem kopēja jumta ar starptelpu vidū, apvienoti pirts un namiņš. Šīs ēkas unikalitāti jau vismaz pirms pusgadsimta atzinuši dažādu laiku etnogrāfijas un tautas celtniecības pētnieki. Kā stāsts par spilgtu pagātnes liecību, kuras atliekas uzlūkotās vēl mūsdienās, jo izvērstāka informācija par to meklējama vairs tikai rakstos. Līdzīgi daudzām lauku sētām arī *Vecdziesniekos* šadas spilgtas vēstures liecības izzūd ne tikai uzturēšanas nespējas dēļ, bet vienkārši tādēļ, ka kļuvušas funkcionāli nevajadzīgas un tālab neizmantotas.

GULBENES RAJONS

46. Zemnieku sēta *Vecdziesnieki*.
20. gs. 80. gadu foto.

47. Zemnieku sēta *Vecdziesnieki*

Farm *Vecdziesnieki*

(No. 6107) Gulbene district.
Stradi municipality

The farm *Vecdziesnieki* is like a history book telling about different periods and their peculiarities reflected in the spatial composition of buildings. The old (now-remains of it) and new living house, as well as other buildings were made of horizontal logs in cross-corner technique and covered with two-pitched shingle roofs.

The buildings, which were erected for different purposes, reflect the diversity of functions they served for in the large farm. The arrangement and composition of the barn, cart-house, threshing-barn and chaff storage is effective and logical, suggesting a well-considered and harmonised approach implemented through non-professional folk construction practice. Typically, special attention was paid to the barn –

the columns or porch supports of *Vecdziesnieki* barn were shaped in distinctive decorative forms. The sturdy round-wood floors and ceilings of the outbuildings, aesthetically detailed barn ornaments create an impression of completeness or unity of the ancient and the relatively new, the robust and the delicately refined.

A particularly ancient and even archaic structure was the so-called “cooking-house” which was integrated with a bathhouse with an intermediary room between the two sections. The unique qualities of this building had been noted by various ethnography and folk-construction experts at least half a century ago. Its remains tell a story of a historically significant building that has survived only in written descriptions. Like in many farms, unparalleled architectural and historical values are lost in *Vecdziesnieki* not only because of lacking maintenance capacity, but simply due to functional redundancy.

JĒKABPILS RAJONS

Jēkabpils Uniātu baznīca

(Nr. 6304) Jēkabpils raj., Jēkabpils, Brīvības iela 167.

Uniātu baznīca Jēkabpilī celta 1783. gadā, bet no 1836. gada tā kalpojusi pareizticīgo draudzes vajadzībām. Nav saglabājies ēkas tornis, kas bija koka un celts pareizticīgo draudzes laikā. Ēkas fasāžu arhitektūra un apjoma telpiskā uzbūve liecina par profesionāla arhitekta darbu. Baznīca ir trīsjomu bazilika ar izstieptu taisnstūrveida plānu. Jomi pārsegti ar velvēm un tos atdala masīvu balstu arkādes.

Padomju laikā dievnamā atradas noliktava. XX.gs 80. gados ēka tika paglābta no bojāejas atjaunojot sākotnējo jumtu, bet tagad līdz tās restaurācijas pabeigšanai vēl daudz darāmā. Baznīca pieder katoļu draudzei, kura divus dievnamus pilsētā nespēj apsaimniekot. Draudzes telpā sliktā stāvoklī

48. Jēkabpils Uniātu baznīca

saglabājušies divi sānu altāri, koka vējveris, veidots 1839. gadā, un sienu arhitektoniskā apdare. Dievnamā notiek koncerti, paredzēts rīkot arī mākslas izstādes.

JĒKABPILS DISTRICT

Uniate church in Jēkabpils

(No. 6304) Jēkabpils district, Jēkabpils, Brīvības 167

The Uniate church in Jēkabpils was erected in 1783, but since 1836 it was used by the Orthodox congregation. The tower of the building has not survived, nevertheless, the spatial composition of the church and façades suggest a design by a professional architect.

During the Soviet rule the church was used as a warehouse. In the 1980ies the building was saved from certain destruction, however, many things are still left to be done, in order to complete the renovation process.

49. Jēkabpils Uniātu baznīcas sānu altāris

JĒKABPILS RAJONS

Vārenbrokas muižas dzīvojamā māja

(Nr. 6309) Jēkabpils raj., Viesītes pilsēta ar l.t.

Vārenbrokas muižā (*Wahrenbrock*) 1922. gadā uzskaitītas šādas ēkas: kungu māja ar piebūvēm, klēts ar kalti, divas dzīvojamās ēkas, zirgu stallis, labības šķūnis un sakņu pagrabs. Kungu māja (XIX gs. pirmā puse) ir koka ēka, kas attiecināma uz klasicisma stilu. XIX.gs. otrajā pusē tās tradicionālais apjoms parka fasādē ir papildināts ar lielu kieģeļu piebūvi. No parādes pagalma ēka ir saglabājusi savu sākotnējo tēlu – tās centrā atrodas portiks ar trīsstūra

frontonu, tā kā arī pārējās fasādes ritmiski sadala kolonnas. Ieeja senākajā daļā izveidota galvenās fasādes sānos, nevis centrā. Tas acīmredzot ir vēlāku laiku pārbūves rezultāts. Iekštelpās saglabājušies atsevišķi koka apdares elementi.

XX.gs 70. gados ēkā atradās dzīvokļi un klubs. 80. gadu beigās ēka tika pamesta un tagad pamazām sagraust. Iet bojā klasicisma laika koka arhitektūras piemineklis, kādu Latvijas laukos vairs nav daudz. Sagraust arī vēl palikušās muižas saimniecības ēkas. Apbūvi papildināja parks, kurš veidots kā ainavu parks ar skatu perspektīvām uz kungu māju. Saglabājusās dažas liepu alejas un rindas, atsevišķi eksoti un vairāki lieli ozoli.

50. Vārenbrokas muižas dzīvojamā māja

Vārenbroka manor house

(No. 6309) Jēkabpils district, Viesīte amalgamated municipality

The following buildings were registered in Vārenbroka (*Wahrenbrock*) manor in 1922: landlord's house with extensions, barn with a drying-house, two living houses, stable, barn and cellar. Landlord's house (first half of the 19th century) is a wooden Classicism building. Its traditional spatial composition from the park façade side was supplemented by a large brick extension erected in the second half of the 19th century. As regards the courtyard side, the building has retained its original shape featuring a central portico with a triangular pediment and façades divided in rhythmical section by columns. The

entrance in the older part is placed at one side of the façade, not the centre, suggesting later modifications to the building. The interior of the manor house features several elements of wooden decoration.

During the 1970ies the manor house was used as an apartment building and club. It was abandoned in the late 1980ies and the rare wooden architecture monument of Classicism currently faces a slow destruction process. The remaining manor outbuildings are also subjected to disintegration. The manor complex included a landscaped garden with viewing perspectives oriented to landlord's house. As for today, several alleys and lines of lime-trees, a few exotic plants and oaks have survived suggesting the original greenery pattern.

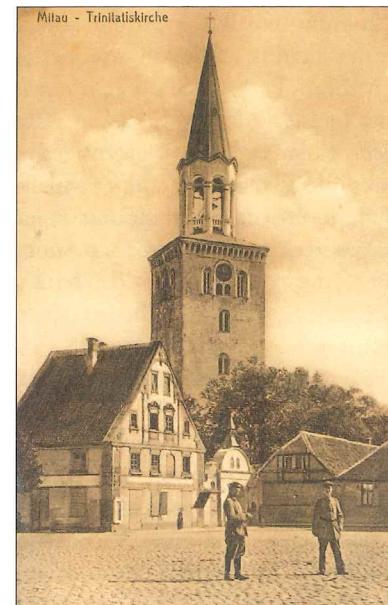
JELGAVA

Sv. Trīsvienības baznīcas tornis

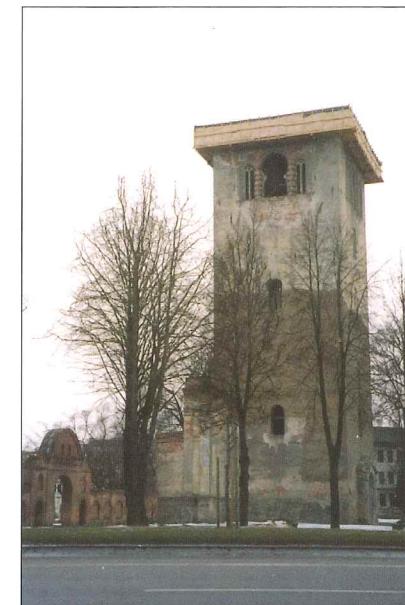
(Nr. 5108) Jelgavas raj.,
Jelgava, Akadēmijas iela 1

Svētās Trīsvienības baznīca, kas apkalpoja vācu pilsētas un lauku draudzes, pirmo reizi dokumentāli minēta 1522. gadā. Superintendants S.Bilovs 1566. gada revīzijā atzīmējis,

ka baznīca ir no koka. Vecā tāpēc, ka 1567. gadā hercogs Gothards Ketlers izdevis rīkojumu par jauna dievnamā celšanu. Jauno baznīcu sāka celt 1574. gadā un tā pabeigta tikai 1615. gadā līdzekļu trūkuma dēļ. Baznīcas torni pilnībā uzbūvēja tikai 1862. gadā. Ēka nodega 1944. gadā, un pēc kara tās sienas tika nojauktas, palika tikai tornis. 2003. gadā ir izstrādāts projekts baznīcas torņa atjaunošanai un uzsākti būvdarbi.

51. Jelgavas Sv. Trīsvienības baznīca.
20. gs.sākuma pastkarte

52. Jelgavas Sv. Trīsvienības baznīca

JELGAVA

Tower of St.Trinity church

(No. 5108) Jelgava district, Jelgava,
Akadēmijas 1

St. Trinity (Svētās Trīsvienības) church, which served for urban and rural congregations of the German population, was first mentioned in written records dating back to 1522. An inspection carried out by Superintendent S. Bilovs in 1566 concluded that the wooden church is old. Therefore Duke Gotthard Kettler issued an order in 1567 on building a new church. The construction works started in 1574 but were suspended in 1615 due to lack of funds. The church tower was completed only in 1862. The building was destroyed in fire in 1944, and its wall were torn down after the Second World War, leaving the tower alone. A tower renovation design was developed in 2003 and it is currently under reconstruction.

Dzīvojamā ēka *Villa Medem* ar dārzu

(Nr. 5170) Jelgavas raj.,
Jelgava, Uzvaras iela 55

Grāfu Mēdemu piepilsētas savrupmāja *Villa Medem* Jelgavā (1818, arhitekts J.G.Ā.Berlics) atspoguļo ampīra arhitektūras tendences Krievijā. Ēka ir tuva arī t.s. paraugfasāžu zīmējumos redzamajām fasāžu kompozīcijas shēmām. Simetriskās vienstāvā ēkas centrālā daļa ir divstāvu un abās garenfasādēs rotāta ar kolonnu portiku. Frontonu rotāja grezns akantu arabesku ornamenti ar ģerboni. Parka pusē pie ēkas izveidota terase. Līdz 1944. gadam *Villa Medem* bija saglabājusi greznu zāles māksliniecisko apdarī. Parku savulaik rotāja ievērojamākā klasicisma laika vietējās izcelsmes vācu tēlnieka E.Šmita fon der Launica darinātais Kurzemes pēdējās hercogienes Dorotejas piemineklis (1827). 1944. gadā kara laikā skulptūra gāja bojā.

Sodien ēka ir privātpašums un pēc daudziem padomju laika posta un pienācīgas nenovērtēšanas gadiem ir pamesta likteņa ziņā. Vienas no retajām, līdz mūsdienām nonākušajām klasicisma ēkām Jelgavā apkārtne degradē tiesā tuvumā uzceltā fabrika.

JELGAVA

53. Dzīvojamā ēka *Villa Medem*. 20. gs. 70. gadu foto.

54. Dzīvojamā ēka *Villa Medem* Jelgavā

Living house *Villa Medem*

(No. 5170) Jelgava district, Jelgava,
Uzvaras 55

The mansion *Villa Medem* in Jelgava (1818, architect J.G.A.Berlitz), which served as a suburban residence of the family of Count Medem, reflects the trends of Empire architecture in Russia. The building also features fairly close replicas of mandatory model façade designs. The central part of the symmetrical one-storey building is raised to two floors and emphasized by porticos with columns in its façades. The pediment is decorated with acanthus and arabesque ornaments and a coat of

arms. A terrace is attached to the building from the park side. Until 1944 *Villa Medem* had preserved the rich artistic decoration of its hall and the park boasted a sculpture of Dorothea, the last Duchess of Kurzeme, created in 1827 by the distinguished Classicism sculptor of local German origin – E. Schmidt von der Launitz. The sculpture was destroyed during military actions in 1944.

Today the building is a private property that is abandoned after the long years of misery and negligence during the Soviet period. The surrounding area of the mansion, which is one of the few Classicism buildings of Jelgava surviving until today, is significantly degraded by an adjacent factory.

Dzīvojamā ēka

(Nr.5185) Jelgavas raj. Jelgava,
Vecpilsētas iela 84.

Šī dzīvojamā ēka ir viena no retajām Jelgavas XVIII gs. sākuma koka arhitektūras liecībām, kura saglabājusies līdz mūsu dienām. Divstāvu ēka segtā ar mansarda tipa jumtu, tās zelmiņi izveidoti pildrežga konstrukcijā. Ēkas fasādes apšūtas ar horizontāliem dēļiem.

Privātpašumā esošais nams jau ilgus gadus netiek izmantots, un tas strauji kļūst par graustu.

55. Dzīvojamā ēka Jelgavā,
Vecpilsētas iela 84

Living house

(No. 5185) Jelgava district, Jelgava,
Vecpilsētas 84.

The living house is one of the rare early 18th century examples of wooden architecture in Jelgava surviving until today. The two-storey building was covered by a mansard-type roof with its gable ends constructed in timber-framing technique. The façades feature horizontal board sheeting.

The house, which is a private property, has been abandoned many years ago and its condition is rapidly worsening.

JELGAVAS RAJONS

Jelgavas rajons

Bērvircavas muižas kungu māja un parks

(Nr. 5242) Jelgavas raj, Sesavas pag.

Bērvircavas muižas (*Behrs-Würzau*) kungu māja – diezgan liela divstāvu koka ēka šķiet celta XIX gs. otrajā pusē. Saglabājušies 30. gadu fotogrāfijas, kuros kungu māja redzama savā sākotnējā godībā. Jumtu sedz kārniņi, pie ieejas izveidots plašs lievenis ar terasi otrajā stāvā. Fasādēs vērojami klasiskie pilastri un logu sandriki, kā arī neogotikas detaļas. Mūsdienās bijušais baronu Bēru īpašums savu kādreizējo spožumu ir zaudējis. Nav vairs mezonīnu, logu, durvju, tekšifera jumts, telpas ir piedrazotas

un izdemolētas. Kā pretstats šai drūmajai ainai ir mākslas vēsturnieka D.Bruģa grāmatā *Historisma pilis Latvija*⁸ publicētais XX gs. sākuma fotoattēls. Tajā redzama plaša telpa ar vienkāršu dēļu grīdu, vairakas atpūtas mēbeļu grupas – mīksti, tapsēti atzveltni krēsli un divāni, kuru tuvumā izvietoti puķu paliktņi, galdiņi. Griestu centrā izbūvēts īpašs kupolveida iedziļinājums ar profilētu apmali, kurā iekārta lustra. Šis ir tipisks jaunrokoko interjers ar visām XIX gs. otrās puses telpveides raksturīgajām iezīmēm.

2001. gadā uz pārseguma sijām tika atklāti XVIII gs. sākuma gleznojumi. Uz vienas no sijām kāds meistars ieskicējis vīnogu vītnes, uz citas redzama akantu lapu vītne gaiši brūnos un baltos toņos ar ziliem

56. Bērvircavas muižas kungu māja

57. Bērvircavas muižas kungu māja

ziediem ielokos. Uz minētām sījām gleznojumu fons ir tumšs, bet citā vietā sījas ir balsinātas. Te gleznojumi ir piesātinātāki un greznāki – akantu lapu vijumi pāraug rombeida un pusapļa ornamentā. Arī toņi ir citādāki – sarkanbrūni, gaiši un tumši zaļi. Gleznojumu atšķiriba un siju izvietojums liecina, ka katras telpas mākslinieciskais noformējums bijis citādāks. Apgleznoto siju izvietojums rāda, ka ēkas senākā daļa, raugoties no pagalma pusēs, ir kreisā – tātad XIX gs. otrajā pusē kungu māja ir pagarināta, apšūta ar dēliem un tai uzcelts otrs stāvs. Senākās daļas gulbūvei bijuši krusta pakši.

Bērvircavas muižas kungu mājas senākā daļa ir unikāls, no XVIII gs. sākuma saglabājies objekts, kura izpēte un restaurācija ir aktuāls uzdevums. Ēka liecina par XVIII gs. sākuma celtniecības tradicijām, estētisko izpratni un sadzīves apstākļiem laikā pēc Ziemeļu kara.

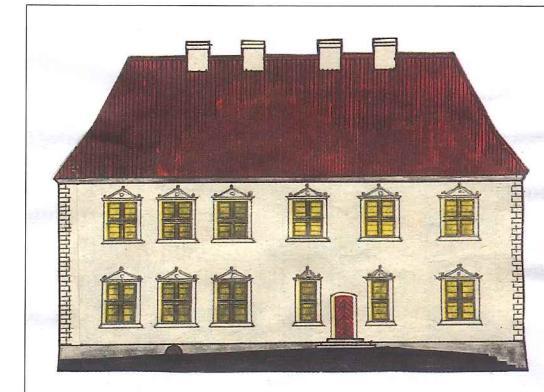
⁸ D. Brugis. Historisma pilis Latvijā. – Riga, 1996.

JELGAVA DISTRICT

Bērvircava manor house and park (No. 5242) Jelgava district, Sesava municipality

Bērvircava manor house, a fairly large two-storey wooden building, was presumably built in the second half of the 19th century. Several surviving photographs of the 1930ies feature the manor in its original glory. The roof was covered with tiles, a large porch with an open terrace at the second floor level marked the entrance. The façades included classical pilasters and window-top pediments, as well as a number of neo-Gothic details. Today the former property of Baron Behr has lost its original splendour – mezzanines, windows and doors are missing, the artificial slate roof is leaking, the interior is damaged and rooms dirty. An early 20th century photograph published in the book of D. Brugis *Historisma pilis Latvijā*⁸ (*Historicism Palaces in Latvia*) depicts a considerably different interior with a simple board floor and several groups of furniture – soft, upholstered chairs and coaches, flower racks, small tables. The centre of the ceiling was formed in

JELGAVAS RAJONS

59. Bramberģes muižas dzīvojamā ēka

Bramberģe manor buildings

(No. 5205) Jelgava district, Glūda municipality

The complex of Bramberģe manor developed from the turn of the 16th and 17th centuries to the middle of the 17th century. Until 1675, it was a part of Lielā Terpentine and Mazā Terpentine estates owned by B. H. von Haufen. In 1671, the manor was acquired by Luise Scharlotte, the wife of Jacob, Duke of Kurzeme, and later renamed Brandenburg.

The current complex of buildings includes the living house (18th century), manager's house (17th and 19th century), gate and the defence system remains (late 16th century, 18th century), park.

In the early 1980ies the gate tower was transformed into a cattle-shed, its roof and second-floor had been rebuilt, the passage was closed by walls in the middle of the 19th century. The building

was in critical condition. The living house was abandoned. In 1983 the complex of buildings attracted attention of the Cultural Monument Renovation Design Service, Research and Examination Team, that started their work in the site. As a result, they discovered a number of Late Renaissance masterpieces – *sgraffito* window ornamentation of the living house, polychromatic façade decorations of the gate tower. The end of the 1980ies saw the development of renovation plans for the gate tower and transforming it into a museum, as well as setting up reception premises in the living house, at the same time preserving the surviving cultural heritage – the 18th century staircase and wall paintings, tie-beams and vaulted ceilings. Alas, the implementation of the plan was not started. Today Bramberģe manor is a private property that is abandoned.

Elejas muižas apbūve

(Nr. 5192) Jelgavas raj. Elejas pag.

Elejas muiža (*Elley*) kā lēnis apstiprināta 1583. gadā, un tā pēc vairākkārtējām īpašnieku maiņām līdz 1753. gadam piederēja fon Bēru dzimtai, bet pēc tam – Mēdemu dzimtai. 1785. gadā Elejas muižu mantoja grāfs K. J. F. fon Mēdems – plaši izglītots cilvēks, mākslas un kultūras patzinējs. 1802. gadā pazīstamais Berlīnes arhitekts K.F.Šinkels izstrādājis Elejas pils projektu, kas netika realizēts.⁸ Elejas pils tika īstenota pēc Krievijas galma arhitekta Dž. Kvarengi izstrādātā projekta, kas jau pirms tam ar izmaiņām tika izmantots Mežotnes pils celšanai. Latvijas muižu klasicisma arhitektūras attīstībā Elejas muižas pilij, kuru dabā īstenoja arhitekts J.G.Ā.Berlics 1806.–1810. gadā, bija liela ietekme, iedvesmojoties no

tās J. G. Ā.Berlics XIX.gs. sākumā Kurzemē radījis vairākus ievērojamus klasicisma piemineklus.

Elejas pils arhitektūra saknējās antikās mākslas mantojuma radošajā izpratnē, labākajos dižrenesanses paraugos. Tā bija majestātiska, formās lakoniska celtne, kuras trīsstāvu būvapjoma centru pagalma pusē rotāja krāšņ seškolonnu portiks ar trīsstūra frontonu un no parka pusē – rotondas izvirzījums. Celtnes plānā būtiska nozīme bija kupola zālei.

1915. gadā kara laikā, atkāpjoties krievu armijai, muižas apbūve tika nodedzināta, saglabājās vienīgi t.s. viesu korpušs un atsevišķas saimniecības ēkas. Pils drupas tālākajos gadus nevienu neinteresēja. Pēc agrārreformas muižas centrs tika piešķirts Elejas pagasta valdei. 1933. gadā Pieminekļu valde, neraugoties uz vairākkārtējiem aicinājumiem glābt ievērojamo klasicisma pērli, piekrita pagasta ierosinājumam drupas nojaukt. Mūsdienās no pils saglabājušies

60. Elejas muižas apbūve

a sunken cupola with a profiled edge and suspended lustre. This is a typical neo-Rococo interior characterising the peculiarities of the second half of the 19th century.

In 2001, early 18th century paintings were discovered on the ceiling beams. One of the beams bears a sketch of vines, another – of acanthus leaves in light brown and white colours with blue flowers in their scrolls, all drawn by an unknown author. The backgrounds of the above paintings are dark, while other beams had been whitewashed and display richer artwork – acanthus leaves transformed in rhomb-shaped and semicircular ornaments. The tones of colours are also different – reddish brown, light and deep green. The dissimilar paintings and beam arrangement suggest different artistic finish of the separate rooms. The position of the painted

beams provides sufficient evidence to conclude that the left part (from the courtyard) is the oldest one, consequently, the building had been extended in length, added the second floor and sheeted with boards in the second part of the 19th century. The old part was built of horizontal logs in cross-corner technique.

The old part of Bērvircava manor house is a unique early 18th century object that deserves due examination and renovation. The building is illustrative of construction traditions, aesthetic understanding and every-day conditions of the early 18th century – in the period following the Great Northern War.

⁸ Brūģis D. Historisma pilis Latvijā.– Rīga, 1996.

Bramberģes muižas apbūve ar parku

(Nr. 5205) Jelgavas raj., Glūdas pag.

Bramberģes muižas (*Brandenburg*) apbūve veidojusies no XVI gs.—XVII gs. mijas līdz XVII gs. vidum. Līdz 1675. gadam muiža ietilpa Lielās un Mazās Terpentīnes muižas sastāvā un piederēja B. H. fon Haufenam. 1671. gadā muižas nonāca Kurzemes hercoga Jēkaba sievas Luīzes Šarlotes īpašumā un vēlāk nosauktas Brandenburgas vārdā.

Šodien muižas apbūvi veido dzīvojamā ēka (XVIII gs.), pārvaldnieka māja (XVII gs., XIX gs.), vārti un aizsardzības sistēmu paliekas (XVI gs. beigas, XVIII gs.), kā arī parks.

58. Bramberģes muižas dzīvojamā ēka

XX gs 80. gadu sākumā vārtu tornī bija iekārtota kūts, jumts un 2. stāvs pārbūvēti, ailas aizmūrētas XIX gs. vidū. Ēka atradās avārijas stāvokli. Pamesta bija arī dzīvojamā ēka. 1983. gadā muižas apbūvei pievērsās Kultūras pieminekļu restaurēšanas projektēšanas kantora izpētes grupa. Rezultātā atklājās vēlinās renesanses šedevri – dzīvojamā ēka ar sgraffito tehnikā veidotu logu dekoriem, vārtu tornis ar greznu polihromu fasādes apdari. XVII gs beigās tika paredzēts ēkas restaurēt, vārtu tornī iekārtojot muzeju, bet dzīvojamā ēkā – saviesīgu pasākumu telpas. Icerēts bija arī saglabāt vēl esošās kultūras vērtības dzīvojamā ēkā – XVIII gs. kāpnes, šī paša laika sienu gleznojumu fragmentus, pārseguma sijas un velvētos giestus. Diemžēl darbi netika uzsākti. Tagad Bramberģes muiža ir privātpašums, netiek izmantota un iet bojā.

JELGAVAS RAJONS

sienu fragmenti. No pārējās apbūves līdz mūsdienām saglabājusies muižkunga māja jeb Kavalieru nams, teātra ēka jeb klēts, tējas paviljons, atsevišķas saimniecības ēkas un laukakmeņu mūra žogs ar arkām. Ēkas netiek izmantotas un pamazām iet bojā.

⁹ I. Lancmanis. Elejas pils un grāfa Žanno Mēdema būvepopeja Kurzemē./Elejas pils. Katalogs – 1992. –11.–38. lpp.

Eleja manor buildings

(No. 5192) Jelgava district, Eleja municipality

The liege manor of Eleja was approved in 1583, and, following a repeated change of owners, was acquired by the family of von Behrs in 1753, but later obtained by the family of von Medems. In 1785, Eleja manor was inherited by Count C. J. F. von Medem – a highly educated man who appreciated the value of art and culture. The design of Eleja palace was developed 1802 by the famous architect of Berlin K. F. Schinkel, but it was not implemented.⁹ The palace was built using a design of the Russian court architect G. Quarenghi that was also earlier used in a modified form for the construction of its counterpart in Mežotne. Eleja manor house has had considerable influence in the development of Classicism manor architecture in Latvia, as its construction supervisor architect J. G. A. Berlitz (construction

works 1806–1810) found inspiration here to create several distinctive monuments of Classicism architecture in Kurzeme in the early 19th century.

Eleja palace architecture originated from creative understanding of the antique art reinforced by the best models of Renaissance. It was a magnificent three-storey building of laconic forms with an impressive central six column portico with a pediment on the courtyard side and a semi-rotunda from the park side. The cupola hall was of central importance in the layout of the building.

In 1915, the buildings of Eleja manor were set on fire by the withdrawing Russian army, only the so-called guest premises and several outbuildings survived. The ruins of the palace attracted little interest during the following years. After the Agrarian Reform the centre of the manor was transferred to Eleja municipality. In 1933, the Monument Authority supported the initiative of the local municipality to remove the ruins despite repeated calls to save the unique example of Classicism architecture. The site still contains several remaining fragments of the palace walls. As regards the other surviving parts of the complex, they include manager's house or the so-called Chevalier house, theatre building or barn, tea pavilion, several outbuildings and boulder fence with arches. The buildings are not currently used and face gradual degradation.

⁹ Lancmanis I. Elejas pils un grāfa Žanno Mēdema būvepopeja Kurzemē./Elejas pils. Katalogs.–1992.–11.–38.lpp.

Salgales luterānu baznīcas drupas

(Nr. 5253) Jelgavas raj., Sidrabenes pag.

XVII gs. sākumā Kurzemes un Zemgales hercogistes baznīcas vizitāciju dokumentos Salgales baznīca atzīta kā labā stāvoklī saglabājusies. 1697. gadā koka ēka draudēja sabrukt, un aktuāla kļuva jaunas mūra baznīcas celšana. 1706. gadā hercogs Ferdinands piešķira līdzekļus tās būvniecībai un šo gadu var uzskatīt par Salgales mūra baznīcas dibināšanas laiku. Draudzes mācītājs K.G.H.Grīners savā zīnojumā par baznīcas vēsturi rakstījis: ...baroka altāris uzstādīts 1722. gada 6. septembrī, Johana Mertensa kokgriezumi Ventspilī, Kuldīgas galddnieka Šmola darbs.¹⁰ Mākslas vēsturnieks B. Vipers par Salgales baznīcas altāri savukārt minējis: tā bija vienkāršaka (...) Landzes baznīcas altāra kopija. Augšstāvā zudušas hermas un akanta varenās volūtas, figūru samēri kļuvuši druknāki, to kustības neveiklākas, ornamentālie motīvi zaudējuši sulīgumu

61. Salgales luterānu baznīcas drupas

un krāšņumu.¹¹ Iespējams, ka J.Mertens apzināti darinājis Landzes baznīcas retabla atkārtojumu, vai arī iedvesmu smēlies savā skolotāja Nikolasa Sēfrensa paraugos. Tomēr Salgales baznīcas retabla ornamentā saskatāmas arī vairākas atšķirības.

Salgales mūra baznīca bez remonta kalpoja visu XVIII gs., līdz 1808. gadā tajā notikuši remontdarbi. Apjomīgāks ēkas remonts veikts 1866. gadā, kad vecā torņa vietā uzbūvēts jauns. Šajā laikā izmaiņas skāra arī interjeru. 1883. gadā Salgales baznīcas retabla centrā ievietota jauna altārglezna *Kristus dod Sv. Vakarēdienu* (mākslinieks J.J.Dēring). Latvijas brīvvalsts laikā iesvētīta Latvijas brīvības cīņas un 1. pasaules karā kritušo draudzes locekļu piemiņai veltīta epitāfija. 1. pasaules kara gados cieta dievnama iekštelpas. 1915. gadā vācu karavīri izplēsa ēkas dēļu grīdu un solus, kuru materiālus izmantoja tilta celšanai pār Lielupi.¹² 2. pasaules karā baznīca atkal izpostīta, bet 1944. gadā no tās palika tikai mūra sienas un bojā gāja arī iekārta. Līdz mūsdienām saglabājusies tikai viena enģeļa figūra un krucifikss *Krustā sistais*.

62. Salgales luterānu baznīcas interjers

Baznīcas drupas vēl joprojām vēsta par tās vēsturi. Salgales luterānu baznīcas paliekas ir piemineklis 2. pasaules karam un pēckara laika sabiedrības attieksmei pret baznīcu kā kultūras vērtību.

¹⁰ H. Grüner. Frageboden. – Salgaln, 1911. – S.1

¹¹ B. Vipers. Latvijas māksla baroka laikmetā. – Riga, 1937. – 175.lpp.

¹² I. Lastovecka. Jelgavas rajona baznīcas. – Jelgava, 1995. – 21.lpp.

Ruins of Salgale Lutheran church (No. 5253) Jelgava district, Sidrabene municipality

The early 17th century church visitation documents of the Duchy of Kurzeme and Zemgale refer to Salgale church as being in good condition. In 1697 it faced real threat of collapse, emphasizing the need for a new stone church. In 1706, Duke Ferdinand allocated the necessary funds for construction works. Consequently, this can be considered the founding period of Salgale stone church. Priest K.G.H.Grüner in his report on the history of the church wrote: ...the Baroque altar was completed on 6 September 1722, woodcarvings by Johann Märterns from Ventspils, installed by carpenter Schmoll from Kuldīga¹⁰ The art historian B.Vipers has commented the altar of Salgale church: it was a simplified (...) copy of the altar in Landze church. Its upper retable missed the herms and magnificent acanthus volutes, figure proportions had become more massive and ornamental elements – less impressive and rich.¹¹ It is possible that J. Märterns has consciously made a replica. Another

possible explanation suggests that he might have been influenced by the creations of his teacher Nicolaus Söffrens. However, the retable of Salgale church features also several ornamental differences.

Salgale stone church was used without reconstructions through the 18th century until it was renovated in 1808. Larger-scale reconstruction works were carried out in 1866 when the old tower was replaced by a new one and the interiors were modified. In 1883 Salgale church acquired a new altarpiece *Christ and the Last supper* (painted by J. J. Döring). During the period of the first independent Republic of Latvia an epitaph was placed commemorating those congregation members who died during the First World War and the subsequent Liberation War. During the First World War the church interior was damaged. In 1915 German troops removed the wooden floor and pews to build a bridge over the river Lielupe.¹² The church was repeatedly damaged during the Second World War and completely destroyed in 1944 leaving behind only its stone walls. Only one angel figurine and the crucifix *Crucifixion* have survived until today.

The remains of the church today suggest its history. Salgale Lutheran church is a monument of the Second World War and the attitudes of the post-war society towards the church as a cultural value.

¹⁰ Grüner H. Frageboden. – Salgaln, 1911. – S.1
¹¹ Vipers B. Latvijas māksla baroka laikmetā. – Riga, 1937. – 175.lpp.

¹² Lastovecka I. Jelgavas rajona baznīcas. – Jelgava, 1995. – 21.lpp.

JŪRMALA

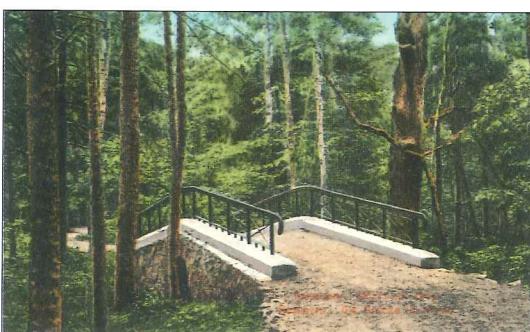
Ķemeru parks ar parka arhitektūru

(Nr. 5341) Jūrmala, Tūristu, Durbes, Katedrāles un E.Dārziņa ielas

Ķemeru parku sāka veidot 1838. gadā, un tas ir ilgstošas Ķemeru kūrorta veidošanās vēstures liecnieks. Pastaigas parkā un ar to saistītās izklaides tika uzskatītas par vienu no slimnieku atveseļošanās priekšnoteikumiem. Parka struktūrā iesaistīja arī kūrorta celtnes – administrācijas direktora māju, vannu un dūņu dziedniecības ēkas, baznīcu u.c.¹³. Līkumotais celiņu tīkls, šķietami

63. Ķemeru parks. 20. gs. sākuma pastkarte

63. Ķemeru parks. 20. gs. sākuma pastkarte

JŪRMALA

65. Paviljons Ķemeru parkā

salīņā un piemineklis Ķemeru kūrorta dibinātājiem un direktoriem. Parkā aplūkojami arī 1. un 2. pasaules karā kritušo Brāļu kapi ar piemiņas zīmēm, kā arī pareizticīgo koka baznīca. Parka dienvidaustrumu stūri atrodas dziedniecības ēku komplekss, kurā apvienota vannu ēka (XIX gs. beigas) ar dūņu dziedniecības ēku kompleksu (1924., arhitekts E.Štālbergs) un ūdenstorni. Problemātiska ir Ķemeru parka un tā arhitektūras saglabāšana, nav skaidrs arī unikālās Ķemeru viesnīcas tālākais liktenis.

¹³ R. Pētersons., A. Naudiša. Jūrmalas vēsturiskā arhitektūra. 1. daļa. – Jūrmala, 1998. – 76.lpp.

JŪRMALA

Ķemeru park and park architecture
(No. 5341) Jūrmala, Tūristu, Durbes, Katedrāles and E. Dārziņa streets

The development of Ķemeru park started in 1838 and the area has witnessed the long-standing history of Ķemeru resort. Walks and entertainment in the park were considered a precondition for successful recovery of the guests. The park structure also included the buildings of the resort – administration house, bath and mud treatment houses, church etc.¹³ The network of winding paths, seemingly unmodified landscapes, far-reaching view perspectives, pavilion-type buildings – hermitage, rotunda, sulphur spring pavilion etc. – conformed to the principles of a landscaped park. A significant structural element of the park was the river Vēršupīte originating from the adjacent swamps. The artificial canals, bridges, the so-called Lovers Island and other formations create emotional impressions characteristic for a landscaped park. In the 1930ies the park obtained a new element – Ķemeru hotel (1936, architect E. Laube). In that period the total length of paths was 15 km. Only a few architectural objects of the park have survived until today – bridges with ornamental forged railings, wooden pavilion of the sulphur spring *Kirzaka*, rotunda of the Lovers Island and the monument to the founders and directors of Ķemeru resort. The park also features memorial plaques for soldiers lost during the First and Second World Wars and a wooden Orthodox church. The south-eastern

corner of the park is the location of health-treatment premises, where a bath house (late 19th century) is integrated with the complex of mud-treatment buildings (1924, architect E. Štālbergs) and a water tower. The preservation of Ķemeri park and its architecture is a complicated task, and the future of the unique Ķemeri hotel is unclear.

¹³ R. Pētersons., A. Naudiša. Jūrmalas vēsturiskā arhitektūra. 1. daļa. – Jūrmala, 1998. – 76.lpp.

66. Restorāns *Lido* Jūrmalā

Restorāns *Lido*

(Nr. 5708) Jūrmala, Turaidas iela 8

XX gs 30. gados Jūrmalā strauji uzplauka saviesīgā dzīve. No restorānu ēkām, kuras vēl šodien saglabājušās, jāmin divas – *Jautrais ods* Ķemeros un *Lido* Majoros (pārbūve 1926., arhitekts S. Antonovs). Pēdējā ēka ir moderna, funkcionalismam atbilstoša ģeometrisku apjomu būve ar *Art Deco* interjeru. Vienstāva ēkai ir trīs ailu asu rizalīts ar kāpienveida vidus daļu. Galvenās ieejas priekšā atrodas plaša terase ar uzejas kāpnēm. Tā lēni iet bojā, jo pēc denacionalizācijas ēka netiek izmantota. Tikai 1920. gadu pastkartēs redzama šis interesantās ekas sākotnējā pievilcība.

JŪRMALA

67. Restorāns *Lido* Jūrmalā

Restaurant *Lido*

(No. 5708) Jūrmala, Turaidas 8

The 1930ies saw a rapidly flourishing entertainment life in Jūrmala. As regards surviving restaurant buildings of the period, mentioning two is worthwhile: *Jautrais ods* in Ķemeri and *Lido* in Majori (rebuilt in 1926, architect S. Antonovs). The latter is a modern Functionalism building of geometrically

strict spatial composition and *Art Deco* interior. The one-storey building features a three-section risalite with a step-shaped middle part. The main entrance was marked by a large terrace with access stairway. The technical condition of the building is critical as it is not used after the denationalisation, and its original glory is featured only in postcards of the 1920ies.

KRĀSLAVAS RAJONS

Krāslavas pils apbūve ar parku un parka arhitektūru

(Nr. 6321) Krāslavas raj. Krāslava,
Pils iela 6

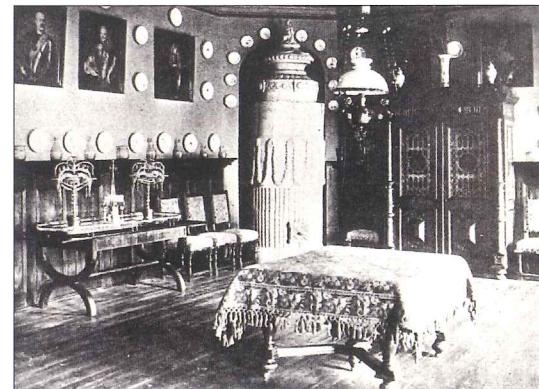
No 1729. gada līdz pat 1. pasaules karam Krāslavas muiža (*Kraslau*) piederēja Plāteru dzimtai. Tā sekmejā arī pilsētas attīstību, kas XVIII gs. izvērtās par ievērības cienīgu amatniecības, izglītības, katolicisma un kultūras centru. Muižas centra apbūvē, kas cieši piekļaujas pilsētiņai, iekļaujas Plāteru vecā pils, t.s. bibliotēka (1759., arhitekts A. Parako), kas ir ievērojams baroka stila piemineklis. Krāslavas jaunā pils (1765.–1791., arhitekts D. Parako), ir divstāvu, to sedz mansarda tipa jumts, fasādi noslēdz vienkāršaka dzega ar dentikuliem, tās apdarē izmantoti joniskā

68. Krāslavas pils

ordera pilastri un sandriki. Centrālo rizalītu vainago diadēmas formas frontons. Vēlāk ēka savu izskatu nedaudz mainījusi – par to priekšstatu sniedz poļu mākslinieka N. Ordas 1875.–1879. gada zīmējums. Pili saudzēja karš, bet izpostija ieilgušo pēckara gadu bezatbildība. 70. gadu vidū ēku pameta – tur izvietotā vidusskola pārgāja uz jaunceltu namu. 1976. gadā veikta pils uzmērišana, aizsākās arī vēsturiskā izpēte un rekonstrukcijas projekta izstrāde, lai ēkā iekārtotu bibliotēku, vēstures un mākslas muzeju. Darbi veicās lēni, ēka pamazām sāka sabrukt, nozuda durvis, logi. 1984. gadā un vēlāk pili tika atklāti unikāli XVIII gs. 60., 70. gadu rokoko stila sienu gleznojumi. Vairākās vietās tajos izmantoti mākslinieka Dž.B.Piranēzi ofortu motivi. Gleznojumi izpildīti ar ievirginātu roku, rūpīgi pārdomāta to kompozīcija, sīki un precīzi izstrādātas detaļas.¹⁴ Tas liek domāt

KRĀSLAVAS RAJONS

69. Krāslavas pils

par pieredzējuša mākslinieka darbību. Taču sienas turpināja sabrukst, mitrums, sals un cilvēku vienaldzība darīja savu. Pēc ilgstošām likstām ēkai tomēr uzlika mansarda jumtu un ielika jaunus sīkrūšu logus.

Vairākkārt ir meģināts glābt pili. 1990. gadā panākta vienošanās ar poļu firmu PKZ par pils restaurāciju, taču šī iecere nepiepildījās. 1991. gadā Krāslavā ieradās Plāteru īpašumu mantiniece *Maria Concepcion Lourens* no Spānijas, tomēr pils, kura bija nacionālizēta 1921. gadā, ir valsts īpašums un netika pārdota. Tā izcilais XVIII gs. arhitektūras un mākslas piemineklis, neizmantots un apdraudēts, neglābjami iet bojā. Sliktā tehniskā stāvokli atrodas arī grotas pils parkā t.s. Zībergu villa un vairākas saimniecības ēkas.

¹⁴ I. Lancmane. Krāslavas jaunā pils – 18.gs. Latgales arhitektūras un mākslas piemineklis./Materiāli feodālisma posma Latvijas mākslas vēsturei.–Rīga,1987.–Nr.2.– 36.lpp.

KRĀSLAVA DISTRICT

Krāslava manor house, park and park architecture

(Nr. 6321) Krāslava district,
Krāslava, Pils 6

From 1729 to the First World War Krāslava belonged to the family of von Platers. It also stimulated the development of the town that formed into a considerable centre of crafts, education, Catholicism and culture during the 18th century. The complex of manor buildings, located in close proximity to the town, include the old manor house or the so-called library (1759, architect A. Parako) that is a distinctive monument of Baroque architecture. The new manor house (1765–1791, architect D. Parako) is a two-storey building originally covered with a mansard-type roof, the façades were completed by a simple cornice with dentils and featured Ionian order pilasters and window-top pediments. The central risalite was topped by a diadem-shaped pediment. A drawing made between 1875–1879 by the Polish artist N. Orda suggests that the building

had later changed its original design. The manor house was spared by the wars, but not by the irresponsible attitude towards it in the long post-war years. The building was abandoned in 1970 – the secondary school previously located there moved to new premises. The manor house was surveyed in 1976, its historical examination was started and a renovation project was developed, in order adjust the building for the functions of a library, art and history museum. The progress was slow and the technical condition of the manor house worsened, its windows and doors disappeared. In 1984 and later unique Rococo wall paintings were discovered dating back to the 60ies and 70ies of the 17th century. In several places they featured the distinctive etching elements of the artist G. B. Piranezi. The paintings were made by a skilled and professional artist, their composition was well considered and details elaborate.¹⁴ It suggests the presence of an experienced artist. However, the walls were subjected to air humidity and frost resulting in slow disintegration process. After a long period of trouble and calamities, the manor house acquired a new mansard-type roof and small-pane windows.

There have been several attempts to save the manor house – in 1990 an agreement was made with a Polish company named PKZ on the renovation, but it was never implemented. In 1991, Krāslava was visited by Maria Concepcion Llourens, the heir of the Plater estates, however, the state-owned manor house, which was nationalised in 1921, was not sold to her. The unique architectural and art monument of the 18th century, abandoned and endangered, is subjected to a slow destruction process. The artificial grottos, the so-

called Sieberg villa and several outbuildings are also in critical technical condition.

¹⁴ I. Lancmane. Krāslavas jaunā pils – 18.gs. Latgales arhitektūras un mākslas piemineklis./Materiāli feodālisma posma Latvijas mākslas vēsturei.–Rīga,1987.–Nr.2.–36.lpp.

Krāslavas pils bibliotēkas ēka

(Nr. 6322) Krāslavas raj., Krāslava, Grāfu Plāteru iela 13

Plāteru dzīves vieta Krāslavas muižā, kas cieši pieklaujas pilsētiņai, sākumā bijusi neliela koka ēka ar kārniņu jumtu netālu no Krāslavuņas upes. Mājas priekšā atradies ar akmens žogu apjovts puķu dārzs. Uz pagalmu vedis ceļš caur torņveida vārtiem. K. L. Plātera dēla Augusta Hiacinta laikā vecajā ēkā izvietojās galma teātris.

1759. gadā grāfs K. L. Plāters pabeidza jaunas trīsstāvu pils celtniecību itāļu manierē savam dēlam Teofilam, kurš turpmāk arī mitinājies ēkas pirmajā stāvā. Augšējos stāvus aizņēmusi plašā Plāteru bibliotēka (apm. 20 000 sējumu), pēc kuras ēka ieguvusi savu vēlāko nosaukumu Bibliotēka. Pils celta pēc Dženovas arhitekta A. Parako projekta. Kopā ar viņu strādājis Krāslavas rātsnama autors J. V. Diderštēns. Trīsstāvu kubveida ēka ir viens no baroka stila paraugiem Latvijas arhitektūrā. Tās galvenās fasādes centru izceļ ovālveida rizalits ar kolonnām abās malās, bet malas –

70. Krāslavas pils bibliotēkas ēka

71. Krāslavas pils bibliotēkas ēka. 20. gs.sākuma foto

pilastri. Bagātīgi profilēta un fasāžu elementus apvijoša ir dzega. Pils ilgus gadus netika izmantota. 2002. gadā tajā bija iecerēts izveidot viesu māju, taču darbi joprojām nav uzsākti.

Library house of Kraslava manor

(No. 6322) Krāslava district,
Krāslava, Grāfu Plāteru 13

The original residence of the family of von Platers in Kraslava manor was a small wooden building with a tiled roof, located close to the river Kraslavina. In front of the building there was a small garden with flowerbeds enclosed by a stone fence. The courtyard could be accessed through a tower-type gate. In the period of August Hiacynt Plater (son of K. L. Plater) the building was home to a court theatre.

In 1759, Count K. L. Plater finalised the construction works in the new *Italian-style* three-storey manor house for his son Teofil who lived on the first floor of the building. The upper floors were occupied by the extensive library of Plater (approximately 20000 items) that contributed to its later name *Library*. The manor house was built according to a design of A. Parako, an architect from Genova. He was assisted by J. W. Dyerstein – the author of Kraslava town hall. The three-storey cube-type building is a Baroque example of Latvian architecture. The centre of its main façade is emphasized by an oval-shaped risalite with columns at its sides, while the flanks – by pilasters. The cornice is richly ornamented and unites the façade elements. In 2002 it was planned to transform the building into a guest house, but the implementation has not started yet.

**Landskoronas katoļu baznīca ar žogu un diviem zvanu torniemi
(Nr.6313) Krāslavas raj. Šķaunes pag.**

Landskoronas katoļu baznīca (1828) celta bijušās koka baznīcas vietā vietējā muižnieka M. Karpička ierosmē. 1849. gadā nojaukts koka zvanu tornis, bet desmit gadus vēlāk baznīca paplašināta. Tā ir halles tipa, trīsjomu, ar poligonālu apsidu. Dievnams apjoms ar stāvu divslīpu jumtu ir nedaudz smagnējs, bet līdzsvarots un proporcijās harmonisks. Pie galvenās fasādes simetriski izvietoti divi zvanu torņi. Ēkas frontons risināts barokālās formās, fasāžu dekorā izmantots doriskais orderis. Arī interjerā izmantots doriskais kārtojums. Astoņi piloni, kas dekorēti ar pilastriem, balsta cilindriskas velves. Altārgals pārsegts ar puskupolu.

Baznīca ar abiem divstāvu zvanu torniemi un žogu pieder pie Latgales XVIII gs. beigu – XIX gs. sākuma sakrālo celtnu labākajiem paraugiem. Tā arhitektūrā apvienojas baroka un klasicisma stilu tradīcijas.¹⁵

¹⁵ A. Krūmiņš. Latgales koka baznīcu celtniecība Romas katoļu draudzēs 18.gs. – Rīga, 1939.

Landskrona Catholic church

(No. 6313) Krāslava district. Šķaune municipality

Landskrona Catholic church (1828) was built on the initiative of the local landlord M. Karnicki to substitute the previous wooden church. In 1849, the wooden bell-tower was torn down and, ten years later, the church itself was expanded. It is a hall-type building with a nave, two aisles, and polygonal apsis. The spatial composition with the steep two-pitched roof is considerably ponderous, at the same time being balanced and harmonised in proportions. The main façade is symmetrically flanked by two bell-towers. The pediment is executed in Baroque forms, while the façade is decorated with elements of the Dorian order. The interior also features the Dorian order. Eight piers, decorated with pilasters, support the barrel vaults. The chancel is covered with a semi-cupola.

The church with its both two-storey bell-towers and the fence is one of the best examples of Latgale sacral architecture of the late 18th and early 19th centuries, featuring the integration of Baroque and Classicism traditions.¹⁵

72. Landskronas katoļu baznīca. 20. gs. sākuma foto

73. Landskronas katoļu baznīca.

KULDĪGAS RAJONS

Pilsdzirnavas ar iekārtu

(Nr. 6352) Kuldīgas raj. Kuldīga, Baznīcas iela 36

Pirmās Kuldīgas pilsdzirnavas celtas XIII gs. uz pils nocietinājuma mūra torņa pamatiem. Šī senā dzirnavu ēka līdz mūsu dienām nav saglabājusies. Pēc tam ilgāku laiku vēsturiskajos dokumentos dzirnavu ēka nav pieminēta, bet 1807. gadā celtas jaunas dzirnavas, kuru klasicisma stila ēka redzama vēl šodien. Vienstāva ēkai ir stāvs divslīpju jumts ar daļēji nošķauptiem galiliem, tās centrā atrodas rizalits ar

74. Kuldīgas pilsdzirnavas

trīsstūrveida zelmini. Dzirnavas darbojās līdz 1961. gadam, pēc tam daļā no telpām iekārtota metālapstrādes darbnīca. Līdzās ūdenskrātuvei ir brīvslūžas ar tiltu pār tām.

Jau ilgāku laiku senā ēka ir avārijas stāvokli – pamatu nosēšanās rezultātā plāsā sienas un līdz ar to aktuāls ir jautājums par tās izmantošanu nākotnē. Izgāzusies ir daļa sienas Alekšupītes pusē, bet atlikušās vēsturisko sienu daļas atbalstītas, lai novērstu senās ēkas sabrukšanu pilnībā.

74. Kuldīgas pilsdzirnavas

KULDĪGAS RAJONS

KULDĪGA DISTRICT

Mill with equipment

(No. 6352) Kuldīga district, Kuldīga, Baznīcas 36

The original mill in Kuldīga was erected in the 13th century on the foundations of the stone castle fortification tower. The building has not survived. There was a longer period with no written mention of the mill, however, a new one was constructed in 1807, and the Classicism building has survived until today. The one-storey mill with a two-pitched partly chamfered roof features a central risalite with a triangular gable. The mill was operational until 1961, and later some of its parts were adjusted to serve as a metal processing workshop. The adjacent water pond is maintained by a fixed, non-adjustable lock-gate, marked with a bridge over it.

The old building has been in critical condition for many years – due to foundation slides the walls cracked making its future use complicated. A part of the wall at the side of the river Alekšupīte has collapsed, but the remaining walls are supported to avoid complete disintegration of the building.

Lielīvandes muižas vecā dzīvojamā ēka

(Nr. 6330) Kuldīgas raj. Īvandes pag.

Lielīvandes muižas (*Gross-Iwanden*) centra apbūvi veido četras celtnes: vecā dzīvojamā ēka, jaunā dzīvojamā ēka un divas saimniecības ēkas, kuras visas grupētas ap četrstūrveida pagalmu.

Pēc 1643. gadā noslēgtā pirkšanas – pārdošanas līguma Lielīvande pārgāja K. fon Sakena īpašumā, bet jau 1646. gadā tādā pašā veidā tā nonāca Polijas karala kambarkunga pulkveža D. fon Tīzenhauzena pārvaldišanā. Viņš nomira 1684. gadā, muižu iepriekš novēlējis sievai, kura mantojumu tālāk atstāja meitai – Ezeres un Tiņgeres muižu īpašnieka N. Manteifela-Cēges sievai. 1690. gadā Lielīvandes īpašniece bija S. M. fon Tīzenhauzena. Pēc vairākkārtējām īpašnieku maiņām 1814. gadā muiža piederēja Ulriham fon Šlipenbaham. 1821. gadā Lielīvande pārdota Elejas muižas īpašniekam P. fon Mēdemam. 1853. gadā muižu nopirkta barons E. fon Heikings, kurš tajā saimniekoja līdz 1881. gadam. Pēc viņa nāves muižu mantoja dēls Edgars un bija tās īpašnieks līdz 1920. gada agrāreformai.¹⁶

1905. gada revolūcijas laikā jaunā dzīvojamā ēka tika nodedzināta, bet pēc tam atjaunota.

Arhitektoniski un vēsturiski saistoša ir vecā dzīvojamā ēka. Tā ir divstāvu klasicisma stila ēka ar stāvu

76. Lielīvandes muižas vecā dzīvojamā ēka

kārniņu jumtu. Ēkas pagrabstāvu sedz velves. Interesanti veidotas logu apmales. Pret jauno pili vērstās fasādes vidusdaļa ir mazliet izvirzīta un stūros rotāta ar rustiku. Ēkas iekšienē koka kāpnes ved uz otro stāvu, bet pirmā stāva griesti veidotī tautas celtniecības tradīciju garā no bālķiem. Vecajā dzīvojamā ēkā pirmā stāva divas lielākās telpas apdzīvojis muižkungs. Vēl tur atradās klētnieka, vagara un dārznieka dzīvojamās telpas, vesūzis un rulli. Pirmās Latvijas brīvvalsts gados telpas izmantotas dzīvokļiem un tad arī nomainīta daļa seno sīkrūšu logu, no kuriem mūsdienās daži vēl saglabājušies. Kuldīgas novadpētniecības muzejā nonākušas senās ēkas ārdurvis.¹⁷

Ilgstoši neremontēta jumta dēļ satrupējušas ir nesošās konstrukcijas – ieliecies starpstāvu pārsegums, un ēkas tālāka ekspluatācija ir apdraudēta.

¹⁶ H. Pirang. Das Baltische Herrenhaus. – Riga, 1930.–T3.–51.–52.lpp.

¹⁷ G. Minde. Īvandes muiža. Vēsturiskās izpētes materiāli. – Rīga, 1979. – Manuskrīpts VKPAI PDC

Old living house of Lielīvande manor

(No. 6330) Kuldīga district, Īvande municipality

The complex of Lielīvande manor consists of four buildings: the old living house, new living house, and two outbuildings grouped around a square courtyard.

In accordance with the purchase – sales agreement of 1643, Lielīvande was acquired by K.von Sacen, but already in 1646 it was bought by Colonel D. von Tiesenhausen, who served as a chamberlain to the King of Poland. He died in 1684 leaving the estate to his wife, who left it to her daughter that had married N. Manteuffel – Szoeg, the owner of Ezere and Tiņģere manors. In 1690, Lielīvande manor was the property of S. M. von Tiesenhausen. After repeated change of hands, the manor was acquired by Ulrich von ächlippenbach in 1814. In 1821 the estate was sold to P. von Medem, the owner of Eleja manor. In 1853, Lielīvande was bought by Baron E. von Heyking who managed it until 1881. After his death the manor was inherited by his son Edgar who remained its owner until the Agrarian Reform.¹⁶

During the revolution of 1905 the new living house was set on fire, but it was later renovated.

The old living house is of particular architectural and historical importance. It is a two-storey Classicism building with a steep tile roof. The basement of the building is vaulted. The window lintels and vertical edges are distinctive. The central part of the façade facing the new house is slightly projecting and decorated with corner rustication. The second floor can be accessed by a wooden stairway, while the ceiling on first floor features open tie-beams characteristic to non-professional folk construction practices.

The two biggest rooms on the first floor of the old house were inhabited by the manager. It also provided living premises of the barn manager, work supervisor,

gardener, and contained a washing room. During the 1920ies and 1930ies the house was turned into an apartment building and had its small pane windows replaced, some of them have survived until today. The entrance door of the old building was moved to the local history museum in Kuldīga.¹⁷

Due to the leaking and non-replaced roof the load-bearing structures of the building have considerably weakened – the ceiling cover has sunk and the future use of the building is complicated.

¹⁶ H. Pirang. Das Baltische Herrenhaus. – Riga, 1930. – T3. – 51.–52.lpp.

¹⁷ G. Minde. Īvandes muiža. Vēsturiskās izpētes materiāli. – Rīga, 1979. – Manuskrīpts VKPAI PDC

Pētera kapličas zvanu tornis

(Nr. 6356) Kuldīgas raj. Kuldīga,
Pētera iela 3

Kuldīgas vēsturiskajām kapētām katrai ir bijusi sava kapliča. Tās laika gaitā ir zudušas, bet viena no kapu būvēm – Pētera kapu zvanu tornis ir saglabājies līdz mūsdienām. Koka tornis celts 1783. gadā un tā senākais, pagaidām zināmais attēls ir V. Fromholda-Treija 1931. gada zīmējums. Tajā redzams divstāvu tornis ar pyramidālu jumtu. Vienkāršas durvis ved torņa pirmajā stāvā, bet otrajā stāvā katrā no torņa skaldnēm ir slēgots logs, kurš atvērts tikai tad, kad bija nepieciešams ar zvanu skaņām izvadīt aizgājušo. Šis unikālais zvanu tornis līdz mūsu dienām saglabājies, taču tas iet bojā. Koka konstrukcijas prasa neatliekamu restaurāciju, bet apkārtējā vide – sakopšanu un senās būvliecības pienācigu eksponēšanu.

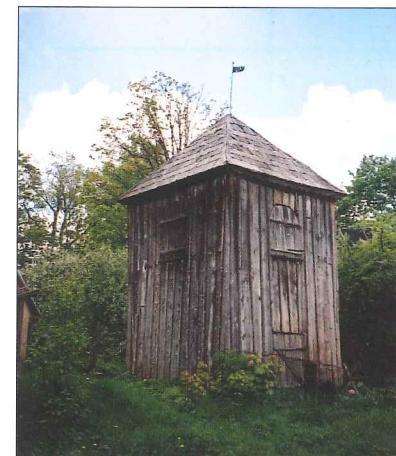

77. Pētera kapličas zvanu tornis Kuldīgā

Bell-tower of Pēteris cemetery

(No. 6356) Kuldīga district, Kuldīga,
Pētera 3

Each cemetery of Kuldīga has once had its own mortuary. They have not survived until today, except one – mortuary bell-tower in Pēteris cemetery. The wooden tower was built in 1783 and its oldest known picture is the drawing of 1931 by V. Fromholds-Trejjs. It depicts a two-storey tower with a pyramidal spire. The first floor has a simple door, while the second floor features shuttered windows on each side that were opened during burial ceremonies to release the sound of the ringing bell. The unique building has survived until today, but its technical condition is critical. The wooden structures require immediate renovation, while the surrounding environment – cleaning and refinement, in order to display the distinct architectural monument adequately.

78. Pētera kapličas zvanu tornis Kuldīgā

LIEPĀJA

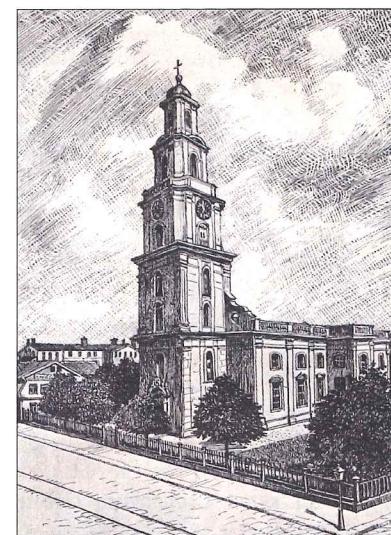
LIEPĀJA

Sv. Trīsvienības luterānu baznīca ar žogu

(Nr. 6381) Liepājas raj., Liepāja,
Lielā iela 9

Sv. Trīsvienības baznīcas pamatākmens likts 1742. gadā, un būvdarbus vadīja mūrniekmeistars no Kēnigsbergas J. K. Dorns. Pēc viņa atgriešanās Vācijā būves vadību pārņēma palīgs J. M. Frēlihs. 1758. gadā notika baznīcas iesvētīšana. Torņa augšējie stāvi tika pabeigti tikai 1866. gadā.

Jaunais baroka stila dievnamams krasī atšķirās no citām tālaika Kurzemes baznīcām ar savu neparasto ārejo tēlu. Tā ietekmju avoti meklējami

79. Sv. Trīsvienības luterānu baznīca Liepājā

Prūsijas XVIII gs. arhitektūrā, kā arī tā laika teorētiskajos sacerējumos.¹⁸

Bagātīgi greznoto fasāžu sienu plaknes šķēl orderu dalijums, pilastri, bet virs dzegas novietota balustrāde. Akmenī kalti ir portāli – galvenais no tiem atrodas rietumu pusē. Abās pusēs ieejai redzami Ticības un Milestības alegoriski veidotie sieviešu tēli, frontonā – Liepājas ģerbonis. Sānu portāli ir vienādi un bez apaļskulptūrām. Dievnamam ir fantastiski grezns rokoko stila interjers. Plašo trīsjomu halli ar sešiem kolonnu pāriem izgaismo divos stāvos izvietoti logi un misiņa lustras. Smalkās, kokgrīzumiem bagātās formās veidots 13 m augstais altāra retablels. Tā kompozīcija ir tradicionāla – četras kolonnas balsta antablementu, kura centrā atrodas

80. Sv. Trīsvienības luterānu baznīca Liepājā

81. Sv. Trīsvienības luterānu baznīca Liepājā.
Portāla fragmenti

Trīsvienība staru vainagā zem varena baldahīna.

Tādā pašā mākslinieciskā rokrakstā un stilā veidota kancele, biktsols un ērģeļu luktas. Domājams, nedaudz vēlāk, ap 1760. gadu radusies hercogu loža. Visus iekārtas priekšmetus zeltījīs meistars J. Endress.

1774. gadā jaunas ērģeles sāka būvēt H. A. Konciuss no Halles. 1844. gadā ērģeļu izbūve turpinājās, ko šoreiz veica Kurzemes meistars K. P. O. Hermanis. Lai apsteigtu Rīgas Doma baznīcu, 1885. gadā Grinberga firma liepājnieku ērģeles papildināja līdz 131 reģistrām. Līdz ar to Trīsvienības baznīcas ērģeles līdz pat 1912. gadam bija lielākās pasaule.

Ievērojamā pieminekļa pastāvēšanu apdraud pamatu nosēšanās, kurās rezultātā radušās plaisas velvēs. Klimatisko apstākļu ietekmē sairst fasāžu skulpturālais dekors.

¹⁸ I. Lancmanis. Liepāja no baroka līdz klasicismam.–Rīga, 1983.–81.lpp.

LIEPĀJA

St. Trinity church

(No. 6381) Liepāja district, Liepāja, Lielā 9

The foundation-stone of St.Trinity church was laid in 1742 and the construction works were supervised by J. K. Dorn, a master from Königsberg. After his return to Germany the supervision responsibilities were assumed by his assistant J. M. Frölich. The church was completed and sanctified in 1758. The upper floors of the tower were finalised only in 1866.

The new Baroque church contrasted with other contemporary churches in Kurzeme due to its specific design, which was influenced by the 18th century architecture of Prussia and theoretical writing of the age.¹⁸

The richly decorated façade walls are segmented by order divisions, pilasters and topped by a balustrade above the cornice. The portals are sculpted in stone – the main one is placed at the west side. Both sides of the entrance feature allegoric female sculptures of Faith and Love, while its

LIEPĀJA

pediment – the coat of arms of Liepāja. The side portals are identical, but without sculptures. The rococo interior of the church is exceptionally rich. The large hall with a nave, two aisles, and six pairs of columns is lit by windows arranged in two levels and brass chandeliers. The 13 metre high retable is elaborate and rich in woodcarvings. Its composition is traditional – four columns supporting the entablature with the central element – star-enclosed Trinity under an impressive baldachin.

The same artistic style was applied to the pulpit, confessional and organ lofts. The count loge was, presumably, constructed later – around 1760. All of the gilt interior elements were plated by the master J. Endress.

The construction of a new organ was started in 1774 by H.A.Konciuss

from Halle. In 1844, the organ was extended by K.P.O.Hermanis, a master from Kurzeme. In order to out-compete the Dome Cathedral in Riga, the company of Grunberg extended the organ to 131 stop in 1885. Consequently, the organ of St.Trinity church was the largest in the world until 1912.

The existence of the church is endangered by the sliding and compacting foundations – a process that has already resulted in cracked vaults. The climatic conditions facilitate the disintegration of the façade sculptural decoration elements.

¹⁸ Lancmanis I. Liepāja no baroka līdz klasicismam.–Rīga, 1983.–81.lpp.

LIEPĀJAS RAJONS

Aizputes pils ar nocietinājuma mūri

(Nr. 6396) Liepājas raj. Aizpute

Vissenākās ziņas par Aizputes (*Hasenpoth*) ordeņa pils celtniecību rodamas XVII gs. pirmās pusēs hronikās, kur minēts 1249. gads kā cietokšņa rašanās laiks. Sākotnēji tie bija kastelas tipa nocietinājumi – apkārtmūris ar novērošanas torņiem. Pirmais dzīvojamais korpusss celts XV gs., otrs tikai XVII gs. beigās. No pirmajiem nocietinājumiem saglabājušās sienas un torņa elementi. Pēc postījumiem Polijas – Zviedrijas karā pils 1665. gadā atjaunota. 1682. gadā pils kļuva par M. F. fon Noldes īpašumu un viņa saimniekošanas laikā tā pārbūvēta, likvidējot nocietinājumu raksturu. Pils pagalmā pie apkārtmūra dienvidu sienas uzcelts arī jauns dzīvojamais korpusss.¹⁹ XIX.gs. sākumā pils

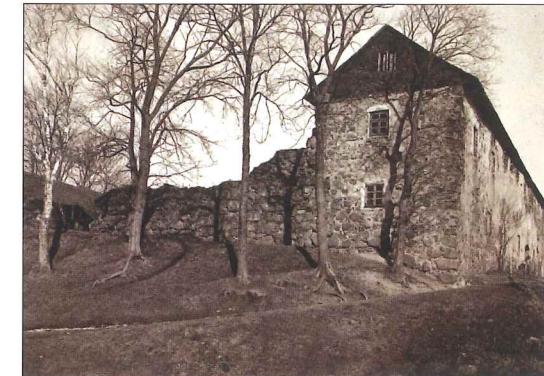
82. Aizputes pils

bija tikai daļēji apdzīvota. No 1924. gada tā ir Aizputes pilsētas pārziņā. 1983. gadā ugunsgrēks izpostīja austrumu korpusa jumtu. Tālāk pils turpināja brukt, līdz no tās palikušas nožēlojamas atliekas.

1982. gadā J. Urtāna vadībā pils pagalma ziemeļrietumu daļā veikti arheoloģiskie pārbaudes izrakumi, atrodot viduslaikiem raksturīgās senlietas – ķieģeļu, dakstiņu un krāsns podiņu fragmentus, baltā māla pīpju daļas, ledus piesi, pakavu, bronzas gredzenu. Lai gan tika sākti atsevišķi konservācijas darbi (piemēram, pils dienvidu korpusa austrumu daļā), tie netika pabeigti un pils turpināja brukt tālāk, līdz šodien no tās palikušas tikai nožēlojamas atliekas. Arī XVII.gs. sākumā sgraffito tehnikā veidotais divkrāsu apmetums virs vārtiem gandrīz izzudis, vietām saskatāmas tikai dažas ornamentu kontūras. Vietējā vara un pieminekļus sargājošās institūcijas joprojām

LIEPĀJAS RAJONS

105

83. Aizputes pils.
1970. gadu foto

Aizputes pili tālāk par iecerēm nav tikušas.

¹⁹ G. Erdmanis. Kurzemes viduslaiku pilis.–Rīga, 1989.–85.lpp.

Liepāja district

Aizpute castle

(No. 6396) Liepāja district, Aizpute

The first written mention on the construction of Aizpute castle is found in chronicles dating back to the first half of the 17th century, which refer to 1249 as the year of establishing the fortified settlement. It was originally built as a castella-type fortification with a defence wall and observation towers. The first residential block was built in the 15th century, the second – only in the 17th century. As regards the initial fortifications, the walls and tower fragments have survived until today. The castle was renovated in 1665 to repair the damages made during the Polish–Swedish war. In 1682, the castle was acquired by M.F. von Nolde who rebuilt the castle and demilitarised its character. A new

residential block was constructed adjoining the defence wall at the south side of the courtyard.¹⁹ In the early 19th century the castle was inhabited only partially. From 1924 it was a property of Aizpute municipal authority. In the fire of 1983 the roof of the eastern block was destroyed. The castle continued to disintegrate and only miserable remains have survived until today.

In 1982 archaeological test excavations were made in the north-eastern part of the courtyard under the supervision of J. Urtāns. The findings included typical medieval artefacts – fragments of bricks, roof tiles, white clay pipes, horseshoe, bronze ring. The fire of 1983 and non-completed conservation efforts have seriously damaged the castle. The early 17th century dichromatic *sgraffito* plastering over the entrance gate has almost disappeared, leaving just several ornamental shapes. The local and monument protection authorities so far have failed to accomplish anything more than generating ideas and plans with regard to Aizpute castle.

¹⁹ Erdmanis G. Kurzemes viduslaiku pilis.–Rīga, 1989.–85. lpp.

Apriķu muižas dzīvojamā ēka

(Nr. 6424) Liepājas raj. Lažas pag.

Apriķu muižas (*Appricken*) dzīvojamā ēka jeb kungu māja celta 1745. gadā. Tā ir plānā taisnstūrveida ar vienādām garenfasādēm. To centrā atrodas rizalīti ar trīsstūra frontonu. Ēkas stūrus un rizalitus rotā rusti, taču galvenais mākslinieciskais akcents ir frontonos novietotais skulpturālais dekors, kurā elegantu rokaju ietvarā attēloti fon der Osten – Sakenu un fon Korfu dzimtu ģerboņi. Tā mākslinieciskais līmenis ir augsts un salīdzināms ar aptuveni vienlaicīgi darinātajiem Liepājas Sv. Trīsvienības baznīcas portāliem.²⁰ Domājams, ka abiem mākslas darbiem ir viens un tas pats autors (vienu no frontoniem aizsedz vēlāku laiku piebūve).

Ēkas interjerā saglabājušies daudzi dekoratīvās apdares un būvgaldniecības elementi – krāsns ar appleznotiem un melni glazētiem

84. Aprīķu muižas dzīvojamā ēka

podiņiem, intarsētas durvju vērtnes u.c. XIX gs. vidū pie viena no ēkas galiem uzbūvēts neogotisks tornis.

Liela nozīme kungu mājas ārējā izteiksmīguma radišanā ir augstājam divslīpu jumtam, kura gali ir nošķaupti. Sākotnēji to sedza kārnīni. Jumta logi saglabājuši barokālas iežīmes.

Pašreiz ēkā atrodas skola. Jumta stāvā izveidots plašs Aprīķu novada muzejs. Skola daudz dara, lai kungu māju uzturētu kārtībā, taču steidzīgi nepieciešams tās jumta remonts – tas daudzās vietās ir bojāts un nokrišņi apdraud senās ēkas jumta konstrukciju drošību. Problēmas rada arī pamati un cokolstāvs – nepieciešama hidroizolācijas atjaunošana.

²⁰ I. Lancmanis. Rokajs Latvijas dekoratīvajā mākslā./Ornaments Latvijā. Materiāli mākslas vēsturei.–Rīga, 1994.–65.lpp.

85. Aprīķu muižas dzīvojamā ēka. 20. gs.30. gadu foto

86. Aprīķu muižas dzīvojamās ēkas frontona akmens kalumi

Apriķi manor house

(No. 6424) Liepāja district,
Laža municipality

The living house or landlord's house of Aprīķi manor was erected in 1745. It is a rectangular building with identical front façades, which are highlighted by central risalites with triangular pediments. The corners of the building and risalites are rusticated, but the main artistic emphasis is placed on the sculptural decorations in the pediments featuring rocaille-framed coats of arms of the families of von der Osten-Sacken and von Korf. Their artistic elaboration level is exceptionally high and comparable to the portals of St.Trinity church in Liepāja, which date back to approximately the same period²⁰ Presumably, both were created by the same author.

The interior of the building is remarkable for the many surviving ornamental and structural elements – a painted-tile stove, intarsia door leaves etc. A neo-Gothic tower was built at one end of the manor house in the middle of the 19th century.

The high two-pitched partly chamfered roof is an important element contributing to the external impressiveness of the manor house. It was initially covered with tiles. The dormer windows still feature their original Baroque shapes.

²⁰ Lancmanis I. Rokajs Latvijas dekoratīvajā mākslā./Ornaments Latvijā. Materiāli mākslas vēsturei. – Rīga, 1994. – 65. lpp.

Dzērves – Cīravas tautas skola

(Nr. 20) Liepājas raj., Cīravas pag.

XIX gs 30. gados vairāki mācītāji Kurzemē sāka rūpēties par skolotāju sagatavošanu. Viens no tādiem bija Cīravas luterānu mācītājs J. K. Volters, kurš skolotājam A. Kalneniekam-Bergmanim ierosināja Dzērves muižā (*Dserwen*) ierīkot skolu skolotāju sagatavošanai Kurzemē. Minētais skolotājs 1833. gadā arī uzsāka darbu t.s. Dzērves – Cīravas tautas skolā, kas vairākos gados sagatavoja daudzus labus tautskolotājus.

Skolas nams ir viena no Dzērves muižas sastāvdaļām. Lielā mūra ēka ar izbūvētu jumta stāvu pacelta uz augsta cokolstāva un tās būvforma ir tradicionāla. Ēka ilgus gadus netiek pienācīgi izmantota, bojāts ir tās jumts, fasādes apaugušas ar pieminekli degradējošām piebūvēm.

87. Dzērves – Cīravas tautas skola

Dzērve – Cīrava school

(No. 20) Liepāja district, Cīrava municipality

In the 1830ies several clergymen in Kurzeme started to promote teacher education and one of them was J. K. Volter, Cīrava Lutheran priest, who put forward a proposal to the teacher A. Kalneniek-Bergmans to establish a school for teachers in Dzērve manor. The latter started the so-call Dzērve-Cīrava college in 1833 that provided training for a considerable number of elementary school teachers.

The school building is a part of Dzērve manor. The large stone house of a traditional spatial composition is placed on a high ground floor and features inhabited attic premises. The building has not been used properly for many years, its roof is leaking and facades are supplemented with extensions degrading the architectural monument.

LIEPĀJAS RAJONS

Dunalkas baronu kapliča

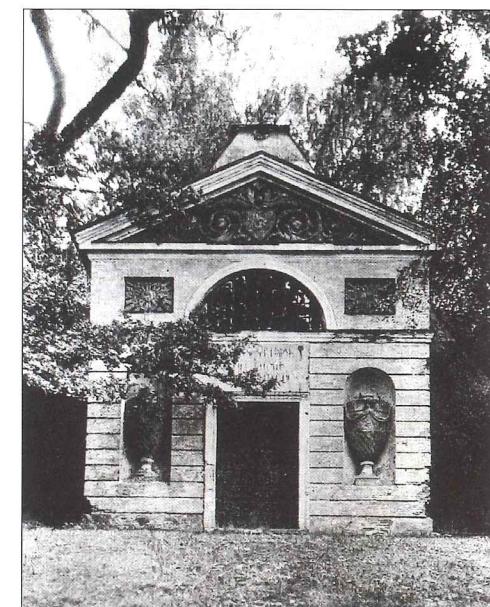
(Nr. 6403) Liepāja raj., Dunalkas pag.

Ievērojamākais piramīdas idejas tiešs iemiesojums Latvijā ir Dunalkas muižas (*Dubenalken*) kapliča (XIX gs. sākums). Tai ir īstas piramīdas forma (augšpusē gan nedaudz nosķelta), kuras priekšā pievienots monumentāls portāls ar divām nišām un frontonu. Portāls ir klasicisma stilā, bet kapličas iekšpuse visai romantiska. Piramīda pārtop cilindriskā telpā, kuras biezajos mūros trīs rindās likts pa četrpadsmit radiālām nišām zārku novietošanai. *Telpiskā iecere ir baiga un fascinējoša, jo kapličas*

vidū stāvošo skatītāju no visām pusēm it kā apšauda šo daudzo savu nodevu gaidošo nišu izstarojums. Tukšo nišu idejai jo smagāku iespaidu vajadzēja atstāt uz dzimtas locekļiem, jo tas bija atgādinājums par dzīves galu ne tikai tobrīd dzīvajiem, bet arī par daudzu vēl nedzimušu paaudžu nenovēršamo atgriešanos sajā mūža mājoklī.²¹

Kapliča saglabājusies drupu veidā, taču tās apjoms, fasāžu apdares fragmenti un dekora elementi vēl ļauj spriest par sākotnējo veidolu un māksliniecisko risinājumu.

²¹ I. Lancmanis. Iznīcības simboli un romantisms./Māksla. – 1995. – Nr.1. – 70.lpp.

88. Dunalkas baronu kapliča

89. Dunalkas baronu kapliča

Mausoleum of Dunalka manor (No. 6403) Liepāja district, Dunalka municipality

The most significant example of pyramidal influences in Latvian architecture was the mausoleum of Dunalka manor (early 19th century). It was built reflecting the authentic form of pyramids (however, truncated at its very top) with a monumental portal featuring two niches and a pediment. The portal was an element of Classicism, while the interior is Romantic. From the inside, the pyramid was gradually transformed in a cylinder-shaped room and its thick walls accommodated three rows of radial niches (14 in each row) for sarcophagi. *The spatial idea was terrifying and fascinating, as an observer in the middle of the*

*mausoleum room was penetrated by unavoidable radiation of the demanding and awaiting niches. The empty niches were supposed to have an even greater negative influence on the living members of the family as they served as a reminder of the mortality of the current and yet unborn generations and their doom to return in this last resting place.*²²

As for today, only the ruins of the mausoleum have survived, however, its spatial composition, façade finish and ornamental elements reflect its original form and artistic solutions.

²² Lancmanis I.Iznīcības simboli un romantisms./Māksla. – 1995. – No.1. – 70.lpp.

Zemnieku sēta *Dirnēnu Pīķeli*

(Nr. 6113) Liepājas raj., Otaņķu pag.

Raksturīgs XIX–XX gs. mijas mājokļa tips Dienvidkurzemē ir trīsdalīgā dzīvojamā māja, kur vidū nams un katrā galā – istaba. Tas pakāpeniski attīstījies no vientelpas, kas pārtapusi par divdalīgu ēku (nams un istaba) un vēlāk veidojies trīsdalījums – istaba, nams, istaba. *Dirnēnu Pīķeli* raksturojami kā izvērsta trīsdalījuma paraugs, proti, ēkas centrālajā daļā blakus namam izdalīts vēja nams jeb gaņgs, ko mūsdienu valodā mēs saprastu ar vārdu gaitenis.

Ēkas centrā saglabājusies sākotnējā apkures sistēma – apvalkdūmenis jeb manteļskurstenis, – trissienu mūra telpa, kur ceturtā siena (bēniņu daļā) balstīta uz masīvām, izturīgām koka sijām. Lai pasargātu manteļskursteņa telpu no nokrišņiem,

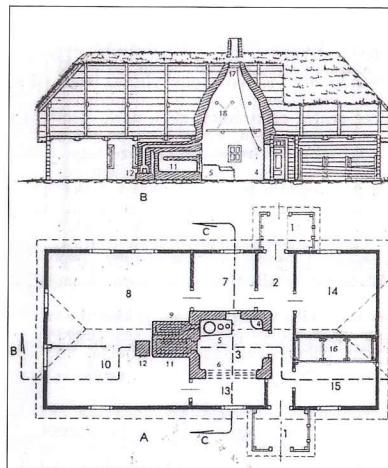
skurstenis no lejas aizverams ar lūku. Mantelis pieslēdzas maizes krāsns. Ēkas apkurināmais gals tīcis paredzēts dzīvošanai – tur lielā un saimnieku istaba; bet aukstajā galā, blakus meitu kambarim ierikots kartupeļu kambaris ar apcirkņiem.

Konstruktīvi ēka ir aptēstu baļķu guļbūve gludajos pakšos, pārsegta ar masīvām sijām, virs kurām trinīti likti griesti. Divslīpu jumts ar nošķautiem galiem bijis septs skaidām. Bez tam sētā saglabājušās citas saimniecības ēkas, starp kurām īpaši minama trīsdurvju klēts ar valēju lieveni; tās izteiksmīgais durvju rotājums ir spilgtā sētas iezīme.

Veco saimnieku fiziskā nespēja un ročības trūkums ir ēkas bojāejas draudu pamata. Bojātais jumta segums, lai arī laiku laikos labots un lāpīts, tomēr nespēj turēties pret klimatisko apstākļu un laika zoba ietekmei, kas lēnām, bet neatlaidīgi turpina mājas iznīcināt.

90. Zemnieku sētas *Dirnēnu Pīķeli* dzīvojamā ēka

91. Zemnieku sētas Dirnēnu Piķeļi uzmērījums. 20. gs. 30. gadi.

Farm *Dirnēnu Piķeļi*

(No. 6113) Liepaja district,
Otaņķi municipality

A characteristic living house at the turn of the 19th and 20th century in the South Kurzeme is a tri-sectional building with a room at each side and a household chamber in the middle. This type is the result of the gradual development of the single-room house into a bi-sectional and later tri-sectional building containing a room, household chamber and another room. *Dirnēnu Piķeļi* is an example of an extended tri-sectional building as its central part or household chamber features a sub-divided "wind chamber" or passage, which today would be called a corridor.

The central part of the building has retained its original heating system – mantel chimney, – a three-wall stone room with the fourth wall (in the attic level) supported by hefty, strong wooden tie-beams. In order to avoid such climatic influences as rain – and snowfall, the chimney can be closed from inside by a lock. The bread-baking oven is connected to the chimney. The heated part of the building, which was used for residential purposes, contains the main room, masters' chamber, while the non-heated part, *inter alia*, includes a potato storage-room with bins.

As regards its constructional execution, the house is built from hewed horizontal logs in flat-corner technique, covered with massive tie-beams holding ceiling boards in consecutive two-layer arrangement. The two-pitched partly chamfered roof was covered with shingles. The farm complex includes also other outbuildings and the three-door barn with an open porch is particularly remarkable. Its vivid door decorations are a distinctive trait of the farm character.

The limited physical and financial capabilities of the old owners threaten the future of the unique house. Its old roof, though always taken care of and repaired, is leaking and cannot protect the building that becomes increasingly exposed to damaging and decaying climatic conditions.

LIMBAŽU RAJONS

Liepupes muižas dzīvojamā ēka
(Nr. 6442) Limbažu raj. Liepupes pag.

Liepupes muižas (*Pernigel*) kungu māja (1751) ir viena no nedaudzajām Latvijas muižu baroka stila liecībām, kas par spīti ilgiem pamestības gadiem, saglabājusies līdz mūsdienām. Lielā mērā palicis neskarts arī tās autentiskums – ārdurvju vērtnes, logu stūreņi, koka kāpnes ar profilētiem balustriem, griestu veidojumi un sienu panelji. Saglabājusies arī sākotnējā plānojuma struktūra – lielā svētku zāle centrā un divas anfilādes.

Liepupes muižas kungu māja celta S. A. fon Mekas ierosmē, un zināma loma tās tapšanā bijusi arī viņas dēlam Georgam Frīdriham fon Mekam. Ēkas cēlajs ir J. A. Hāberlands, un tā jāuzskata par vienu no agrinākajiem viņa darbiem. Liepupes

muižas kungu mājas nedaudzies eklektisma stila pārveidojumi notika laikā, kad tajā saimniekoja fon Zengeru dzimta.²² Kā citas muižas arī Liepupe 1920. gadā tika atsavīnāta un vēlāk kungu mājā iekārtota laukstrādnieku skola. Padomju laikā ēka saimniekoja sovhozs Liepupe, un ēka tika uzturēta kārtībā. Kā nesildoša tika izsviesta tikai XVIII gs. apgleznotu podiņu krāsns... Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas ēka vairs pilnvērtīgi netiek izmantota un nu jau vairākus gadus stāv tukša. Sals, mitrums, vietējo iedzīvotāju vandālisms, īpašnieka (pašvaldības) neziņa un nabadzība arvien mazina šīs mazās baroka pērles cerības uz izdzīvošanu.

²² I. Lancmanis. Skaistā un pamestā/ Māksla plus. – 2002. – Nr.4. – 52.lpp.

92. Liepupes muižas dzīvojamā ēka

93. Liepupes muižas dzīvojamā ēka

LIMBAŽI DISTRICT

Liepupe manor house

(No. 6442) Limbaži district, Liepupe municipality

Liepupe manor house (1751) is one of the few Baroque samples in Latvian manor architecture that has survived until today despite the long years of being abandoned. The building has also largely retained its authentic construction elements – entrance door leaves, window-frame corner-reinforcements, wooden stairway with profiled balusters, ceiling and wall panels, as well as the original layout – the central function room and two enfilades.

Liepupe manor house was built on the initiative of S.A. von Meck, however, his son Georg Friedrich von Meck has also contributed to this process considerably. The construction works were carried out under the supervision of

J.A. Haberland, and it is one of his early creations. The few Eclecticism modifications in Liepupe manor house were made during the period of the family of von Zengers.²² Like other manors, Liepupe was nationalised in 1920 and later used as a vocational agricultural school. During the Soviet period the building was run and sufficiently maintained by the collective farm *Liepupe*. The only thing that was destroyed as non-functioning was the 18th century painted-tile stove... Starting from the 1990ies the building was abandoned and remains unused. Climatic conditions, vandalism of local people, non-determined attitude and limited financial potential of the owner (municipality) seriously threaten the survival of this Baroque pearl.

²² Lancmanis I. Skaistā un pamestā/Māksla plus. – 2002. – No.4. – 52.lpp.

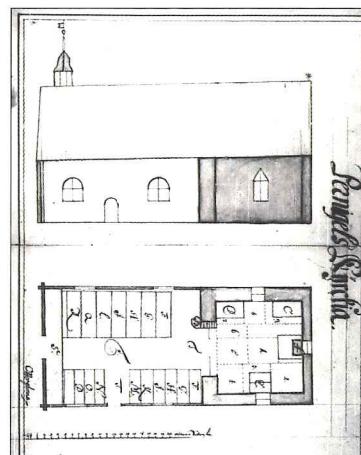
LIMBAŽU RAJONS

Liepupes luterānu baznīcas kapela

(Nr. 6447) Limbažu raj.,
Liepupes pag.

Liepupes pirmā luterānu baznīca, t.s. kapela bija neliela ēka ar mazu tornīti virs kores. Torni noslēdza barokāla smaile ar vējrādītāju galā. Ēkas draudzes telpa bija koka guļbūve ar krusta pakšiem, bet altārgals laukakmeņu mūra, kura drupas saglabājušās līdz mūsdienām. Altārgalā, kurš bija četrstūra, no draudzes telpas veda plata triumfa arka un to izgaismoja mazi lodziņi ar smailarkām pārējās sienās.

Aktuāls uzdevums ir XVII gs. celtā dievnama liecības – altārgala mūru konservācija.

94. Liepupes luterānu baznīcas kapela

LIEPUPE MUNICIPALITY

Liepupe Lutheran chapel

(No. 6447) Limbaži district, Liepupe municipality

The first Lutheran church of Liepupe or the so-called chapel was a small building with a tiny tower over the cornice. The tower was topped with a Baroque spire with a weathercock. The congregation room was built of horizontal logs in cross-corner technique, while the chancel was built of boulders and its ruins have survived until today. The rectangular chancel was connected to the congregation room by a wide triumphal arch, and it was lit through small lancet windows.

An important task of today is the conservation of the wall remains of the 17th century chancel.

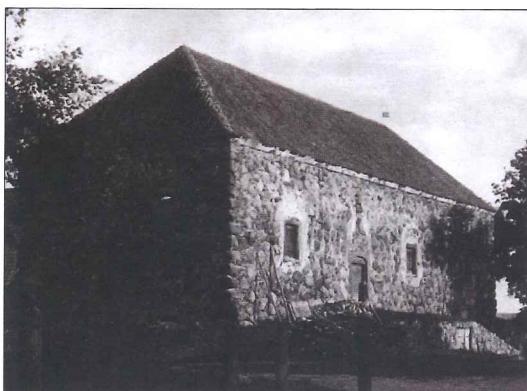
94. Liepupes luterānu baznīcas kapela

Limbažu viduslaiku pils

(Nr. 1465) Limbažu raj., Limbaži,
Burtnieku iela 7

Rakstītos vēstures avotos Limbažu pils (*Lemsal*) pirmo reizi minēta 1318. gadā, bet pēc dokumentāli nepamatotām ziņām tā celta 1223. gadā Rīgas arhibīskapa ierosmē. Pils vieta izraudzīta pie Dūņezera un Svētupes iztekas. Pils četri korpusi veidoja kvadrātveida iekšējo pagalmu. XVII gs. beigās ap šo korpusu bija izveidots zemes uzbērums, kuram sekoja valnis ar palisādu žogu un grāvi. Galvenā ieeja un kvadrātiska torņa izbūve atradās austrumu pusē ēkas vidū. Vārtu aila bija segta ar smailloka arku, kuras aprises saglabājušās vēl šodien.

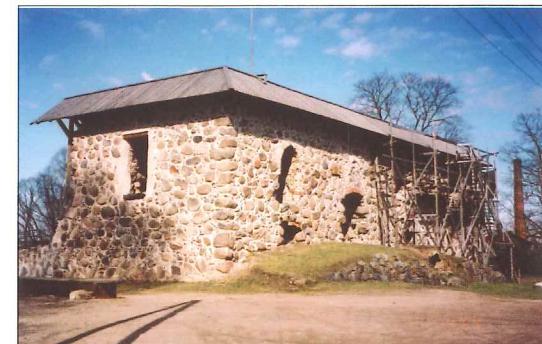
XIV gs. blakus pilij izveidojās pilsēta. XVI–XVII gs. karu gados pils tikusi postīta, bet XVII gs. bijusi vēl apdzīvota.²³ Senās ēkas viena daļa atradās zem smagnēja un stāva

96. Limbažu viduslaiku pils.

kārnīnu jumta vēl pirms 2. pasaules kara. Pēc tam viduslaiku piemineklis pamazām sagrauva un pārvērtās nozēlojamu nelielu drupu izskatā. 1968. gadā veikta pils uzmērišana, 1989. gadā radīta tās hipotētiska rekonstrukcija. Nopietna pils zinātniska izpēte un pēc tam konservācija uzsākta 2002. gadā (arhitekts P. Blūms u.c.), taču patlaban pils atkal ir apdraudēta, jo darbi pārtraukti.

2000. gadā, īstenojot pils konservācijas projektā paredzēto mūru nostiprināšanu, kas bija saistīta ar līdz pat 3m biezā un pārsvarā pēc 2. pasaules kara veidotā būvgruzu aizbēruma līmeņa pazemināšanu, M. Lūsēna un M. Rušas vadībā veikti arheoloģiskās izpētes darbi pils pagalma dienvidu daļā, ziemelaustrumu korpusa vārtu tornī un tam pieguļošajā telpā, kā arī piebraucamā ceļa vietā vārtu ārpusē. Pagalms, kuru no visām pusēm ietvēruši četri pils korpori, bijis 12,1 x 11,6 m liels, orientēts ziemeļaustrumu – dienvidrietumu virzienā. Izpētes laikā atsegts

97. Limbažu viduslaiku pils.

kādreizējais pagalma iesegums – no neapstrādātiem laukakmeņiem veidots bruģis, kā arī atsevišķas XIII–XIV gs. celtniecības liecības. Pils otrajā būv-periodā (XIV–XV gs.) to skārušas nozīmīgas izmaiņas; šajā laikā tagadējo veidolu ieguvis arī vārtu tornis.²⁴

²³ T. Vitola. Limbažu pils rekonstruktijas mēģinājums./Pētījumi par Rīgas arhibīskapijas pilim. Latvijas viduslaiku pils. I.–Rīga, 1999. – 259.lpp.

²⁴ M. Lūsēns, M. Ruša. Arheoloģiskā uzraudzība Limbažu un Kuldīgas pils teritorijā//Arheologu pētījumi Latvijā 2000. un 2001.gadā. – Rīga, 2002. – 172. – 180.lpp.

Limbaži medieval castle

(No. 1465) Limbaži district,
Limbaži, Burtnieku 7

The first written records on Limbaži castle date back to 1318, yet documentary unverified versions suggest its building in 1223 on the initiative of the Archbishop of Riga. The banks of the river Svētupe and lake Dūņezers

were chosen as the site for the castle. The four blocks of the castle were arranged to form a courtyard. In the late 17th century the castle fortifications were strengthened constructing an earthwork, enclosed by a defence wall, palisades and moat. The main entrance with a rectangular tower-type structure was placed in the central part of the eastern block. The gate was covered with a lancet arch, remains of which have survived until today.

In the 14th century the town of Limbaži developed next to the castle. Despite the damages caused by wars in the 16th and 17th centuries, the castle was still inhabited in the 17th century.²³ A part of the old building had a massive and steep tile roof not even long before the Second World War. However, the medieval fortress was later subjected to slow disintegration process and turned into rubble. It was surveyed in 1968. The castle reconstruction measures were developed in 1989 on the basis of hypothetical assumptions. Scientific examination and subsequent conservation of the castle was started in 2002 (architect P. Blūms et.al.), alas, these activities were suspended and the castle is endangered again.

In 2000, in the framework of wall conservation and reinforcement activities aimed at lowering the level of the 3 metre thick post-war construction waste, M. Lüsēna and M. Ruša supervised archaeological excavations in the southern part of the courtyard, north-eastern tower and its adjoining block, as well as in the site of the access road outside the entrance gate. The courtyard, enclosed by the 4 blocks, measured 12.1 x 11.6 in size and was oriented from the north-east to the south-west. During the excavations the original pavement of the courtyard (unworked boulder cobblestone) and several 13th and 14th century construction elements were discovered. The second building period of the castle (14th–15th) century resulted in significant modifications, including the gate tower in its current form.²⁴

²³ T. Vītola. Limbažu pils rekonstrukcijas mēģinājums./Pētijumi par Rīgas arhibiskapijas pilim. Latvijas viduslaiku pilis. I. – Riga, 1999. – 259.lpp.

²⁴ M. Lüsēns, M.Ruša. Arheoloģiskā uzraudzība Limbažu un Kuldīgas pils teritorijā// Arheologu pētijumi Latvijā 2000. un 2001.gadā. – Riga, 2002. – 172. – 180.lpp.

Nabes pils tornis kapela

(Nr. 6451) Limbažu raj. Limbažu pag.

Nabe (*Nabben*) – viduslaiku nocietinājums, iespējams, celts jau XIII gs. beigās un pastāvējis kā Limbažu pils t.s. blakus pils. 1533. gadā Rīgas arhibīskaps Nabi izlēno Rozenu dzimtai. Ap 1600. gadu tā jau ir J. Tīzenhauzena īpašums. Vēlāk Nabe kļuva par t.s. kroņa muižu. 1629. gadā Zviedrijas karalis Gustavs Ādolfs to piešķirts L. Grubem, no kura mantiniekiem muižu nopirka V. fon Meijers. 1661. gadā īpašumu iegādājies G. Grote, no kura – H. fon Hägens. Nabes muižu mantoja viņa meita Anna Katrīna, kura bija precējusies ar notāru K. Menekenu. Menekeni muižā saimniekoja līdz tam laikam, kad pēc viņu laulībām to ieguva gvardes kapteinis K. Ā. E. M. fon Zīvers.

XIX.gs. otrajā pusē nojaukta vecā koka dzīvojamā ēka un tās vietā celta jauna – t.s. romiešu villu stilā. Blakus ēkai saglabājās senās pils galvenā celtne – dzīvojamais tornis, kurš dēvēts par kapelu. Tornis ir 11,2x11,1 m liela celtne ar 2 m biezām no laukakmeņiem mūrētām sienām. Tornim ir puspagraba stāvs, dzīvojamais stāvs un jumta stāvs, iespējams, ka tam bijušas arī piebūves. Tas tapis vairākos būvperiodes, no kuriem pirmais attiecināms XIII–XIV gs. Vēlākos gadīsimtos veiktas pārbūves, un, piemēram, 1624. gada dokumentos

LIMBAŽU RAJONS

Nabē atzīmēta maza, veca, sagruvusi pils ar torni, kurā ir velves virs telpas un pagraba.²⁵ XVII gs. beigās vai XVIII gs. sākumā tornim uzcelts jauns jumts ar zelmini, kurā atradusies preču lūka. Vairākas pārbūves notikušas arī XIX gs. 30. gados tornis izmantots kā klēts, bet padomju laikā – kā saimniecības ēka. 2003. gadā veikta torņa arhitektiskā izpēte (arhitekts I. Dirveiks), uzsākti tā restaurācijas darbi, kuri pašlaik ir pārraukti. Nabes muižas viduslaiku tornis ir viens no senākajiem un tipoloģiski unikālākajiem Latvijas arhitektūras pieminekļiem.

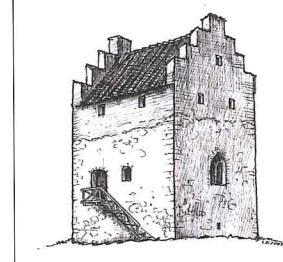
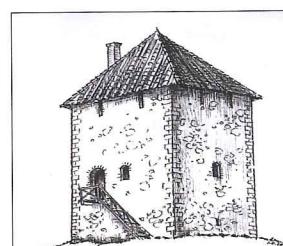
Uz rietumiem no torņa saglabājušās 1,7 m biezas, ap 1m augstas

un ap 17 m garas mūra paliekas, atsevišķi laukakmeņi vērojami arī austrumu pusē. Pieļaujams, ka viduslaikos dzīvojamais tornis bijis izvietots ar četrstūrainu aizsargmūri norobežotā teritorijā, kurā ieeja vedusi no dienvidiem vai austrumiem.²⁶ Mūsdienās uzsāktie torņa konservācijas darbi apstājušies un tas joprojām draud sabrukt.

²⁵ Löwis of Menar K. Burgenlexikon für Alt-Livland.–Riga,1922.–S.84.

²⁶ I. Ose. Viduslaiku pīļu apsekošana Vidzemē un Kurzemē //Arheologu pētījumi Latvijā 1998. un 1999.gadā. – Riga, 2000. – 175.–177.lpp.

13. gs. otrās puses un 15. gs. (apakšā)
rekonstrukcija (arh. I. Dirveiks).

98. Nabes pils tornis kapela

99. Nabes pils tornis kapela

Nabe castle tower–chapel

(No. 6451) Limbaži district,
Limbaži municipality

Nabe is a medieval fortification that was presumably built already in the late 13th century and served as the so-called support castle to Limbaži castle. In 1533, Nabe was rented out to the family of Rosens under liege conditions. Around 1600 it was acquired by J. Tiesenhausen. Later Nabe became a royal domain manor. In 1629, Gustavus Adolphus awarded the manor to L. Grube whose heirs sold it to V. von Meyer. In 1661, the estate was purchased by G. Grote who, in turn, sold it to H. von Hagen. Nabe manor was inherited by his daughter Anna Katrīna, who was married to the notary public K. Meneken. The family of Menekens managed the manor until it was acquired by the captain of the guards K. A. E. M. von Sievers as a result of marriage.

In the second half of the 19th century the old wooden living house was torn down and replaced by a new one featuring the architectural tradition of Roman villas. It stood next to the main building of the old castle – residential tower, which was also referred to as *chapel*. The tower, measuring 11.2x11.1 metres in area, was built of boulders forming 2-metre thick walls and contained a semi-basement floor, living floor, attic, and, presumably, also some extensions. It was completed in several construction stages and the first one dates back to the 13th–14th centuries. The later centuries saw several modifications, for example, the documents of 1624 refer to Nabe as a *small, old, decayed castle* with a tower, vaulted rooms and basement.²⁵

In the late 17th or early 18th century the tower was modified by constructing a new roof with a gable end featuring an opening for storage goods. The tower experienced several rebuilding stages also during the 19th century. During the 1930ies it was used as a granary and in the Soviet period – as an auxiliary building. In 2003, the tower underwent architectonic inspection (architect I. Dirveiks) and initial renovation, which is currently suspended. The medieval tower of Nabe manor is one of the oldest and typologically most distinctive architectural monuments in Latvia.

The west side of the tower still features the remains of a wall measuring 1.7 metres in thickness, around 1 metre in height and 17 in length, several boulders are found also at its east side. Presumably, during the middle ages the tower was a part of an area enclosed by a rectangular defence wall with an entrance at its south or west side.²⁶ Today the tower conservation efforts have been suspended leaving the building in critical condition and exposed to collapse risk.

²⁵ Löwis of Menar K. Burgenlexikon für Alt-Livland. – Riga, 1922. – S.84.

²⁶ Ose I. Viduslaiku pilu apsēkošana Vidzemē un Kurzemē//Arheologu pētījumi Latvijā 1998. un 1999.gadā. – Riga, 2000. – 175.–177.lpp.

LUDZAS RAJONS

LUDZAS RAJONS

Lauderu pareizticīgo baznīca
ar žogu un vārtiem

(Nr. 6461) Ludzas raj., Lauderu pag.

Lauderu pareizticīgo baznīca (XVIII gs. beigas, 1897., arhitekts Koršikovs) ir trīsjomu gulbūve ar frontālu torni un poligonālu vidējā joma noslēgumu. Tornā augšdaļā izveidota galerija. Virs draudzes telpas kores paceļas mazāks tornītis ar sīpolveida kupolu. Sākumā tā bijusi neliela katoļu baznīca, bet no 1840. gada – pareizticīgo. Dievnamā saglabājies altāris ar gleznu *Marijas pasludināšana* (XVIII gs. otrā puse) un sānu altāri (XVIII gs. otrā puse). Vairāki ēkas vāniņi un torņa konstrukcijas ir satrupējušas un steidzami nepieciešama to nomaiņa.

100. Lauderu pareizticīgo baznīca

LUDZA DISTRICT

Lauderi Orthodox church

(No. 6461) Ludza district, Lauderu municipality

Lauderi Orthodox church (late 18th century, 1897, architect Koršikovs) is a horizontal log building with a frontal tower, two aisles and nave ending in a polygonal apse. The upper part of the tower is designed as a gallery. A small tower with a bulb-shaped spire was placed above the cornice of the congregation room. Originally the building was smaller and served as a Catholic church, but from 1840 it became Orthodox. The church has retained the altar with the altarpiece *Annunciation* (the second half of the 18th century) and the flank altars (the second half of the 18th century). Several rows of logs and tower structures of the church are decayed and require immediate replacement.

101. Lauderu pareizticīgo baznīca.
20. gs. sākuma foto

Ludzas pilsdrupas

(Nr. 6463) Ludzas raj., Ludza

Ludzas ordeņa pils (*Ludsen*) celtniecības precīzs laiks nav zināms. Pils atradusies augstā pakalnā starp diviem ezeriem. Tā celta no laukakmeņiem un ķieģeļiem. Konventa tipa dzīvojamā ēka atradās pirmās priekšpils malā, un to ieskāva augsta mūra aizsardzības siena. Otrā priekšpils no pirmās bija atdalita ar grāvi, un tās abas savienoja tilts – vienīgā ieeja pirmajā priekšpili.

Ludzas pils pirmo reizi dokumentos minēta 1433. gadā. 1481. gadā cietoksnī izpostīja krievu karaspēks, pēc tam tas atjaunots. Velāk pili uzturējies Polijas karalis Stefans Batorijs, kurš licis uzlabot cietokšņa aizsardzības spējas. 1577. gadā pili ieņēma Ivana Bargā karaspēks, un tā vairs netika atjaunota iepriekšējā

izskatā. Kad 1625. gadā Ludzas pilī ieradās Zviedrijas karalis Gustavs Ādolfs, tā pat vairs nav bijusi nocietināta.

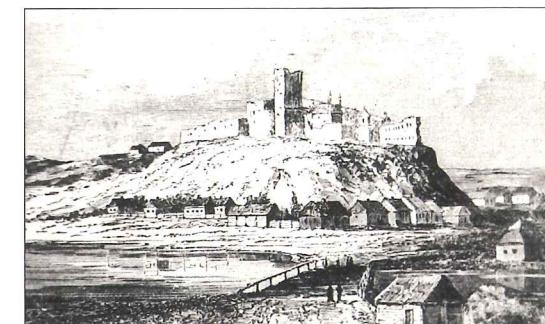
1976. gadā arheoloģisko izrakumu laikā J. Daigas vadībā pilī izpētīti ap 120 m² ziemeļaustrumu sienas tuvumā. Atsegtas saimniecības ēkas paliekas, septiņas krāsnis, kalķu dzesētava un, iespējams, dzelzs kausētava. Starp atradumiem dominē ieroči (bultu un šķēpu uzgaļi, divas akmens lodes), darbariki (naži, grebļi, kalti, galodas, zāģa daļa), keramika, kā arī atrastas deviņas monētas.

Pils galvenais tornis, kurš varētu būt celts ap 1400. gadu, ir ārēji skarbs un drūms. Tā ārsienas veido diagonāli kārtotas melnu ķieģeļu joslas, bet vidusdaļu rotā apmetumā veidota arkatūra.

Mūsdienās ļoti aktuāla ir pilsdrupu konservācija, jo saglabājušās mūru paliekas pamazām drūp.

102. Ludzas pilsdrupas

103. Ludzas pilsdrupas

Ludza castle ruins

(No. 6463) Ludza district, Ludza

The construction period of the Order castle in Ludza is not precisely known. The castle is located on a high mound between two lakes. It is built of boulders and bricks. The convent-type residential block was situated at one side of the forecastle and enclosed by a high stone fortification wall. The second forecastle was separated by a moat, leaving only one access passage to the first forecastle – a bridge.

The first written records on Ludza castle date back to 1433. In 1481, the fortress was destroyed by Russian troops, but later it was renovated. The castle was temporarily used as a residence by Stefan Batori, King of Poland, who ordered strengthening its defence systems. After the capture by the troops of Ivan the Terrible in 1577, the castle

was never restored in its original magnificence. When Gustavus Adolphus, King of Sweden, arrived in Ludza castle in 1625, it was not even fortified.

During the archaeological excavations of 1976 under the supervision of J. Daiga approximately 120 square metre large area was examined at the north-eastern wall of the castle. The remains of an auxiliary building, 7 hearths, lime-slacker and possible iron melting facilities were uncovered. The main archaeological findings include arms (spear and arrow heads, 2 stone cannon-balls), tools (knives, gouges, chisels, whetstones, saw fragments), pottery and 9 coins.

The main tower, which was presumably built around 1400, is bleak and depressing. Its outer walls feature diagonally laid black brick courses and plaster-moulded arcature.

An important task of today is the conservation of the castle ruins.

Pasiene katoļu baznīca ar žogu un vārtiem

(Nr. 6465) Ludzas raj. Pasiene pag.

Pasiene Sv. Krusta baznīca ir vienjoma būve, kas celta 1761.–1770. gadā iepriekšējās XVII gs. beigu baznīcas vietā. Baznīcas plāns ir tuvs kvadrātam, kuram pieslēdzas izstiepts taisnstūra prezbiterijs un divu torņu ietvertā priekštelpa. Baznīcas tektoniskā uzbūve kopumā atbilst visizplatītākajam Latgales katoļu baznīcu tipam – ar diviem torņiem un gredznu centrālo daļu starp tiem. Taču iepriekšējās ir baznīcas torņu stāvu dalijums, tā radītais trauksmainais siluets, ar vērienu veidotais galvenās ieejas portāls un vidusdaļas frontona

104. Pasiene katoļu baznīca

kaprīzais rokoko smalkums. Minētās īpatnības ļauj šo baznīcu salīdzināt ar Viļņas baroka sakrālajām celtnēm, piemēram, Jeruzalemes baznīcu (XVIII gs.), Misionāru baznīcu (1750–1757), kuras pārbūves projekta autors ir J. K. Glaubics. Šim Viļņas skolas meistarū lokam, spriežot pēc analogijām, varētu piedēvēt arī Pasiene baznīcas celtniecību. Fasāžu risinājumā redzam bagātīgu arhitektonisko elementu paleti – kolonnas, bagātīgi profilētas dzegas, volūtas, vāzes un pilastrus.

Ne mazāk krāšņas ir baznīcas iekštelpas. Lēzenas krusta velves balstās uz taisnstūra piloniem, starp kuriem izveidotas sānu kapelas. To augstums ir vienāds ar joma augstumu. Prezbiteriju no draudzes telpas atdala savdabīga triumfa arka. Galvenais altāris (XVIII gs 60. gadi) veidots *stucco* tehnikā un aizņem lielāko daļu no prezbiterija, tam ir grandiozs divpākju retabls un divi altāra galdi. Meistariski izpilditas tā smalki izziņētās arhitektoniskās detaļas. Sēvēto figūras, *putti* un enģeli ir ekspresīvi un aizkustinoši sentimentāli. Galvenā altāra mākslinieciskajā kompozīcijā izmantots t.s. *loceto* altāru uzbūves princips. Jāpiemin arī ērģeles (1766.–1769., 1809., XIX gs. otrā puse), kancele (XVIII gs 60. gadi), skulpturālā grupa *Kristus kristīšana* un trīs sānu altāri (XVIII gs 60. gadi), kuri kompozīcionāli ir saistīti ar galveno altāri.

Unikālās baznīcas torņiem – to jumtām, dekora elementiem u.c. nepieciešams remonts un restaurācija. Skaitliski nelielajai draudzei nav pa-

LUDZAS RAJONS

125

105. Pasiene katoļu baznīca.
1920. gadu foto

spēkam uzturēt dievnamu. Pamesta, bez logiem un durvīm, ar izdemolētām iekštelpām, pie baznīcas saglabājusies klostera ēka, kas celta reizē ar dievnamu.

Pasiene Catholic church

(No. 6465) Ludza district, Pasiene municipality

Pasiene St. Cross church is a single-nave building erected 1761–1770 in the site of the preceding late 17th century church. The layout of the building is almost square supplemented with an elongated rectangular presbytery and antechamber enclosed by two towers. The tectonic structure of the building is representative of the most popular type of Latgale churches featuring two towers and an elaborate and rich central part. However, the tower floor arrangement, impulsive silhouette, magnificent and large entrance portal, fine and pretentious rococo pediment draw parallels with the sacral buildings of Vilnius, e.g., Jerusalem church (18th century), Missionary church (1750–1757), which was rebuilt under the supervision of J. K. Glaubitz. Judging by the above similarities, Pasiene church was presumably designed by

the same group of Vilnius masters. The façade features ample architectural elements – columns, richly profiled cornices, volutes, vases and pilasters.

The interior of the church is equally impressive. Its shallow groin vaults are supported by nave-high rectangular pillars, which enclose the flank chapels placed among them. The presbytery is separated from the congregation room by a peculiar triumphal arch. The main altar (1760ies), which occupies the largest part of the chancel, is executed in stucco technique and features a magnificent two-tier retable and two altar tables. Its architectural details are fine and artistically elaborate. The putti, angel and saint figurines are expressive and pathetically sentimental. The main altar is united in a compositional complex with the organ (1766–1769, 1809, second half of the 19th century), pulpit (1760ies), sculptural group *Baptising of Christ* and three flank altars (1760ies).

The towers of the unique church (roof and ornamental elements etc) require immediate renovation. The small congregation is unable to maintain the building. The adjacent monastery, which was built in the same period with the church, is abandoned, vandalised and missing windows and doors.

MADONAS RAJONS

Cesvaines pils

(Nr. 6472) Madonas raj. Cesvaine,
Pils iela 1

Latvijā nav daudz tik mākslinieciski izteiksmīgu muižu pīļu kā Cesvainē (*Sesswegen*), (1894., arhitekti H. Grīzebahs un A. Dinklāge). Ēka ir izcils eklektisma arhitektūras piemineklis, kurā ietilpst daudz vērā nemamu mākslas darbu un kultūrvēsturisku liecību. Pils vienīgā no visām Baltijas valstu pilim iekļauta respektabļajā G. Baranovska XIX gs. otrās pusēs arhitektūras enciklopēdijā.²⁷ Šī izdevuma mērķis bija iepazīstināt sabiedrību ar tā laika izcilākajiem sasniegumiem pasaules arhitektūrā.

Pils apjoma kompozīcijas pamatā ir daļēji noslēgts pagalms, ap kuru savstarpēji saistīti trīs korpusi. To sadurvietās pagalma pusē iebūvēti atšķirīgi torņi, kuros atrodas kāpnes. No pretējās – parka pusēs apjomu

papildina terase, rizalīti un lielais tornis.

Pils plānojums izstrādāts pārdomāti un ar īpašu vērienu. Pilī saglabājusies vestibila, svētku zāles, ēdamzāles, kabineta, pieņemamās telpas un torņa telpu mākslinieciskā apdare. Te redzam stukā un no koka veidotus griestu plafonus, kamīnus, gleznojumus un kokgriezumus. Īpašu vērienu pelna parādes kāpnes, kuru pildiņi pārvērsti atšķirīgā, smalki izstrādātā, ornamentāli greznā kokgriezumā.

Vairāku citu telpu velvju pārsegumi rotāti ar gleznojumiem. Īpaši smalki tie izstrādāti lodžijās – virs galvenās ieejas un parka pusē pie terases. Telpu mākslinieciskā apdare, spriežot pēc tehniskā izpildījuma un rokraksta, ir viena mākslinieka darbs. U. Tīmes un F. Bekera leksikonā norādīts, ka H. Grīzebahs ēku interjerus lielākoties izstrādājis kopā ar tēlnieku V. Gīzeki.²⁸ Ľoti iespējams, ka viņš ir arī Cesvaines pils telpu mākslinieciskās apdares un iekārtojuma autors.

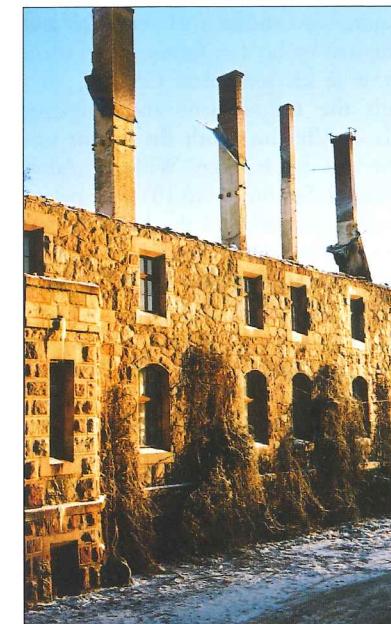

106. Cesvaines pils

MADONAS RAJONS

107. Cesvaines pils

108. Cesvaines pils

muižu mantoja dēls Ādolfs Gerhards, kurš ir šīs krāšņās pils cēlājs. Tālāk muižu mantoja Ā. G. fon Vulfa dēls Vilhelms Ādolfs Edmunds. No 1919. gada Cesvainē atrodas skola. Ēka iespēju robežas bija apsaimniekota un uzturēta kārtībā. 2002. gadā lielu daļu pils izpostīja ugunsgrēks. Zudībā gāja stāvie pils jumti ar vēsturiskajam konstrukcijām, otrā stāva telpas, parādes kāpnes un citas telpas. Drīz pēc ugunsnelaimes tika uzsākti pils glābšanas darbi, izstrādāti priekšlikumi tālākai izmantošanai, nodrošināta esošo vērtību saglabāšana. Atjaunošana turpinās, taču joprojām neskaidra ir ēkas turpmākā izmantošana.

²⁷ Барановский Г. В. Архитектурная энциклопедия второй половины 19 века. – Спб., 1904. – Т. 4. – отд. 2. – стр. 105.–106.

²⁸ Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur gegenwart/ Begr. U. Thieme, F. Becker. – Leipzig, 1922. – Т.25. – S.55.

MADONA DISTRICT

Cesvaine palace

(No. 6472) Madona district,
Cesvaine, Pils 1

Cesvaine (*Sesswegen*) palace is one of the most emotionally impressive and artistically expressive examples in Latvia (built in 1894, arch. Hans Griesbach and August Dinklage). It is an outstanding monument of Eclecticism containing many notable artworks and objects of cultural history. It is the only palace of the Baltic countries included in the highly respectable *Encyclopaedia of the late 19th century architecture*²⁷ by G. Baranovsky. This reference book was developed with an aim to introduce the most distinguished architectural achievements of the world.

The spatial composition of Cesvaine palace is based on three connected blocks arranged around a partly closed yard. The places of junction facing the courtyard are marked by integrated towers with interior staircases. A terrace, risalites and a large tower similar to donjon (dwelling tower).

The internal layout of the palace is well considered and wide-ranging. The artistic finish of the vestibule, function room, dining room, study, reception room and tower rooms of Cesvaine palace has been preserved. Here we can see wooden and stucco – decorated plafonds, fire-places, paintings and wood-carvings. The grand staircase on the right of a tower-like structure deserves special attention. The staircase railing has a panelled construction. Each panel is turned into a different, finely elaborated and ornamentally rich wood-carving. Several of the vaulted ceiling covers have painted decorations. They feature

special delicacy and subtleness in the loggias over the main entrance and at the park side near the terrace. The artistic finish of the rooms, judging by the technical execution and style, suggest that it was made by one artist. Thieme-Becker Lexicon provides a reference that the interiors were designed by H. Griesebach for the most part working in close cooperation with the sculptor W. Giesecke.²⁸ It is very likely that the latter is the actual author of Cesvaine palace artistic interior finish and arrangement.

In 1821, Cesvaine manor was acquired by Landrat A. H. von Wolf and inherited by his son Julius. He in turn, left it to his son Adolf Gerhard, who built the magnificent and gorgeous palace. After his death the manor was inherited by his son Wilhelm Adolf Edmund. Starting from 1919 the palace housed a school and the building was managed and maintained as effectively as possible. In 2002, a fire destroyed a part of the palace, including the steep roof structures, rooms on the second floor, grand staircase and other premises. Soon after the accident renovation works were started, future development proposals considered and surviving values preserved. The restoration process of the palace is in progress, however, its future is not clear.

²⁷ Барановский Г. В. Архитектурная энциклопедия второй половины 19 века. – Спб., 1904. – Т. 4. – отд. 2. – стр. 105.–106.

²⁸ Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur gegenwart/ Begr. U. Thieme, F. Becker. – Leipzig, 1922. – Т.25. – S.55.

MADONAS RAJONS

Mārcienas muižas apbūve

(Nr. 6478) Madonas raj.,
Mārcienas pag.

Mārcienas muižas (*Martzen*) pirmsākumi meklējami jau XVI gs. Novads smagi cieta zviedru – poļu kara laikā, kam sekoja neraža un mēris. XVII gs. beigās pēc zviedru valdības muižu redukcijas Mārciena nonāca valsts īpašumā, bet 1753. gadā Krievijas valdniece Elizabete Mārcienu ar citām muižām uzdāvināja ģenerālim grāfam V. Fermoram. Viņa dēls Vilhelms 1785. gadā Mārcienu pārdeva H. Fromholdam, kura pēcnācēji 1801. gadā muižu ieķilāja Lielās Ģildes vecākajam J. J. Berkholcam. No 1810. gada līdz 1885. gadam Mārcienā saimniekoja fon Tranzē dzimta. Līdz 1810. gadam Mārcienā bijusi nolaista koka dzīvojamā ēka, necils stallis un klēts. Veiksmīgi saimniekojot, fon Tranzē uzsākuši jaunu ēku celšanu. 1830. gadā uzcelta pils – liela trīsstāvu ēka ar kārniņu jumtu un velvētiem pagrabiem. Simetriskās ēkas galos un centrā atradās rizaliti. Šajā laikā uzcelts arī jauns stallis un ratnīca, nedaudz vēlāk – klēts. Laika gaitā muižas apbūvi papildinājis pagrabs un siltumnīca, kā arī pilnveidots ainavu parks. Muižas apbūve bija raksturīgs klasicisma stila arhitektūras ansamblis. Parades pagalma abās malās atradās klēts un stallis ar iespaidīgiem kolonnu portikiem, bet centrā – pils.

1885. gadā muiža nonāca landrāta V. fon Maideļa īpašumā, un laikā līdz 1887. gadam pils tika pārveidota neobaroka formās. Mārcienas pils interjers varēja lepoties ar bagātīgu māksliniecisko apdari un greznu iekārtojumu. Iekštelpu dekoratīvā noformēšanas darbus, domājams, veikusi tēlnieka A. Folca darbnīca.

Mārcienas muižas apbūve cieta 1905. gadā. Postijumi turpinājās 1. pasaules kara laikā. 1918. gadā pils tika nodedzināta, un īpašnieki repatriējās uz Vāciju. 1920. gadā muižas atlīkusi apbūve tika nodota valsts linu izmēģināšanas stacijas un linu apstrādes fabrikas pārziņā. Vērtīgākā no vēsturiskās apbūves, kura saglabājusies līdz mūsdienām, ir klēts. Tās jumtu vēl daļēji sedz kārniņi, pārsegumi iebruķuši, un bezpalīdzīgie, vairs neko nebalstošie kolonnu stāvi liecina par kādreizējo Mārcienas saimniecisko varenību.

109. Mārcienas muižas klēts

110. Mārcienas muižas pils

Mārciena manor buildings

(No.6478) Madona district,
Mārciena municipality

The beginnings of Mārciena manor date back to the 16th century. The region suffered badly during the Swedish-Polish war and was subsequently hit by famine and plague. In the late 17th century Mārciena became a royal domain manor as a result of the Reduction policy, but in 1753 the manor together with other estates was obtained by the general Count W. Fermor as a gift from the Russian Tsarina Elizabeth. In 1785, his son Wilhelm sold it to H. Fromhold, whose heirs gave the manor as a pledge to a senior member of the Big Guild J. J. Berkholz in 1801. Between 1810 and 1885 Mārciena was managed by the family of von Transehe. Until 1810 the manor featured a shabby wooden living house, modest stable and barn. As a result of successful economic activity, von Transehes started the construction of new manor buildings. The year 1830 saw the completion of the manor house – a large three-storey building with a tiled roof and vaulted basement floor. The both ends of the symmetrical building featured central risalites. During the period a new stable, cart-house, and, later, barn were built.

In the course of time the manor complex was supplemented by a storage cellar and greenhouse, its landscaped park was further refined and improved. The manor buildings formed a typical Classicism complex. The barn and stable with impressive column porticos were placed at both sides of the courtyard, and the manor house was arranged in the centre. In 1885, the estate was acquired by Landrat W. von Maydell. By 1887 the manor house was reshaped as a neo-Baroque building. The interiors could boast rich artistic finish and ornate arrangement. Presumably, the interior decoration works were carried out by the workshop of the sculptor A. Volz.

Mārciena manor suffered in the events of 1905 and was further damaged during the First World War. In 1918 the manor house was set on fire and destroyed and its owners repatriated to Germany. The remaining buildings were transferred to a flax breeding and processing company in 1920. The most valuable surviving historical building is the barn still partly covered by roof tiles. However, the ceiling has collapsed and its helpless columns, having nothing to support, are only reminiscent of the former economic mightiness of Mārciena manor.

Zemnieku sētas Anckani rija

(Nr. 6128) Madonas raj.,
Liezēres pag.

Anckanos no savulaik lielās saimniecības atlikusi vairs dzīvojamā ēka un rija. Rija ir XIX gs. celta guļbūvē no krusta pakšos savienotiem apakškokiem. Tās masīvais, Vidzemes rijām raksturīgais apjoms iztālēm vēl nesniedz priekšstatu par visnotāl komplīcēto ēkas plānojumu, kur apvienotas visas rījas funkcionēšanas nodrošināšanai nepieciešamās telpas – rija, piedarbs, pelavnieks un, protams, lielās paspārnes.

Sen jau pieklususi kulšanas duna, un jau gadus divdesmit ēka netiek izmantota arī cita veida saimnieciskajām vajadzībām. Lielais, skaidām segtais četrsliņju jumts iebrucis, un gar sienmalēm snaikstās paprāvas alkšņu un bērzu atvases. Tādējādi garāmgājējs, kurš iepriekš nav ticis informēts par unikālo tautas dzīves pieminekli, var pat nepamanīt balķu krāvumu mežmalā.

Threshing-barn of farm Anckani

(No.6128) Madona district, Liezēre municipality

The formerly extended farm complex *Anckani* today includes only a living house and threshing-barn. The 19th threshing-barn was built of horizontal round-wood logs in cross-corner technique. If studied from a distance, the massive spatial composition typical of threshing-barns in Vidzeme does not provide sufficient evidence on the detailed design of the building that included all the necessary functional premises – drying room, threshing area, chaff storage room and characteristically large eaves.

It is already long time ago since threshing works have stopped, and the building is not used also for other purposes for around twenty years. The bulky chamfered shingle roof has collapsed and the surrounding area is overgrown with young alder and birch trees. Thus a passer-by, which has not been informed about the unique monument of ancient folk practices, could even fail to notice the pile of logs by the forest.

111. Zemnieku sētas Anckani rija

112. Zemnieku sētas Anckani rija.

20. gs. 70. gadu foto

OGRES RAJONS

Lindes muižas vārti

(Nr. 2883) Ogres raj., Birzgales pag.

Lindes muiža (*Linden*) XVI gs. vidū piederēja fon Lindu dzimtai, bet no 1542. gada – J. fon Pletenbergam. Viņa pēcnācēji muižā saimniekoja līdz 1772. gadam. Pēdējais īpašnieks no šīs dzimtas bija G. F. fon Plettenbergs, kurš Lindē radīja ievērojamu baroka ansamblī pēc Prūsijas karala Frīdriha II rezidences parauga Sansusī Potsdamā.

1762. gadā Rīgas mūrniekmeistrs J. A. Hāberlands, pēc minētā īpašnieka ierosinājuma, muižā cēlis jaunu dzīvojamo ēku, kuras portālu gatavojis Rīgas tēlnieks J. G. Hāberhorns. Šī ēka rekonstruēta 1811. un

1861. gadā – pēdējo reizi pēc jaunā īpašnieka P. fon Hāna ierosmes. Lindes muižas apbūve gāja bojā 1. pasaules kara laikā. No plašā ansambla, kurā ietilpa arī baroka dārzs, līdz mūsdienām saglabājies tikai vārtu tornis (1767–1772), kuru cēlis mūrniekmeistrs Mēdlers. Tas atrodas pretim zudušajai kungu mājai – uz tās simetrijas ass. Tornis ir īpaši grezns un vērienīgs – īsts baroka laika mazās dārzu arhitektūras paraugs. Tornā tehniskais stāvoklis ilgus gadus bijis kritisks – tecēja tā junts, atdalījās apmetums, aizaugusi apkārtne. Tagad tā stāvoklis nav daudz uzlabojies, un līdz pieminekļa cienīgam izskatam vēl tāls celš ejams.

113. Lindes muižas vārti.
20. gs. sākuma foto

OGRES RAJONS

OGRE DISTRICT

Gate of Linde manor

(No. 2883) Ogre district,
Birzgale municipality

In the middle of the 16th century Linde manor belonged to the family of von Lindes, but was acquired by J. von Plettenberg in 1542. His successors managed the manor until 1772. The last owner of Linde from this family was G. F. von Plettenberg, who created an impressive Baroque complex on the model of the residence of the Prussian King Frederick II in Sansoucci, Potsdam.

In 1762, J. A. Haberland, a building master from Riga, undertook the construction works of the new manor house on the initiative of the above mentioned landlord. The portal of the building was

made by a sculptor from Riga J. G. Haberhorn. The manor house was renovated in 1811 and 1861 – the latter rebuilding phase was implemented upon request of the new owner P. von Hahn. The complex of Linde manor buildings was destroyed during the First World War. The only surviving element of the large architectural ensemble, which also included a Baroque garden, is the gate tower (1767–1772) constructed by the building master Mēdlers. It is located opposite the destroyed manor house on its symmetrical axis. The tower is particularly richly decorated and grand – a distinctive example of Baroque garden architecture. The technical condition of the tower has been critical already for many years – leaking roof, stripping plaster-work, overgrown adjacent area. There are many things left to be done in order to improve the state of the monument.

114. Lindes muižas vārti

PREIĻU RAJONS

Preiļu muižas apbūve

(Nr. 6498) Preiļu raj., Preiļi

Preiļu muižas (*Preļy*) pils no 1382. gada bija Borhu dzimtas īpašums, bet no 1866. līdz 1872. gadam tā piederēja angļu tirgotājam J. H. Fredriksam. Celtniecības aktivitātes Preiļu muižā sākās XVIII gs. sākumā, kad nodegušās kungu mājas vietā uzcelta jauna. Tā nojaukta 1926.–1927. gadā, atstājot tikai pagrabus.

Jauno, tagad vēl redzamo pili projektējuši arhitekti G. Šahts un A. Beleckis.²⁹ Patiesībā sākotnējais, 1836. gadā celtais mūra korpuiss ir 1860.–1865. gadā³⁰ paplašināts un pils ieguvusi mūsdienās pazīstamos apveidus. Par iespējamo celtniecību divās kārtās liecina arī vairākas apjoma īpatnības. Pils telpiskās uzbūves pamatā ir asimetriski gleznieciska kompozīcija, kuras pamatu veido senākā ēka ar diviem sānu korpusiem, nedaudz zemāks pārejas posms, kuram seko masīva četrstāvu tornīveida daļa ar erkeri. Apaļais tornis savukārt ir nodeva laikmeta

modei bez nozīmīgas funkcijas.³¹ XIX gs. beigās, kad muižas īpašnieks bija krievu muižnieks K. Gulkevičs, rietumu tornī iekārtota baznīcas telpa ar nelielu koka zvanu tornīti virs erkerā.

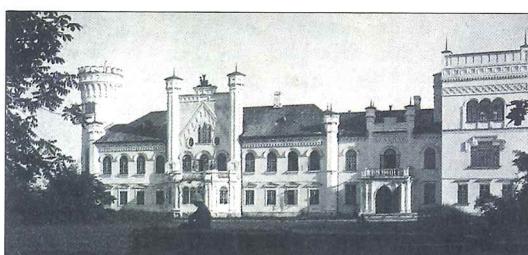
Preiļu pils iekštelpas kādreiz rotāja ozolkoka paneļi un ornamentāls plastisks dekors. Jādomā, ka ārienē redzamais romantiskais fasāžu izveidojums bija ne mazāk krāšņš arī iekštelpās. Pēc ugunsgrēka pils ilgu laiku ir drupās un iet bojā.

Ar pils arhitektūru sasaucas parkā esošās kūts un stāļļa ēkas drupas. Komplekss bija risināts monumentālās formās ar trīs rizalītiem un gotiskiem zelmiņiem. Zelmiņu centrus rotā kokā atveidotās zirgu galvas. Muižas apbūves ansamblī papildina no sarkaniem kieģeļiem celti neogotiski vārti.

²⁹ Aftanazy R. Materiały do dziejów rezydencji. – Warszawa, 1987. – T.IIIA. – s.295.

³⁰ Manteuffel G. Terra Mariana: 1186.–1888. Reproduktionen des von den Rom. Katholiken hiesiger Provinzen Sr Heiligkeit Leo XIII. Zum Jubilaum 1888. Dargebrachten Album. – Riga, 1903. – T.III. – S.35.

³¹ I. Dirveiks, K. Veinberga . u.c. Preiļu pils. Esošās situācijas analīze. Rekomendācijas atjaunošanas koncepcijai. – Riga, 2002. – 21.lpp. Manuskripts VKPAI PDC

115. Preiļu muižas pils.
20. gs. 20. gadu foto

PREIĻU RAJONS

116. Preiļu muižas pils

PREIĻI DISTRICT

Preiļi manor buildings

(No. 6498) Preiļi district, Preiļi

Preiļi manor house was acquired by the family of von Borchs in 1382, but between 1866 and 1872 it was possessed by the English merchant J. H. Fredriks. Construction works in Preiļi estate started in the early 18th century when a new manor house was built to replace the old one destroyed by fire. It was demolished in 1926–1927, leaving only the basement structures.

The next manor that we can still see today was designed by the architects G. Schacht and A. Bielecki.²⁹ In fact, the original stone block built in 1836 was extended between 1860–1865³⁰ and, consequently, the manor house acquired its current outlook. Several peculiarities of its spatial composition also suggest two-phase construction works. The basis of its structural pattern is an asymmetrical, pictorial composition formed by the older building with its flank components and a slightly lowered transitional section ending in a ponderous four-storey tower-type block with a bay. The round tower is an element of contemporary fashion without any significant function.³¹ In the late

19th century, when the manor was owner by the Russian landlord K. Gulkevich, the western tower was adjusted to house a chapel and a small wooden bell-tower over the bay.

The interior of Preiļi manor once featured oak panels and ornamental sculptural decorations. Most likely, the Romantic façade execution was consistent with equally impressive artistic finish of the interior. After the fire the remains of the manor house are subjected to slow disintegration.

The manor house forms a unified architectural ensemble with the former stable and cattle-shed located in the park. The building, now ruined, was designed in monumental elements emphasised by three risalites with Gothic gables featuring wooden horse-heads in their centres. The building complex was supplemented by neo-Gothic red-brick gate.

²⁹ Aftanazy R. Materiały do dziejów rezydencji. – Warszawa, 1987. – T.IIIA. – s.295.

³⁰ Manteuffel G. Terra Mariana: 1186.–1888. Reproduktionen des von den Rom. Katholiken hiesiger Provinzen Sr Heiligkeit Leo XIII. Zum Jubilaum 1888. Dargebrachten Album. – Riga, 1903. – T.III. – S.35.

³¹ I. Dirveiks, K. Veinberga . u.c. Preiļu pils. Esošās situācijas analīze. Rekomendācijas atjaunošanas koncepcijai. – Riga, 2002. – 21.lpp. Manuskripts VKPAI PDC

RĒZEKNE

Rēzeknes sinagoga

(Nr. 5779) Rēzeknes raj. Rēzekne, Krāslavas iela 5

Rēzeknes sinagoga (XIX gs. beigas) pārstāv pilsētas koka arhitektūru. Divstāvu ēka segta ar lēzenu četrslīpju jumtu. Tās fasādē pirmā stāva logiem ir pusapļa pārsedzes un dekorā izmantots slēgakmens motīvs. Otrā stāva logi ir t.s. aklie. Ēkas iekšienē saglabājusies rituāla telpa. Sinagoga netiek izmantota jau no XIX gs 40. gadiem, un nelielā pilsētas ebreju draudze to saviem spēkiem nespēj atjaunot arī tagad. Nepieciešams labot jumtu, novērst sienu apakšējo daļu bojāšanos un veikt citus glābšanas darbus.

117. Rēzeknes sinagoga

RĒZEKNE

Rēzekne synagogue

(No. 5779) Rēzekne district, Rēzekne, Krāslavas 5

Rēzekne synagogue (late 19th century) is an example of city's wooden architecture. The two-storey building is covered by low-pitched chamfered roof. Its first-floor façade windows feature semi-circular lintels decorated with ornamental keystone replicas. The second-floor fenestration is formed by the so-called blind windows. The building has retained its ritual premises. The synagogue has been abandoned since 1940ies and the small Jewish congregation of the city is unable to renovate the building, which requires urgent roof repairs, replacement of decayed wall foundations and other preservation measures.

RĒZEKNES RAJONS

Rēzeknes Rajons

Lobvoržu (Loboržu) muižas kungu māja

(Nr. 5853) Rēzeknes raj., Verēmu pag.

Lobvoržu muižas centra apbūves struktūra līdz mūsdienām nav saglabājusies. No atsevišķam ēkām vēl redzama XIX gs. vidū celtā kungu māja, kuras arhitektūrā dominē antīkās formas. Vienstāva mūra ēkai ir augsts cokolstāvs, tās garenfasāžu centrus akcentē divstāvu rizaliti, pie galvenās ieejas piebūvēts ažūrs koka lievenis. Muiža ilgāku laiku piederēja Žemčužņikovu-Voščiņu dzimtām.

1940. gados ēkā iekārtota pamatskola, pēc tam tajā iekārtoti dzīvokļi – vispostošākais muižu dzīvojamo ēku izmantošanas veids. Kungu māja ilgstoši netika remontēta, un tagad no tās palikušas drupas – nav logu, durvju, iebrucis jumts. Senāk uzsāktie iekonservēšanas darbi nav pabeigti līdz galam.

118. Lobvoržu (Loboržu) muižas kungu māja

XX gs 90. gadu sākumā no krūmiem tika attīrītas muižas parka terases, jaunais īpašnieks iecerējis atjaunot ēkas, taču situācija pagaidām nav mainījusies.

RĒZEKNE DISTRICT

Lobvoržu (Loboržu) manor house

(No. 5853) Rēzekne district, Verēmu municipality

The original building pattern of the manor has not survived until today. The remaining buildings include the mid-19th century manor house featuring antique architectural forms. The one-storey building is elevated and placed on a high ground floor and its frontal façades are emphasised by two-storey risalites and a wooden porch executed in openwork technique. The family of Zhemchuzhnikovs-Voschinins were the owners of the estate for many years.

In the 1940ies the building was adjusted to house a primary school, but later transformed into apartments, which is the most destructive use of ancient manor houses. The landlord's house had not been renovated for long time and collapsed as result. Currently its roof structures have fallen apart, windows and doors are missing. The conservation works have not been completed.

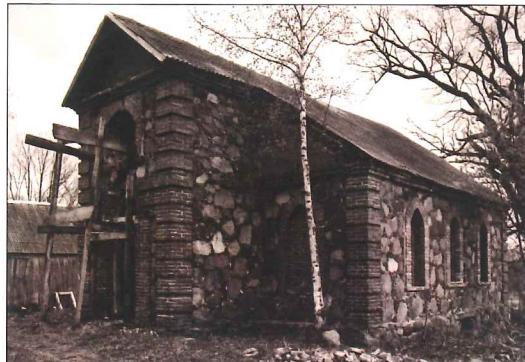
In the early 1990ies the park-side terraces of the manor house were cleaned from bush, the new owner had renovation plans, however, the actual situation has not improved.

Ozolmuižas kapliča

(Nr. 5841) Rēzeknes raj., Ozolmuižas pag.

Ozolmuižas kapliča (XIX gs. otrā puse) celta no laukakmeņiem, stūros izmantojot sarkanos ķieģeļus. Ēka ir tipisks eklektisma stila piemineklis ar lakonisku ajoma telpisko uzbūvi un laikmetam raksturīgu fasāžu māksliniecisko risinājumu, kurā galvenokārt akcentētas izmantotā materiāla estētiskās kvalitātes.

Jau no 1990. gadu sākuma ēka ir pamesta, izdemolēta, bez pagraba pārsegumiem, ar cauru jumtu.

119. Ozolmuižas kapliča

Ozolmuiža mausoleum

(No. 5841) Rēzekne district, Ozolmuiža municipality

Ozolmuiža mausoleum (second half of the 19th century) was built of brick-cornered boulder walls. The building is a typical Eclectism example with laconic spatial composition and contemporary façade finish emphasising mainly the aesthetic qualities of the material used.

Since the early 1990ies the building is abandoned and vandalised. The basement cover is missing and roof leaking.

Prezmas ūdensdzirnavas

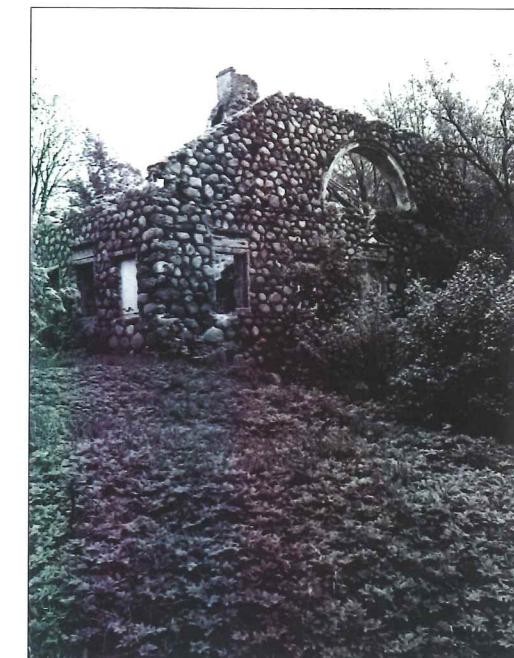
(Nr. 5868) Rēzeknes raj. Silmalas pag.

Prezmas ūdensdzirnavas celts XIX.gs. sākumā. laukakmeņu mūra ēka atrodas ceļa malā. Tā skaisti iekļāvās Latgales kultūrvidē un ainavā. XX gs 80. gadu beigās tā bija zem jumta, taču netika izmantota. Tagad no dzirnavām palikušas tikai sienas, kuras pamazām sabrūk.

Prezma watermill

(No. 5868) Rēzekne district, Silmala municipality

Prezma watermill was erected in the early 19th century. The comparatively big building is located at the roadside. It formed an integral part of Latgale landscape and cultural environment. In the late 1980ies the watermill was roofed, but was not used. As for today, only the walls have survived and the building is exposed to a slow disintegration process.

120. Prezmas ūdensdzirnavas

RĪGA

Brāļu kapu ansamblis

(Nr. 6678) Rīga, Aizsaules iela 1b.

Pēc 1. pasaules kara aizsākās karavīru kapsētas veidošana Rīgā pēc dārzu arhitekta A. Zeidaka ieceres. 1923. gadā tika izsludināts konkurss plašāka memoriāla veidošanai, kurā panākumus guva tēlnieka K. Zāles priekšlikumi. Brāļu kapu komiteja šī projekta tālākā īstenošanā pieaicināja līdzdarboties profesoru P. Federu, kurš izstrādāja ansambļa telpiskās organizācijas koncepciju. Brāļu kapu izveidošanas darbi uzsākti 1924. gadā, piedaloties arī arhitektam

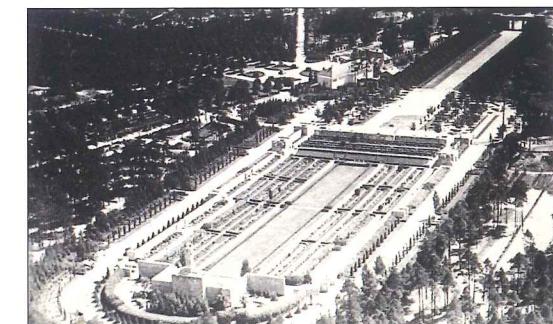

121. Brāļu kapu ansamblis Rīgā

A. Birzniekam. Brāļu kapu ansamblis sastāv no trīs galvenajām daļām.

Pirmā, – monumentālie ieejas vārti, kas it kā piesaka visa ansambļa kompozicionālo iecereri, simbolizē robežu starp dzīvību un nāvi. Abpus vārtu ieejai redzamas senlatviešu karavīru skulpturālās grupas. Aiz vārtiem seko liepu aleja – pārdomu ceļš. Liepa simbolizē latviešu māti, meitu, sievu un ligavu, kuru klātbūtne kritušajiem karavīriem jūtama arī šeit – atdusas vietā. Otrā daļa ir terase ar altāri un mūžīgo uguni. Tā tuvumā redzamas *Ievainoto jātnieku* skulpturālās grupas. Trešā daļa ir iedziļinātais kapu lauks ar Mātes Latvijas tēlu noslēgumā. Šeit liela nozīme ir reljefa izmaiņām, veiksmīgi

RĪGA

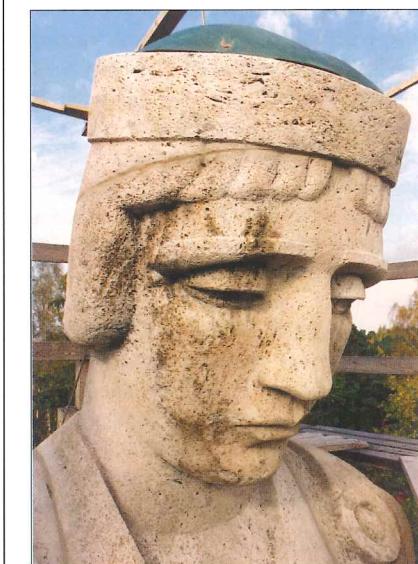

122. Brāļu kapu ansamblis Rīgā. 20. gs. 30. gadu foto

izmantotajai ainavai, kurā netieši izpaužas tautas pateicība kritušajiem varoņiem, folkloras noskaņas, tradicionālā dabas mīlestība un izpratne. Noslēdošajā sienā uzstādīti 59 Latvijas pilsētu ģerboņi. Mātes tēlam abās pusēs sienā iekalti lauku pašvaldību simboli, bet zem tiem – aprīņķu ģerboņi. Ansamblis pabeigts 1936. gadā.

Liela nozīme Brāļu kapu veidošanā ir izmantotajam materiālam – Allažu šūnakmenim, kas veiksmīgi harmonizē ar A. Zeidaka radīto dabas ainavu. Diemžel ši ieža krājumi ir izsmelti, un pieminekļa restaurācijai jāmeklē citi aizstājējmateriali.

Brāļu kapi restaurēti 1958. gadā. Šodien perimetrālajā un altāra terases atbalsta sienās radušās plaisas, bet pamatu nosešanās un citu tehnisku iemeslu dēļ deformējušās skulpturālo veidojumu pamatnes.

123. Brāļu kapu ansamblis Rīgā

RĪGA

Bretheren Cemetery ensemble

(No. 6678) Riga, Aizsauļu 1b.

The formation of a cemetery for soldiers in Riga started after the First World War according to a design of the garden architect A. Zeidaks. In 1923, a call for tender was made to develop a larger memorial complex. The proposals submitted by K. Zāle were acknowledged as the best. For further implementation of the project, the Bretheren Cemetery Committee also invited Professor P. Feders who developed the spatial organisation concept of the ensemble. The actual construction works on the Bretheren Cemetery were started in 1924 and implemented in cooperation with the architect A. Birznieks, *inter alia*. The ensemble features three main parts.

The first part or the monumental entrance gate, which introduces the spatial and compositional idea of the complex, symbolises the boundary between the life and death. Both sides of the entrance feature sculptural groups of ancient Latvian soldiers. The gate is the beginning of a lime-tree alley or the road of reflection. The choice of the feminine lime-tree signifies the Latvian mother, daughter, wife and bride,

present even in the last resting place of her beloved soldier. The second part of the complex consists of the terrace with an eternal flame, altar, as well as the sculptural groups of *Ievainotie jātnieki* (*Wounded Horsemen*) in close proximity. The third part is the lowered burial field with the sculpture of *Māte Latvija* (*Mother Latvia*) at its end. An important element of the impressive design is the successful use of the natural terrain, folkloric allegories, traditional understanding and love of the nature – all indirectly symbolising the gratitude of the nation to its soldiers. The end wall of the ensemble contains the coats of arms of 59 Latvian cities. The wall at both sides of *Māte Latvija* holds the insignias of rural municipalities and regional coats of arms under them. The complex was completed in 1936.

A significant role in the design is played by the local material used in the Bretheren Cemetery – travertine from Allaži – that is harmonised with the landscape created by A. Zeidaks.

The Bretheren Cemetery was renovated in 1958. Currently the perimetrical and altar terrace support walls exhibit signs of structural cracking, while the foundations of sculptural groups were subjected to deformations caused by sliding, compaction and other technical conditions.

RĪGA

Dannenšterna nams

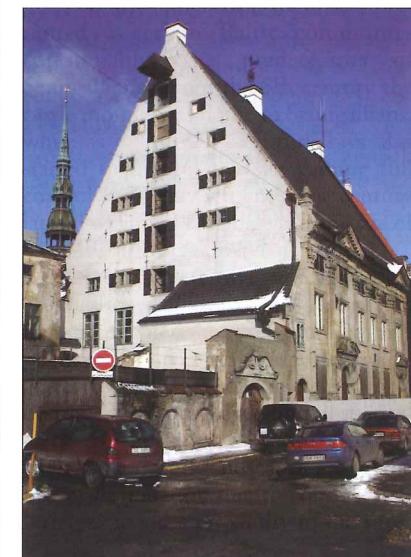
(Nr. 6553) Riga, Mārstaļu iela 21

Bagātā tirgotāja, koku zāģētavas un kuģu būvētavas īpašnieka Metsue fon Dannenšterna mūra divstāvu nams celts 1694.–1698. gadā, pārbūvējot divas viduslaiku ēkas. Tā bija jauna tipa ēka Rīgas arhitektūrā, t.s. pilsētas pils. Dannenšterna nama no dabiskā akmens izveidoto fasādi sadala lielā ordera pilastri. Divi nelieli rizalīti ar frontoniem akcentē ieejas ar virtuozi izveidotiem portāliem. Nobriedušā baroka formas izpaužas to suligajās akantu lapās, lauztajā frontonā, gulosajās figūrās. Bagātīgi dekorēta un profilēta ir arī dzega, tās stūros izvietotas maskas, kuras augšpusē papildina vāzes. Fasādes akmenskalumus 1694. gadā darinājis tēlnieks Dītrihs Valters.³² Domājams, viņš strādājis arī pie iekštelpu dekoratīvās apdares. Rīgas Vēstures un kuģniecības muzejā saglabājies Dannenšterna nama iekšdurvju portāls un durvju vērtnes. Portāls, kā arī atsevišķi saglabājušies XIV gs. otrās pusēs zīmējumi liecina, ka nama iekštelpas bija saskaņotas ar ielas fasādi gan mākslinieciskā rakstura, gan profesionālā izpildījuma ziņā. Telpu sienas rotāja Holandes (Delftas) flizes ar ziliem sižetiska rakstura gleznojumiem, griestus – profilētas dzegas. Hallē atradās plašas koka kāpnes. Atsevišķa ieeja ēkas sānu piebūvē no ielas veda

pagalmā. Te izvietojās saimniecības telpas, kuras bija segtas ar krusta velvēm. Noliktavas atradās ielas nama piecos bēniņu stāvos. Pirmajos divos stāvos savukārt bija dzīvojamās, reprezentācijas un tirdzniecības telpas.

Restaurācijas darbu laikā XX gs 80. gados atklātas gotiska portāla paliekas pagalma spārna ārsienā. Šodien unikālā ēka netiek izmantota, un tās pilnvērtīga pastāvēšana ir apdraudēta.

³² P. Kampe. Rīgas dzīvojamo ēku iekštelpu arhitektoniskais veidojums. I Baroka laikmets/Latvijas architektūra. – 1939. – Nr.3. – 77.lpp.

124. Dannenšterna nams Rīgā

Dannenstern house

(No. 6553) Rīga, Mārstaļu 21

The two-storey house of the rich merchant, ship-yard and sawmill owner Metsue von Dannenstern was constructed from 1694 to 1698 rebuilding two medieval houses. This was a new element in the contemporary architecture of Riga – the so-called urban mansion. The natural stone façade of Dannenstern house is segmented by pilasters. Two small risalites with pediments mark the entrances with elaborately and skilfully executed portals. The mature Baroque forms of the building are also expressed in its lively acanthus leaves, distinctive pediment and laying sculptures. The cornice is richly decorated and profiled, its corners feature masks topped by vases. The façade stone decorations and elements were made by the sculptor Dietrich Walter in 1694.⁶⁴ He presumably contributed also to the ornamental finish of the interior. Riga

125. Dannensterna nams Rīgā. 20. gs. 40. gadu foto

History and Maritime Museum displays a surviving interior door portal and door leaves of Dannenstern house. The portal and several late 19th century drawings suggest that the interior finish of the building was consistent with the façade both in terms of artistic character and professional execution. The inside walls were decorated with Dutch (Delft) tiles featuring thematic paintings in blue on white, while the ceiling ornamentation was marked by profiled cornices. The lobby boasted a large wooden staircase. A separate entrance in the flank block connected the adjacent street with the courtyard containing auxiliary buildings with groin-vaulted ceiling cover. The storage premises were arranged in the five attic floors of the building, while the first two-floors housed living, reception and sales rooms.

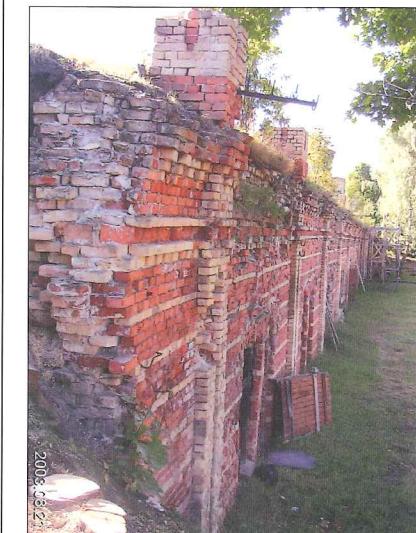
During renovation works in the 1980ies the remains of a Gothic portal at the courtyard façade were found. Today the unique building is not used and its future is

⁶² P. Kampe. Rīgas dzīvojamo ēku iekštelpu arhitektoniskais veidojums. I Baroka laikmets/Latvijas architektūra. – 1939. – Nr.3. – 77.lpp.

Daugavgrīvas cietokšņa apbūve (Nr. 6606) Rīga, Daugavgrīva

Daugavgrīvas cietoksnis atrodas Daugavas kreisajā krastā pie ietekas jūrā. Zviedru – poļu kara rezultātā 1621. gadā nocietinājumi Daugavas grīvas abos krastos pārgāja zviedru rokās. Tolaik Jaunskanstē jeb tagadējā Daugavgrīvas cietokšņa teritorijā jau bija specīgi poļu armijas būvēti nocietinājumi. Pēc Zviedrijas karala Gustava Ādolfa pavēles XVII gs. pirmajā pusē šajā vietā uzsāka jauna cietokšņa būvi. Tas tika veidots pēc Niderlandes cietokšņa parauga ar bastioniem, platiem grāvjiem, zemes eskarpiem un kontraeskarpiem. Taču jau XVII gs. otrajā pusē to pārbūvēja, izmantojot maršala Vobāna izstrādātos fortifikāciju būvju jaunievēdumus. Tādējādi tika izveidoti seši bastioni, uzcelti ravelīni, bet eskarpi un kontraeskarpi izbūvēti akmens konstrukcijā. Savukārt cietokšņa kurtīnēs iebūvēja kazemātus un pulvera noliktavas. Lai arī cietokšņa izbūves darbi turpinājās līdz pat Ziemeļu karam, tomēr XVII gs. beigās tas ieguva savus tagadējos apvēidus. 1710. gadā Ziemeļu kara rezultātā cietoksnis pārgāja krievu armijas rokās, un tā pilnveidošanas darbi turpinājās līdz pat XX gs. sākumam. Tomēr nozīmīgākās pārbūves bija saistītas ar cietokšņa iekšējo apbūvi.³³

³³ Biedriņš A., Liepiņš E. Latvijas industriāla mantojuma ceļvedis. – Rīga, 2002. – 96.lpp.

126. Daugavgrīvas cietoksnis

127. Daugavgrīvas cietoksnis

Daugavgrīva fortress

(No. 6606) Rīga, Daugavgrīva

Daugavgrīva fortress is located on the left bank of the river Daugava at its outlet to the sea. As a result of the Swedish–Polish war the defence structures on both banks of the estuary were acquired by the Swedes in 1621. At that time the site of Daugavgrīva fortress featured strong defence systems built by the Polish army. Following an order issued by the Swedish King Gustavus Adolphus the construction of a new fortress was started in the first half of the 17th century. It was designed as a Dutch-type fortress with bastions, wide moats, soil escarpments and counter-escarpments. However, the complex was remodelled already in the second half of the 17th century integrating innovative fortification systems designed by Marshal Vauban. As a result six bastions were constructed, new ravelins built, while escarpments and counter-escarpments were transformed into stone structures. The fortress was also supplemented with casemates and gunpowder storage premises located in

the curtain wall blocks. Although the construction works in the site continued until the Great Northern War, the fortress acquired its current shape already at the end of the 17th century. The fortress was captured by the Russian army in 1710. It was continuously developed and improved until the early 20th century, nevertheless, these processes mostly affected the internal structures of the defence complex.³³

In 1917, the fortress was partly blown up by the withdrawing Russian troops. Since then it has not been renovated, although the old fortification complex was used for military purposes until the early 1990ies. During the Soviet period is housed a military base of the Baltic Fleet.

As for today, the fortress has retained its defence systems, as well as late 19th century and more recent buildings.

³³ Biedriņš A., Liepiņš E. Latvijas industriāla mantojuma celyedis.. – Rīga, 2002. – 96.lpp.

Dārzu un parku arhitektūras ansamblis *Lielie kapi* ar memoriālajām celtnēm

(Nr. 6636) Rīga, Klusā iela 2, Miera iela 66

Lielie kapi atrodas starp Brīvības, Mēness un Miera ielām. Pirmie apbedījumi Lielo kapu teritorijā notika 1773. gadā. Kapu teritorijas plānojumu atbilstoši tālaika stilam – klasicismam – ar regulāru celiņu tīklu un pusapļa ieejas laukumu 1823. gadā izstrādāja dārzkopis J. Cigra. Apzāļumots tika arī ceļš uz kapsētu – tagadējo Miera ielu. Lielo kapu apzaļumošana vienlaikus ar to paplašināšanu turpinājās ap 1850. gadu. Kapos apbedīti daudzi ievērojami sabiedriskie un kultūras darbinieki, to vidū J. K. Broce, K. Valdemārs, F. Brīvzemnieks, K. Barons, arhitekti K. Häberlands, J. F. Baumanis un V. Neimanis, mākslinieki J. Roze, V. Zeltiņš, J. Grosvalds, S. Vinogradovs, A. Folcs un citi. Apbedīšana Lielajos kapos pārtraukta 1957. gadā. 1969. gadā, izpostot daudzus mazvarīgus apbe-

dijumus un pieminekļus, uzsākta t.s. memoriālā parka veidošana. Taču nedz šis, nedz arī kāds no nākamiem līdzīgiem projektiem nav īstenoti līdz galam. Kapu pārpalikušo un dažu atjaunoto kultūrvēsturisko vērtību postišana aktīvi turpinās arī mūsdienās – tiek zagts krāsainais metāls, kapliču iekšienē ierikotas atkritumu izgāztuvēs, *turpina gulēt un ieaugt zemē agrāk un pavisam nesen nogāztie pieminekļi, sadrūp kapelas, tajās apmetas nakšņot bezpajumtnieki*.³⁴

Lielajos kapos atrodami daudzi mākslinieciski un kultūrvēsturiski nozīmīgi pieminekļi, kuri tapuši XVIII gs. otrajā pusē un vēlāk. Daļu no tiem darinājusi ievērojamā Rigas tēlnieka A. Folca darbnīca, citus pazīstamie latviešu tēlnieki G. Šķilters, K. Zāle, K. Zemdega. Turīgākās dzimtas savu piederīgo apbedīšanai uzcēla īpašas kapličas. Laikā no 1773. līdz 1923. gadam kapu teritorijā uzcelti 38 sakrālās arhitektūras objekti, no kuriem saglabājušies nedaudzi. Tā izveidojās t.s. Rindu kapličas (XVIII–XIX gs.), piemēram, Veicenbreiera (XVIII.gs.), Pihlaua (XIX gs. vidus), Grīnfelda (XIX gs. beigas).

128. Dārzu un parku arhitektūras ansamblis Lielie kapi. Kapliča

129. Dārzu un parku arhitektūras ansamblis Lielie kapi

Daudzas no tām rotā akmenī kalti portāli, epītafijas, metālkalumi. 1985. gadā izveidots memoriālais ansamblis K. Barona, K. Valdemāra, F. Brīvzemnieka atdusas vietas.

Izpostīta ir lielākā daļa kapliču.

³⁴ Bartele T. Rīgas Lielie kapi kā kultūrvēsturisks piemineklis (Vēsture un saglabāšana)./Sabiedriba un kultūra. Liepājas Pedagoģijas akadēmijas Sociālo zinātņu un vadības katedras rakstu krājums. Liepāja, 2003. – Nr.5. – 172.lpp.

Garden and park ensemble *Lielie kapi* with memorial buildings

(No. 6636) Riga, Klusā 2, Miera 66

The complex of *Lielie kapi* (Big Cemetery) is located in the area perimetered by Brīvības, Mēness and Miera streets. First burials in the site were made in 1773. The layout of the cemetery was designed by the gardener J. Cigra in 1823 in accordance with contemporary Classicism principles – featuring a network of regular pathways and semi-circular entrance area. The road to the cemetery or the current Miera street was also refined and decorated with greenery. The cemetery was extended and further developed by planting greenery

around 1850. Several prominent persons were buried in the cemetery, *inter alia*, J. C. Brotze, Kr. Valdemārs, F. Brīvzemnieks, K. Barons, architects C. Haberland, J. F. Baumanis, artists J. Roze, V. Zeltiņš, J. Grosvalds and others. In 1969 the cemetery was closed for visitors. The development of a memorial park was started in the site resulting in the destruction of, as it was then called, *less important* burial places.

The cemetery is unique for its many 18th century and later monuments of artistic and cultural value. A part of these monuments were designed and made by the workshop of the respected sculptor A. Volz and other authors – G. Šķilters, K. Zāle, and K. Zemdega. Wealthier families also built mausoleums for their passing members. In this way the so-called semi-detached mausoleums (18th–19th century) developed, e.g., for the family of Veizenbreier (18th century), Pihlau (mid–19th century), Grünfeldt (late 19th century). Many of them are decorated with stone portals, epitaphs and forged ornamental elements. A memorial ensemble was built in 1985 in the burial area of K. Barons, Kr. Valdemārs, F. Brīvzemnieks.

The biggest part of mausoleums are vandalised and their technical condition is critical.

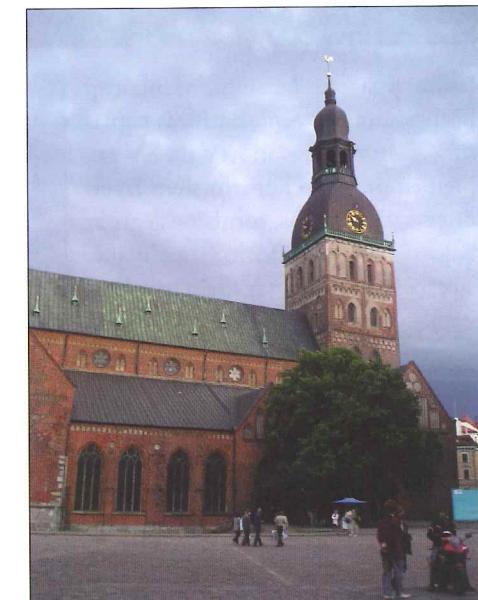
Doma baznīcas un klostera ansamblis

(Nr. 6537) Riga, Doma laukums 1, Jauniela 12, 22, 24, Palasta iela 2, 4

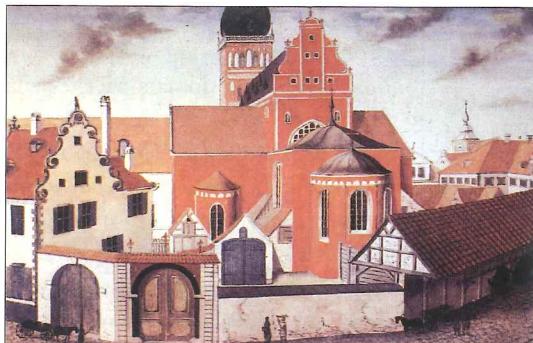
Bīskapa galvenās, Sv. Marijas jeb Doma baznīcas (katedrāles) celtniecība kopā ar Domkapitula klosteri bija ievērojams notikums visā Baltijas reģionā. Baznīcas pamati likti ap 1211. gadu pēc romānikas katedrālu sistēmas. Sākotnēji būvēts taisnstūra koris ar trīs pusaploces apsidām, kam pakāpeniski pievienotas draudzes telpas; trīs jomi pēc bazilikas uzbūves principa. Būvniecības gaitā, ap XIII gs. 20. gadiem romānikas konstruktīvā sistēma aizstāta ar gotisko, kāļķakmens bluķi ar kieģeļiem. Rezultātā mainījās baznīcas proporcijas un kompozīcija.

Iekštelpu bija paredzēts dalit ar astoņiem krustveida balstiņiem un jomu velves bija domāts pacelt vienā augstumā.

Romānikas – gotikas izmaiņas redzamas baznīcas ziemeļu portālā, divjomu kapitula sanāksmju zālē un gandrīz kvadrātiskajā klostera pagalmā – kluatrā. Arkotā galerija (krusteja) ir viens no ievērojamākiem agrīnās gotikas paraugiem Baltijā. Krustejas 26 traveju augstums un platumis ir divarpus reizes mazāks nekā katedrāles dienvidu sānu jomam. To krusta velves balstās uz konsolēm, kas izcelas ar plastisko motīvu bagātību un daudzveidību. Baznīcas celtniecība pabeigta XIII gs. otrajā pusē. XV gs. pirmajā pusē dievnama centrālais joms pāaugstināts, un ēka pārveidota no

130. Doma baznīca Rīgā

131. Doma baznīca Rīgā.
J. K. Broces zīmējums

132. Doma baznīca Rīgā.

halles tipa par baziliku, vienlaicīgi paaugstinot arī torni. Baznīcas paplašināšana turpinājās arī XIV un XV gs., piemēram, starp kontrforsiem izveidotas sānu kapelas, tornis noslēgts ar augstu un piramidālu smaili u.c. Torņa smaile savu tagadējo barokālo vaiņagojumu ieguva 1776. gadā (meistars Krāmers). 1727. gadā radies austrumu puses barokālais frontons un altārdalas kupolveidīgais jumts. Ievērojams notikums pilsētas dzīvē bija bibliotēkas pārbūve Doma klostera austrumu spārnā (1778.–1779., arhitekts K. Hāberlands), kad tika izveidota plaša divstāvu zāle.

Doma baznīcas rekonstrukcija un izpēte notika XIX gs. beigās – XX gs. sākumā arhitektu V. Neimaņa, K. D. Neiburgera un K. Mormaņa vadībā. Radīti kapitula zāles un krustejas atjaunošanas priekšlikumi. Arhitekta Vilhelma Neimaņa veikums ir Doma restaurācija 1896.–1897. gadā, ziemeļu portāla piebūve pēc Lībekas Doma parauga un jūgendstīlā vestihs. 1898. gadā rekonstruēts klostera pagalms (arhitekti V. Neimanis un K. D. Neiburgers). Dienvidu un rietumu daļas pilnveidojot, 1888.–1890. gadā gotiskās formās uzcelts muzejs tag. Palasta iela 2 un 4, (arhitekts K. D. Neiburgers).

Domklostera austrumu spārna neobaroka fasāde Jaunielā 22 celta 1896.–1898. gadā (arhitekts V. Neimanis). Šī paša apjoma pret klostera iekšpagalmu vērsto fasādi minētais arhitekts izveidojis klasiskās formās.

Doms ir lielākā sakrālā celtne Latvijā. Baznīcas iekštelpas glabā daudzas mākslas vērtības, neskaitoties uz to, ka iekštelpu apdare un iekārtojums lielā mērā gaja bojā svētbilžu grautiņu laikā 1524. gadā. No agrākā viduslaiku perioda saglabājušies fresku fragmenti virs ziemeļu portāla, kā arī figurālie un ornamentālie kapiteļi (XIII gs.). Šodien baznīcā skatāmi luktu gleznojumi (1738), ērģeļu prospeks (1601., ērģeļu meistrs J. Rābs, 1681., 1773., ērģeļu meistrs G. A. Konciuss, 1906.), ērģeles (1883.–1884., Valkera firma Ludvigsburgā), kancele (1641., 1817.), kapa plāķšu krājums (XIII–XVIII gs.), kapenes, kokgrīzuma un akmenskaluma epitāfijas, vitrāžas *Ainas no Sv. Jura dzīves* (1902., E. Todes darbnīca Rīgā), *Ainas no Sv. Mārtiņa dzīves* (1902), *Doma katedrāles pamatakmens iesvētīšana* (1883.–1884., A. Dītrihs, H. Meijera darbnīca Drēzenē) u.c.

2004. gadā Doma baznīca tika slēgta apmeklētājiem, jo pie altāra esošais blasts ir zaudējis nestspēju. Arī velvēs parādījušās plaisas. Tehniska rakstura problēmas apdraud arī jumta konstrukciju, bet fasādē sairst jumta un starpstāvu dzegas.

Dome Cathedral and monastery

(No. 6537) Riga, Dome Square 1,
Jauniela 12,22,24, Palasta 2,4

The construction of the central episcopal church or St.Mary's or Dome Cathedral together with the Dome Chapter Monastery was an important event in the Baltic region. The church foundations were laid in 1211 following the principles of Romanesque cathedral building. Initially the rectangular choir with three semi-circular apses was built, and in subsequent construction stages it was supplemented by the nave and two apses in accordance to a typical basilica design. During the construction process the Romanesque architectural style was gradually replaced by the Gothic, and the original material used – lime-stone blocks – was substituted by red bricks. As a result, the proportions and composition of the cathedral changed. The original design of the interior included a spatial division by eight cross-shaped piers and single-height vaults for the nave and aisles.

The Romanesque–Gothic transition is reflected in the northern portal of the cathedral, bi-sectional chapter hall and almost square monastery courtyard. The arched gallery (cloister) is one of the most distinct examples of the Early Gothic in the Baltics. The height and width of 26 vaulted cloister compartments is proportionally 2.5 times smaller than the respective dimensions of the southern aisle. Its groin vaults are supported by consoles rich and diverse in sculptural decoration. The construction of the cathedral was completed in the second half of the 13th century. In the first half of the 15th century the height

of the nave was increased and the church was remodelled from a hall – to basilica – type building, at the same time heightening the tower. The cathedral was further expanded during the 14th and 15th centuries, e.g., the compartments between buttresses were transformed into flank chapels, the tower acquired a steep pyramidal spire etc. The current Baroque spire was built in 1776 (master Kramer). The east-side Baroque pediment and cupola roof of the chancel appeared in 1727. Rebuilding the library in the eastern block of the Dome Monastery and transforming it into a large two-storey hall was an important event for the city (1778–1779, architect K. Haberland).

The reconstruction and inspection of the Dome Cathedral took place in the late 19th and early 20th centuries under the supervision of architects W. Neumann, K. D. Neuburger and K. Mohrmann. The chapter hall and cloister renovation plans were developed. The contribution of the architect Wilhelm Neumann include the restoration of the cathedral in 1896–1897, construction of the northern portal according to the model of Lübeck Dome, and Art Nouveau lobby. The year 1898 saw the courtyard renovation (architects W. Neumann and K. D. Neuburger). Between 1888–1890, by improving the southern and western blocks a museum building was erected in Gothic forms (now Palasta 2 and 4, architect K. D. Neuburger). A neo-Baroque façade of the eastern block of the monastery at Jauniela 22 was built 1896–1898 (architect W. Neumann). The courtyard façade of the same block was modelled in Classical forms by the same author.

The Dome Cathedral is the biggest sacral building in Latvia. The church has retained numerous artistic values despite the fact that its interior was largely destroyed during an act of vandalism in 1524. The artistic details of the earliest medieval period include fresco fragments over the northern portal, as well as sculptural and ornamental capitals (13th century). The cathedral also features valuable loft paintings (1738), organ casework (1601, organ builder J. Rab, 1681, 1773, organ builder H. A. Contius, 1906.), organ (1883–1884, Walcker's company, Ludwigsburg), pulpit (1641, 1817), numerous steles (13th–18th century), burial cellars, wood- and stone-carved epitaphs, stained-glass windows *Ainas no Sv. Jura dzīves* (*Scenes from St. George's Life* – 1902, E. Tode workshop in Riga), *Ainas no Sv. Mārtiņa dzīves* (*Scenes from St. Martin's Life* – 1902), *Doma katedrāles pamatakmens iesvētīšana* (*Sanctification of the Dome Cathedral Foundation Stone* 1883–1884, A. Dietrich, H. Meyer workshop in Dresden) etc.

In 2004, the Dome Cathedral was closed for visitors as the load-bearing capacity of a pier by the altar had critically decreased. The vaults also exhibit signs of structural cracking, roof structures are endangered due to technical problems, while the upper and interfloor cornices in the façade are exposed to a slow disintegration process.

Rīgas koka apbūve

Biežo karu, ugunsnelaimju un piejūras mitrā klimata dēļ Rīgā nav saglabājušas ļoti vecas koka ēkas, bet vēl esošās – no XVIII gs. vidus nereti ir pārveidotas, piemēram, Daugavgrīvas ielā 28, Šepmužiņas vecā dzīvojamā ēka un citas. Agrinam klasicismam lielāks ēku skaits, un visbiežāk tās ir Pierīgas muižiņu dzīvojamās ēkas. Šīs muižiņas ir unikāla pārādība pilsētas vēsturē.

Nor XV gs., pie Rīgas izveidojās daudz sīku namnieku muižiņu – nelielu zemnieku saimniecību liebumā. Tās galvenokārt piederēja rātskungiem un turīgiem tirgotājiem. 1591. gadā namnieku lietošanā bija 37 muižiņas, bet rātskungiem – 14 muižiņas. 17. gs. namnieku muižiņu skaits un to platība pieauga. Gadsimta beigās pilsētas lauku novadā bija 93 muižiņas, no kurām 66 bija ar plašākiem laukiem. XVIII gs. otrajā pusē daļa muižiņu tika pārveidotas par izprieju jeb atpūtas vietām. Tajās izveidoja greznas telpas, iekārtoja parkus un apstādījumus. Muižiņas kļuva par vasarnīcām, kuru saimniecībām vajadzēja nodrošināt vasarniekiem iztiku. Rīgas muižiņu „ziedu laiki” bija no 1750. līdz 1850. gadam.

Ar XVIII gs. 60.–80. gadiem, datējamas Strazdumuižas, Kleistu, Heiju, Hartmaņa, Nordeķu, Šepmužas (Zēlustes), Vilfsimta, Depkina

un citu muižiņu dzīvojamās ēkas. No minētajām XX gs. nojaukta ir Heija muižiņas dzīvojamā ēka Daugavgrīvas ielā 25, tiek restaurētas Nordeķu un Šepmužiņas dzīvojamās ēkas, restaurācijas darbi gan drīz pabeigti Depkina muižiņā, bet citas vēl gaida savu atdzimšanu. Uz sabrukšanas robežas atrodas *Bellevue*, vēlāk Volkovica muižiņa Bauskas ielā 48.

Celtniecība muižiņas aktīvi turpinājās arī XVIII gs. beigās un XIX gs. sākumā, kad tapusi Blokmuižiņas dzīvojamā ēka Vienības gatvē 27 ar visai savdabīgu plānojuma telpisko risinājumu. Tuvākie gadi izšķirs – būt vai nebūt muižiņas apbūvei Slokas un Kuldīgas ielu stūrī – ēkas ir pameistas un lēnām iet bojā; visas sabiedrības acu priekšā pazūd savdabīgs klasicisma piemineklis gan plānojuma, gan mākslinieciskā risinājuma ziņā.

Aktīvs koka ēku celtniecības laiks sākās pēc 1812. gada, kad, izņemot nelielu daļu apbūves, priekšpilsētas tika nodedzinātas. Ugunsgrēkā skartos kvartālus atjaunoja pēc 1770.–1790. gados izstrādātiem projektiem. Tā radās regulārs ielu tīkls. Izmaiņas norisinājās ne tikai pilsētbūvnieciskajā plānojumā, bet arī stilistikajos meklējumos. Ar tiem cieši saistītas ir t.s. paraugfasādes, kuras no 1809. gada kļuva obligātās visās Krievijas impērijas pilsētās. 1809. gadā tika izdoti divi paraugfasāžu albumi, kuros bija publicēti 100 projekti³⁵

(arhitekti L. Ruska un V. Geste). 1811. gadā šos krājumus papildināja žogu un vārtu paraugu albums (arhitekti L. Ruska un V. Stasovs). 1812. gadā tika izdoti vēl divi fasāžu albumi (arhitekts V. Stasovs).³⁶ Tos papildināja 26 kvarṭālu plānojuma priekšlikumi. Paraugfasādes, kuru lietošana Rīgā kļuva obligāta no 1810. gada, ietekmēja pilsētas arhitektūru, un likums par tām bija iestrādāts pat tā laika Rīgas būvnotieku mos.³⁷ Paraugfasāžu lietošana beidzās 1850. gadā, kas liecina par klasicisma formu ilgu dzīvotspēju. Paraugfasādes Rīgā, tāpat arī citās Latvijas pilsētās, tika pārveidotas vietējo celtniecības un amatniecības tradīciju ietekmē. Dzīvojamās ēkas ieguva jaunas proporcijas, stāvaks kļuva jumts, un palielinājās tā loma apjoma kompozīcijā. Paraugfasādēs galvenā ieeja bija paredzēta no pagalma vai vārtu caurbrauktuvēs. Taču Latvijas pilsētu apbūves tradīcijas prasīja to izbūvēt no ielas. Tādējādi viena loga vietā ēkas centrā vai sānos radās durvis un portāls, kas kļuva par fasādes galveno akcentu.

Pēc paraugfasādēm vai to ietekmē celtas ēkas sastopamas vēl daudzviet Rīgā Maskavas priekšpilsētā, Lāčplēša, Dzirnavu un citas ielās. Raksturīgas piemērs ir ēkas K. Valdemāra ielā 41/43 (XIX gs. pirmā trešdaļa). Vienu no tām atšķiras ar savdabīgu mezonīnu, kuram ir četras aīlu asis – paraugfasādēs bija paredzētas viena, trīs vai piecas aīlu asis. Šī ēku grupa jau ilgāku laiku netiek izmantota,

un tās tehiskais stāvoklis strauji pasliktinās. Jāpiebilst, ka kvartāls ir bagāts ar koka ēkām un veido savdabīgu senās Rīgas koka apbūves oāzi.

XIX gs. vidū priekšpilsētu izbūvē iestājās zināms *miera periods*, jo uzceltais apmierināja augošās pilsētas tā laika prasības. Celtniecība nelielā apjomā turpinājās pēc 1858. gada, kad tika atcelts aizliegums priekšpilsētās celt mūra namus. Koka ēku būvniecība tālab nebūt neapsīka. Gluži otrādi – turpinājās izkoptās koka celtniecības tradīcijas. Jāpiebilst, ka 1898. gadā Rīgā tika uzceltas 338 koka ēkas un tikai 113 mūra ēkas.³⁸

No šī perioda jāpiemin ēkas Akas ielā 13, Dzirnavu ielā 51 un 64. Koka ēku celtniecības uzplaukums vērojams eklektisma un jūgendstila laikā – XIX gs. otrajā pusē un XX gs. sākumā. Gandrīz visi tā laika Rīgas arhitekti ir strādājuši pie tām, taču lielāka daļa no viņu darbiem ir zudusi. No vēl esošajām vērts pieminentē dzīvojamās ēkas Balasta dambī 38/40 (1907., arhitekts J. Alksnis), Ropažu ielā 15 (1911., arhitekts J. Alksnis), Brīvzemnieka ielā 7 (1880., arhitekts G. Vinklers), Dzirnavu ielā 64 (1879., arhitekts O. Dice), Kandavas ielā 6/4 (ap 1877. g.), Kalnciema ielā 24 (1879., arhitekts J. Pfeifers) un citas. Daudzas no pieminētajām un citām ēkām prasa neatliekamu remontu un restaurāciju, to vidū arī arhitekta J. F. Baumaņa projektētais vienstāva nams Dzirnavu ielā 36 un divstāvu ēka Elizabetes ielā 39

(1881., arhitekts O. Dice). Abu pēdējo ēku vietā iecerēts būvēt jaunus daudzstāvu korpusus, vēsturiskās ēkas nojaucot. Tādā pašā veidā ir apdraudēta divstāvu ēka Pulkveža Brieža ielā 5. Abas pēdējās dalējī jau bojātas ugunsgrēkā. Tāda pat nelaimē piemeklējusi arī Pārdaugas koka apbūvi, piemēram, Slokas ielā 1b (19. gs. beigas) un pilsētas centrā esošās koka ēkas – Krāsotāju ielā 12, Lācplēša ielā 74.

Nākotnē apdraudēta pastāvēšana ir arī perimetrālajai apbūvei ar greznu eklektisma stila fasāžu māksliniecisko apdarī Avotu ielā 76 (1873., arhitekts V. de Grabe, 1898., arhitekts J. Pēkšens) un 74 (1892., arhitekts H. Šels, 1902., arhitekts K. Felsko), kā arī jūgendstila estētikā sakņotajam Burtnieku namam Ziemeļblāzmas ielā 38 (1907) – daudzu pazīstamu latviešu kultūras darbinieku mājvietai.

Vesela virkne klasicisma un eklektisma stila koka ēku ir pamestas. Tās nereti par mājokļiem izmanto

bezpjumtnieki. Lieki teikt, kādā veidā šīs mājvietas tiek apsilditas. Pamesti un apdraudēti ir koka nami Ausekļa ielā 18 (XIX gs. vidus), Cēsu ielā 37 (XIX gs. otrā puse), Jeruzalemes ielā 3 (XIX gs. otrā puse), Dzirnavu ielā 29 (XIX gs. beigas), K. Valdemāra ielā 49 (XIX gs. vidus) un 55 (XIX gs. otrā puse), kā arī virkne jau minēto klasicisma laika ēku K. Valdemāra ielā 41/43. Ne mazums to ir arī Rīgas nomalēs un it īpaši Maskavas priekšpilsētā, piemēram, Katoļu ielā 1 un 3.

³⁵ Собрание фасадов Его Императорским Величеством высочайше одобренных для частных строений в городах Российской империи 1809 года. – I, II.

³⁶ Minētie albumi atrodas Latvijas valsts vēstures arhīvā.

³⁷ Устав о производстве строений в городе Риге и его форштадтах. – Рига, 1820.

³⁸ P. Blūms. Rīga bez cietokšņa valniem/ Koka Rīga. – Rīga, 2001. – 115. lpp.

133. Dzīvojamā ēka Rīgā, Slokas un Kuldigas ielu stūrī

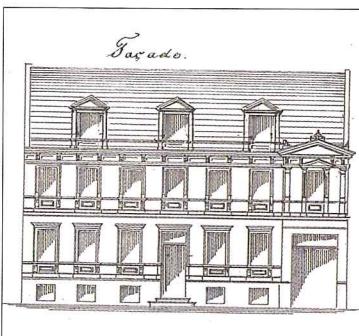

134. Dzīvojamā ēka Rīgā,
Slokas un Kuldīgas ielu stūrī

135. Nordeķu muižas
dzīvojamā ēka

136., 137. Dzīvojamā ēka Dzirnavu ielā 39

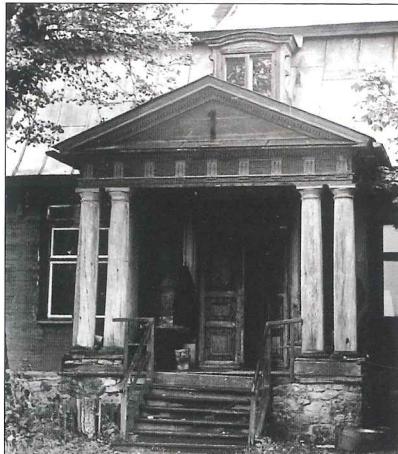
138. Dzīvojamā ēka
K. Valdemāra ielā 49

139. Dzīvojamā ēka K. Valdemāra ielā 55

140. Dzīvojamās ēkas
K. Valdemāra ielā 41/43

141. Kleistu muižas kungu mājas portiks.
20. gs. 60. gadu foto.

142. Dzīvojamā ēka
Krāsotāju ielā 12

143. Dzīvojamā ēka K. Valdemāra ielā

Wooden buildings of Rīga

Due to frequent wars, fires and unfavourable climatic conditions Rīga cannot boast exceptionally old wooden buildings, but those surviving from as early as mid-18th century are sometimes rebuilt or considerably remodelled, e.g., the building at Daugavgrīvas street 28 and the old living house of Šepmuiža estate and others. As regards the Early Classicism buildings, their number is larger and for the most part they are represented by living houses of estates in then suburban Rīga. These estates can be considered a unique phenomenon in the history of the city.

Starting from the 15th century a growing number of citizens of Rīga acquired estates (not exceeding small farms in size) outside the city. These were mostly owned by town councillors and wealthy merchants. In 1591, there were 37 estates possessed by house-owners of Rīga and 14 – by town councillors. During the 17th century the number and area of estates increased. At the end of the century the rural administrative region surrounding Rīga included 93 estates, and 66 of them had considerably large attached agricultural lands. A part of these estates were transformed into recreational and entertainment places in the second half of the 18th century. They featured rich and ornate interiors, parks and gardens. The estates were more extensively used as summer houses and their economical potential was used to provide living for the owners. The estates in the outskirts of Rīga flourished from around 1750 to 1850.

The living houses of *Strazdumuiža*, *Kleistu*, *Heija*, *Hartmaņa*, *Nordeķu*,

Šepmuižas (*Zēlusters*), *Vilfsimta*, *Depkina* estates date back to the 60ies – 80ies of the 18th century. As regards the above, the living house of *Heija* estate at Daugavgrīvas 25 was torn down in the 1990ies, while those of *Nordeķu* and *Šepmuižas* estates are being renovated, the restoration process has been nearly completed in *Depkina* estate, while the others still await their revival. The so-called *Bellevue*, later known as *Volkovica* estate at Bauskas 48 is in extremely critical condition and at risk to collapse.

Construction works in these estates were active also in the late 18th century and early 19th century, when the living house of *Blokmužiņas* estate (now at Vienības gatve 27) was built featuring a distinct spatial layout. The next few years will determine the future of the estate on the corner of Sloka and Kuldīga streets – the buildings are abandoned and subjected to a slow disintegration process – the glory of the Classicism monument, which is unique both in terms of artistic solutions and layout is slowly fading away.

An active period of constructing wooden buildings started following 1812, when the suburbs of the city were largely burnt down. The blocks destroyed in the fires were rebuilt following urban development plans worked out in the 1770ies – 1790ies resulting in a regular network of streets. However, not only the urban development layout, but also stylistic features underwent modifications reflecting the influences of the so-called regulated model-facades that were ruled as mandatory in all cities of the Russian empire starting from 1809. In 1809, two model facade collections were published containing 100 designs³⁵ (architects L.Ruska and V.Geste). In 1811,

the above were supplemented with two collections of model fences and gates (architects L. Ruska and V. Stasov). In 1812, two additional collections of model façades were issued (architect V. Stasov)³⁶, supplemented with 26 proposals for designing blocks of buildings. The model façades, which became mandatory as of 1810, had greatly influenced the architecture of the city and their application was even provided for in the construction regulations of Riga effective during the period.³⁷ The model façades were deregulated and became non-compulsory in 1850 proving the viability of classicism forms and ideas.

The model facades in Riga and other cities of Latvia were modified integrating the local building and craft traditions. Living houses acquired new proportions, their roofs became steeper and more expressed in spatial compositions. The model façades regulated placing the main entrance from the courtyard or gate passage side. However, the urban development tradition of Latvia required an entrance directly from the street. As a result, one of the windows was transformed into an entrance and portal, thus becoming the main emphasis of the main facade.

Buildings designed or influenced by the model façades are still dotted over Maskava suburb, and frequently encountered also in Lāčplēša, Dzirnavu and other streets. A typical example of this kind of buildings mark K. Valdemāra street 41/43 (early 19th century). One of these buildings is distinctive due to its four-sectional mezzanine, while model façades provided for designing one, three or five sections for window and door openings. This group of buildings was abandoned some time

ago and their technical condition is worsening. It must be noted that the respective block is rich in wooden buildings forming some kind of an oasis of Riga wooden architecture.

The mid-19th century can be considered a period of reduced activity, as the existing buildings were sufficient to meet the demand of the city at that time. Small-scale construction processes restarted after 1858, when the restriction of stone buildings in the suburbs was lifted. The construction of wooden buildings did not experience a decline due to the above change in regulations. In fact, the long-standing tradition of wooden construction was continued and developed even further. It must be noted that, e.g., in 1898 Riga saw 338 wooden and only 113 stone buildings completed.³⁸

This period has produced such examples as the buildings at Akas street 13, Dzirnavu street 51 and 64. The construction of wooden buildings flourished during the Eclecticism and Art Nouveau periods of the second half of the 19th century and early 20th century. Almost all contemporary architects of Riga have contributed to wooden buildings, most of which have not survived until today. As regards those surviving, the following are of considerable importance – buildings at Balasta dambis 38/40 (1907, architect J. Alksnis), Ropažu 15 (1911, architect J. Alksnis), Brīvzemnieka 7 (1880, architect G. Winkler), Dzirnavu 64 (1879, architect O. Dietze), Kandavas 6/4 (around 1877), Kalnciema 24 (1879, architect J. Pfeiffer) and others. Many of the above houses require immediate repairs and renovation, including a one-story building at Dzirnavu 36 (architect

J. F. Baumanis) and a two-storey building at Elizabetes 39 (1881, architect O. Dice) to be demolished, according to the latest plans, and substituted by new multi-storey structures. A two-storey building at Pulkveža Brieža 5 is subject to a similar risk. The latter two buildings have been partly damaged by fire sharing the grim fate of many houses in Pārdaugava, like the one at Slokas 1b (late 19th century), and the city centre (Krāsotāju 12, Lācplēša 74).

The future is unclear also for the complex of buildings featuring rich Eclecticism façades at Avotu 76 (1873, architect W. de Grabbe, 1898, architect J. Pēkšens) and 74 (1892, architect H. Scheel, 1902, architect K. Felsko) and the Art Nouveau building *Burtnieku nams* at Ziemeļblāzmas 38 (1907), which was home to many prominent Latvian cultural activists.

A large number of Classicism and Eclecticism wooden buildings are abandoned and often used by homeless persons. There is no need to explain how such houses are heated during the cold season. The following wooden houses are abandoned and endangered – buildings at Ausekļa 18 (middle of the 19th century), Cēsu 37 (second half

of the 19th century), Jeruzalemes 3 (second half of the 19th century), Dzirnavu 29 (late 19th century), K. Valdemāra 49 (middle of the 19th century) and 55 (second half of the 19th century), as well as the above-mentioned Classicism buildings at K. Valdemāra 41/43. A considerable number of these houses are located in the suburbs of Riga, especially, Maskava suburb (e.g., at Katolu 1 and 3)

³⁵ Собрание фасадов Его Императорским Величеством высочайше утвержденных для частных строений в городах Российской империи 1809 года. – I, II.

³⁶ Minētie albumi atrodas Latvijas valsts vēstures arhīvā.

³⁷ Устав о производстве строений в городе Риге и его форштадтах. – Рига, 1820.

³⁸ P. Blüms. Riga bez cietokšņa valnjiem/ Koka Rīga. – Riga, 2001. – 115. lpp.

Rīgas pils ansamblis ar bastiona fragmentiem

(Nr. 6594) Rīga, Pils laukums 3

Ievērojamais viduslaiku piemineklis – Livonijas ordeņa pils Rīgā celts no 1330.–1354. gadam pēc ordeņa iepriekšējās pils nopostīšanas Rīgas arhibiskapa un ordeņa savstarpējo karu laikā. Pils būvdarbus vadīja D. Kreige. Mestra Frimersheimas Vilhelma laikā pils papildināta ar torni un vārtiem. Pastāv arī cits uzskats, ka tieši šā laika – no 1364. gada celtniecība ir saistīma ar D. Kreigiem.³⁹ Šī pils izpostīta 1484. gadā Livonijas ordeņa un rīdzinieku bruņotā konflikta laikā. Saglabājot atsevišķas pamatkonstrukcijas, ēka celta no jauna ap 1495. gadu un līdz 1515. gadam, piedaloties meistaram Niklasam (Nikelsam) no Tallinas. Šajā laikā piebūvēti masīvie Sv. Gara un Svina torņi. Pirms tam pilij bija mazi kvadrātveida kāpņu torņi pretējos stūros.

Pēc Livonijas ordeņa likvidēšanās pils nonāca Polijas pārvaldījumā. 1621. gadā Gustava II Ādolfa vadībā pili ieņēma zviedru karaspēks. 1649. gadā priekšpils vietā uzcelts jauns divstāvu spārns (arhitekts F. Štimers). Tā stūris akcentēts ar erkeru, kuru rotā agrīnā baroka cīlīni (tēlnieks D. Ankermanis). XVII gs. rosīgi turpinājās nocietinājumu celtniecība. Pati pils pamazām zaudēja viduslaiku izskatu. 1710. gadā tā kļuva par ģenerālgubernatora māju-vietu, saglabājot arī citas funkcijas.

1784. gadā zviedru noliktavas vietā pabeigta trīsstāvu korpusa piebūve guberņas iestāžu vajadzībām, kas celta agrīnā klasicisma stilā (arhitekts P. J. Boks). 1816. gadā starp pili un pils grāvi, vēlāk arī uz vecā Horna bastiona izveidots pils dārzs. XIX gs. 40. gados veiktais pārbūvēs būtiski mainījās parādes pagalma fasāde – mansarda jumta vietā tika uzcelts ceturtais stāvs un šī ēkas daļa pārsegta ar lēzenu jumtu. 1922. gadā ēka kļuva par Latvijas valsts prezidenta mājokli, bet tās vecajā daļā iekārtojās Latvijas Valsts mākslas muzejs un vēlāk arī Pieminekļu valde. 1938. gadā pili ierikoja telpas valdības reprezentācijas vajadzībām, viena no tām bija Svētku jeb Viesibu zāle (1938.–1939., arhitekts E. Laube, 1995.). To rotāja sešpadsmit dekoratīvas gleznas, kā arī tautiskā stilā darinātas griestu koka konstrukcijas. Arhitekta E. Laubes projektēts ir Trīszvaigžņu tornis (1938), kura vaiņagojums atjaunots 1997. gadā.

Jaunu kārtību 1940. gadā pili ieviesa padomju vara. Nacionālā garā ieturētais interjers kopumā tika iznīcināts, bet pati ēka nodota pionieru organizācijai. Taču atsevišķas vēstures liecības tomēr tika saglabātas.

Pili saglabājusies Baltā zāle ar interjera dekoratīvo apdari (1818., 1860.–1862.) un vairākas liecības par telpisko struktūru viduslaikos. 1994. gadā sākās ēkas daļas – prezidenta rezidences – tehniskā rekonstrukcija, kurai sekojās interjeru projektēšana un izveide. Darbu

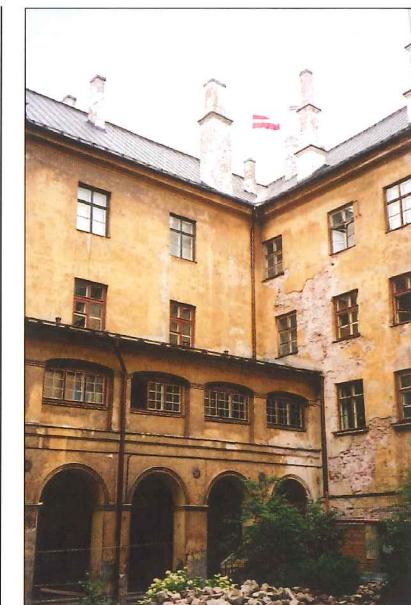

144. Rīgas pils.
20. gs. sākuma foto

gaitā tika atklātas daudzas vēsturiskas liecības, piemēram viduslaiku portāls. Prezidenta rezidence ir tikai viena Rīgas pils daļa, aktuāla ir ordeņa mestra mājokļa restaurācija un rekonstrukcija.

Rīgas pils vēl nav sagaidījusi vispusīgu atdzīmšanu. Joprojām nav noskaidrotas daudzas pils arhitektoniskās un vēsturiskās vērtības, jo trūkst nopietna, zinātniskās izpētes pamatota, konservācijas, adaptācijas un interpretācijas projekta, kam sekotu tā īstenošana dzīvē.

³⁹ M. Caune. Rīgas pils – Rīga, 2001. – 14. lpp.

145. Rīgas pils. Pagalma skats

Rīga Castle

(No. 6594) Rīga, Pils square 3

Riga Castle of the Livonian Order – a remarkable medieval monument – was built from 1330–1354 after its predecessor was demolished in various conflicts between the Archbishop of Riga and the Order. Construction works were supervised by D. Kreige. During the rule of Master Wilhelm von Vrimersheim,

the castle was supplemented by another tower and entrance gate structures. According to a different opinion, the construction works of exactly this period (starting from 1364) are related to D. Kreige.³⁹ This castle was destroyed in 1484 during an armed confrontation between the Livonian Order and Riga

citizens. By retaining some basic structures, the castle was completely rebuilt between 1495 and 1515 with the master Niklass (Nikelss) from Tallinn participating in construction works. During this building period the castle acquired the Tower of the Holy Spirit and Lead Tower. Before that the castle featured only small staircase towers in its opposite corners.

After dissolving the Livonian Order the castle was transferred under the Polish rule. In 1621, it was captured by the Swedish army under Gustavus II Adolphus. In 1649, a new two-storey block was built replacing the forecastle (architect F. Štimers). Its corner is emphasized by a bay featuring early Baroque bas-reliefs (sculptor D. Ankermann). The 17th century was an active period of constructing fortification systems, however, the castle itself was slowly reshaped losing its medieval character. In 1710, it became the residence of the Governor General retaining also its primary functions. In 1784 the former Swedish warehouse premises were replaced by a newly built three-storey early Classicism block for administrative bodies of the province (architect P. J. Bock). In 1816, a garden was created between the castle and the moat and later extended in the site of the old Horn bastion. The modifications of the 1840ies changed the courtyard façades considerably – the mansard roof was replaced by the fourth floor and covered with a low-pitched roof. In 1922, the castle became the residence of the President of Latvia, while its older part was adjusted to house the National Art Museum of Latvia and later also the Monument Authority. In 1938 the castle premises were adopted for representational needs

of the government, and the Function or Ceremonial Hall was laid out (1938–1939, architect E. Laube, 1995.). It featured sixteen decorative paintings and wooden ceilings constructed in vernacular style. The crowning part of the Tri-star Tower (1938), designed by the architect E. Laube, was renovated in 1997.

The Soviet rule made considerable alterations in the castle starting from 1940. The ethnic-style interior was largely destroyed, while the building itself was transferred to the organisation of pioneers. Several historical elements were preserved though.

The White Hall with its decorative interior finish (1818, 1860–1862) and several remains of the medieval spatial structure have survived inside the castle. A technical reconstruction followed by designing and arranging interiors was begun in the presidential part of the building in 1994. Much historical evidence, such as a medieval portal, was discovered during the reconstruction. The President's residence is just one part of Riga castle, however, the Order Master's apartments also require reconstruction and renovation.

Riga castle has not experienced a complete revival yet. Much of its architectural and historical value is still unidentified due to lack of a coherent and scientific conservation, adaptation and interpretation project that could be implemented.

³⁹ Caune M. Rīgas pils. – Rīga, 2001. – 14. lpp

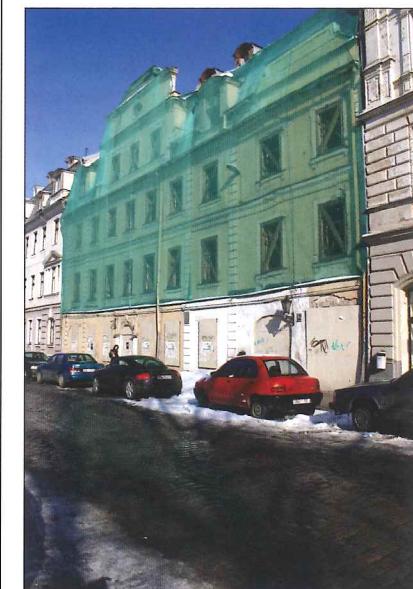
Dzīvojamā ēka

(Nr. 6543) Rīga, Jēkaba iela 24

Īres nams ar veikaliem Jēkaba ielā 24 (1789., mūrniekmeistars K. Valters) aizņem lielu kvartāla daļu un veido divus iekšpagalmus. Visa kvartāla apbūve, salīdzinājumā ar pārējo Vecrīgu, veidojusies vēlu – XVIII gs. otrajā pusē, kad zemi sadalīja privātiem īpašniekiem. 1786. gadā zemes gabalu ieguva vācu namdaris H. Krāmers un pēc gada viņa atraitne uzsāka būvdarbus, uzcelot ēku gar Jēkaba ielu. Neapbūvētā zemes gabala teritorija apbūvēta 1816. gadā (mūrniekmeistars L. Mertens) uzcelot flīģeli, bet celtniecība zemes gabala pārējā daļā turpinājās, radot pagalma korpusu. XIX gs. beigās uz robežas pret kanālu uzceltas vairākas saimniecības ēkas. Zemes gabala apbūvē iekļaujas arī pilsētas societinājumu mūru fragmenti.

Ēka ir trīsstāvu, segta ar mansarda tipa jumtu. Sākotnēji tā bijusi simetriska, un tās centrālā daļā izveidots mezonīns. Fasādes sānu daļas akcentē rustu joslas, stāvu dalijumu – starpstāvu dzegas. Galveno ieeju izceļ grezns portāls ar tēlnieciem un dekoratīviem veidojumiem. Nama arhitektūra dominē klasicisms – tuvs arhitekta K. Häberlanda pārstāvētajam t.s. namnieku klasicismam. Laikus nenovērtētas pamatu deformācijas novedušas pie

plaisām ārsienās, bet iekštelpas ir tipiskas padomju laikam – nodzīvotas tā sakot līdz kliņķim. Arī konstruktīvā noturība ir apdraudēta. 2003. gadā izstrādāts ēkas rekonstrukcijas projekts, paredzot nojaukt pagalma korpusus. XVIII gs. ēkā gar Jēkaba ielu joprojām nekādi restaurācijas un rekonstrukcijas darbi nav uzsākti, un līdz ar to kultūras piemineklis – būtiska Jēkaba laukuma perimetralo apbūvi veidojoša sastāvdaļa ir apdraudēta.

146. Dzīvojamā ēka Rīga, Jēkaba iela 24

Residential building

(No. 6543) Riga, Jēkaba 24

The residential building with shop premises at Jēkaba 24 (1789, building master K. Walter) occupies the largest part of the block and forms two courtyards. In contrast to developments in the rest of the Old Town Riga, the buildings of the block were erected comparatively late in the second half of the 18th century, when pieces of land were acquired by private owners. In 1786 the particular piece of land was acquired by the German builder H. Krāmers and a year later his widow started the construction process by erecting a building along Jēkabs street. The free area was covered by building a wing in 1816 (building master L. Mertens) and proceeding with construction works also later and erecting the in-yard block as a result. At the end of the 19th century several auxiliary buildings were constructed on the boundary facing the city canal. The buildings of the area also integrate fragments of the former defence wall of the city.

The building features three floors and a mansard-type roof. Originally it was symmetrical with the central part emphasized by a mezzanine. The flanks of the façade are highlighted by rustication, while the separate floor levels – by inter-floor cornices. The main entrance is marked by a rich portal with sculptural and ornamental decorations. The architecture of the building is dominated by the Classicism, which resembles the so-called house-owner Classicism represented by C. Haberland. Due to the late detection of foundation deformations, the external walls of the building were subjected to structural cracking, and the interior of the building reflects developments typical during the Soviet period – it is run-down, squalid and shabby. The load bearing capacity of the building is currently at risk. A renovation project of the building was developed in 2003, which includes a plan to demolish the courtyard blocks. The renovation works in the 18th century building have not started yet, thus exposing the cultural monument, which is an important element of the perimetrical façade line of Jēkabs square, to a considerable risk.

Īres nams

(Nr. 8174) Pētersalas iela 5

Viens no ievērojamākiem Rīgas arhitektiem ir Konstantīns Pēkšēns, kura radošais rokraksts ir visai daudzveidīgs. Īres nams Pētersalas ielā 5 celts 1902. gadā un pašlaik ir privātpāšums. Četrstāvu ēkas centrālo daļu izceļ erkers ar balkoniem. Grezna ir fasādes mākslinieciskā apdare, kurā dominē gotikas formas, piemēram, četrlapji, kolonnas ar gotiskiem kapiteļiem, zobinājuma motīvi u.c. Augšējā stāva logailām izmantotas t.s. ēzeļmuguras arkas, bet erkera zelminis ir kāpienveida ar arkatūru zem dzegas.

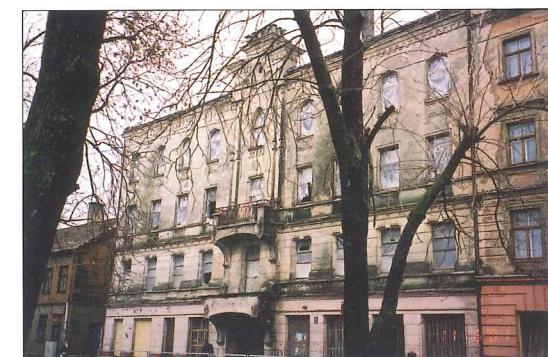
Šī pazīstamā arhitekta darbs ilgus gadus stāv pamests, jau pazuduši ir vēsturiskie logi un durvis, viena balkona metālkaluma margas, bet pagalma pusē, nojauktās piebūves vietā sienas vispār nav.

Residential building

(No. 8174) Pētersalas 5

One of the most productive and remarkable architects of Riga was Konstantīns Pēkšēns who left diverse creative heritage, including an apartment building at Pētersalas 5, which was built in 1902 and currently is a private property. The central part of the four-storey building is emphasised by a bay with balconies. The artistic façade finish is rich and dominated by Gothic elements, e.g., columns with Gothic capitals, battlement replicas etc. The upper floor fenestration features the so-called donkey-back window arches, while the step-shaped bay gable is emphasized by a sub-cornice arcade.

This creation of the famous architect is abandoned already for many years, its authentic doors and windows are missing, one forged balcony railing section has been removed, while the courtyard side displays an empty wall in place of the removed extension.

147. Īres nams Rīgā,
Pētersalas ielā 5

Dzīvojamā ēka

(Nr. 7851) Rīga, Marijas iela 6

K.Pēkšēna (1859–1928) darbu klāstā ir daudzi ievērības cienīgi īres nami pilsētas vēsturiskajā centrā un ārpus tā. Viens no tiem ir īres nams Marijas ielā 6. Daudzi arhitekta projektētie nami sākumā celti eklektisma stilā, taču vēlāk viņš kļuva par vienu no jūgendstila iedibinātajiem, un šajā stilā radītie darbi lielākoties ir ar racionālu ievirzi, retāk ar dekoratīvas dabas eksperimentiem.⁴⁰ Tam raksturīgs arī minētais nams Marijas ielā. Piecstāvu ēkas stūris akcentēts ar tornīti, kuram ir galerija. Jumta plastiku izraisa tā forma, rizalitu

zelmiņi un jumta logi, bet fasāžu – erkeri. Liela nozīme fasāžu arhitektoniskajā risinājumā ir ailu formu dažādībai, virsmas apdarei un dekoratīvajiem elementiem. Pirmo trīs ēkas stāvu fasādes klāj rustojums, kas padara to smagnēju. Augšējo stāvu fasādes ir ar gludu apmetumu, kurā kārtoti dekora elementi – tas padara šo daļu rotaļīgu un vieglu, bet visu ēku kopumā vizuāli augšuptiecošu.

Īres nams Marijas ielā sešu gadu gaitā ir kļuvis par hrestomātisku pamestības un grausta simbolu.

⁴⁰ J. Krastiņš. Jūgendstils Rīgas arhitektūrā.–Rīga, 1980.–72.lpp.

148. Dzīvojamā ēka Rīgā,
Marijas ielā 6

Residential building

(No. 7851) Riga, Marijas 6

The apartment house at Marijas 6 is one of the creations of the distinguished architect K. Pēkšēns (1859–1928), who has contributed to the architecture of residential buildings both within and outside the historic centre of Riga. A considerable number of houses designed by the above author reflect the shapes of Eclecticism, however, later he pioneered Art Nouveau architecture with rationalistic, rather than ornamental and experimental creations.⁴⁰ The building at Marijas 6 resembles the latter stylistic line. The corner of the five-storey building is highlighted by a small tower with a gallery. The sculptural shape of the roof is created by its forms, risalite

gables, while the façade decoration is emphasized by bays. The architectural solution of façades is accentuated with the diversity of window forms, surface finish and decorative elements. The first three lower floor façades are finished in strapwork and thus made considerably ponderous, while at the upper floor level they are smooth-plastered and decorated with ornamental elements. Consequently the upper part of the building displays a playfully easy character and directs the vertical visual orientation of the structure.

The apartment house at Marijas 6 has turned into the symbol of abandoned and shabby buildings in Riga.

⁴⁰ Krastiņš J. Jūgendstils Rīgas arhitektūrā.–Rīga, 1980.–72.lpp.

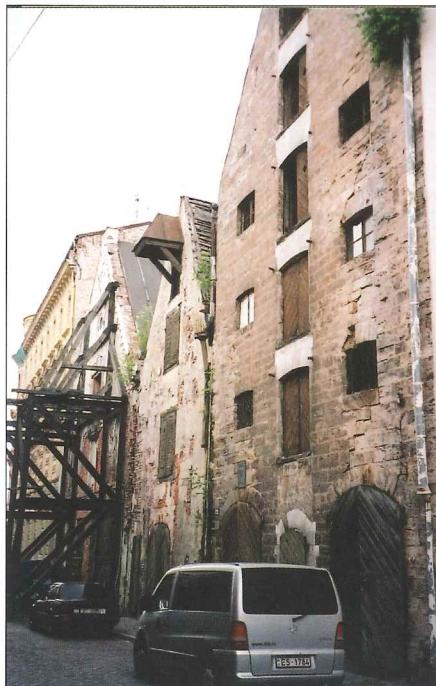
Noliktava

(Nr. 6557) Rīga, Miesnieku iela 17

Miesnieku ielā 13, 15 un 17 atrodas trīs noliktavas, kuras var attiecīgi datēt ar XIII–XIX gs., XVII gs. 50. gadiem un XVIII.gs. Laika gaitā ēkas nedaudz pārbūvētas, piemēram, Miesnieku ielā 17 – 1875. gadā, kad droši vien tapusi eklektiskā fasāde ar t.s. pusloka stila logiem un sīka kāpinājuma iezīmēto zelmini. Visām trīs noliktavām ir kas kopējs – tās visas kļuvušas par graustiem, un jau ilgus gadus nevienu neuztrauc šo ēku bojāja, kuru kodols un

izcelsmē meklējama viduslaikos. Sabiedrības vienaldzība, pieminekļus sargājošo institūciju nevarība, ipašnieku un valdītāju nabadzība? Droši vien katram jāuzņemas sava daļa vaines, bet drūpošie mūri savukārt ir daļa no neatgriezeniski aizejošās Vecrigas sejas un tai raksturīgās vides.

Abas pārējās ēkas ir viduslaiku pieminekļi, kas daudzas Rietumeiro-pas pilsētas būtu kļuvuši par tūristu apbrīnotām vietām, bet Rīgā – investoram kā dadzis acī. Ja tauta neprot savu kultūras mantojumu aizstāvēt, tad tās izdzīvošanas potences strauji tuvojas nullei.

149. Noliktava Rīgā, Miesnieku ielā 17

Warehouse

(No. 6557) Rīga, Miesnieku 17

There are three warehouses at Miesnieku 13, 15 and 17 dating back respectively to the 13th–19th centuries, 1750ies and 18th century. In the course of time the buildings have experienced certain modifications, e.g., the warehouse at Miesnieku 17 – in 1875, which have presumably resulted in its Eclectism façade with semi-circular windows and small-step gable end. All three warehouses have a common characteristic feature – they are in a near-collapse condition and nobody is concerned about the buildings

dating back to the Middle Ages. Is it ignorance of the society, helplessness of the heritage authorities, poverty of owners? Most likely, they all have shared responsibility, but, meanwhile, the slowly disintegrating walls tell the story of the irreversibly downgraded character of the Old Town Rīga and the need for assistance.

The two other buildings are medieval monuments, which are commonly admired by tourists elsewhere in Western Europe, but regarded as a thorn in Rīga's flesh by potential investors. Consequently, the future survival of these objects of cultural heritage is at serious risk.

Dzīvojamā ēka

(Nr. 6574) R.Vāgnera iela 2

Apbūve šajā Kalķu un Vāgnera ielas stūrī veidojusies XVIII gs. 1884. gadā pēc arhitekta K. Felsko projekta ēka pārbūvēta, saglabājot oriģinālās baroka fasādes detaļas. Četrstāvu ēkas pagrabs segts ar krusta un cilindriskām velvēm. Fasādes centru pret Kalķu ielu izceļ, rizalits, kura malas virs pirmā stāva dzegas grezno figurāli veidojumi. Ēka kopumā ir grezna un attieciņāma t.s. pilsētas pilim, kādu Rīgā nebija daudz (piemēram, nojauktā gubernatora pils Citadelē), bet Rietumeiropas pilsētās sastopamas bieži.

Šis nams jau sen ir pamests. Tā iekštelpas, kaut arī saglabājušas atsevišķus mākslinieciskās apdares elementus un iekārtas fragmentus, piemēram, kāpnes, sienu dekoratīvo apdari u.c., strauji tuvojas sagrūšanai. Ēkas ārpusi droši tur zaļais tikls – garāmgājēju *dzīvības sargs*.

150. Dzīvojamā ēka Rīgā,
Vāgnera ielā 2

Residential building

(No. 6574) R.Vāgnera 2

The site of the residential building at the corner of Kalķu and Vāgnera streets was developed in the 18th century. In 1884, the house was rebuilt according to the design of K. Felsko retaining its original Baroque façade elements. The basement floor of the four-storey building was covered with groin and tunnel vaults. The façade to Kalķu street is emphasized by a central risalite featuring sculptural decorations above the first-floor cornice. The building is comparatively rich and elaborate in decorations and can be considered a city palace, which are quite rare in Riga (e.g., the demolished Governor's Palace in the Citadel was another example), but commonplace in the cities of Western Europe.

Today the building is well-known due to the fact, that it is abandoned already for many years. Despite the few surviving decorative elements and equipment fragments, e.g., staircase, ornamental wall finish etc., the interior of the building is in extremely critical condition, while the external walls are fitted with a safety net to prevent accidents and falling stone fragments.

RĪGAS RAJONS

Daugmales pilskalns ar senpilsētu un senkapi

(Nr. 2090) Rīgas raj. Daugmales pag.

Daugmales pilskalns ir viens no varenākajiem Piedaugavas societinājumiem, nozīmīgs Baltijas amatniecības un tirdzniecības, iespējams, arī politisks centrs. Šķiet, ka pirms Rīgas izvirzišanās galvenā loma Daugavas lejtecē piederēja Daugmales pilij un senpilsētai. Pirmās ziņas par pilskalnu apkopojis A. Bilenšteins. Arheoloģiskajos izrakumos (1933., 1935.–1937., V. Ģinters; 1966.–1970., V. Urtāns; 1986.–1992., A. Radiņš, G. Zemītis) noskaidrota Daugmales pilskalna datejums (2g.t.p.m.ē. beigas – XII gs.), atsegtais dzīvojamo celtņu, podnieka, rotkāja, kalēju un citu amatnieku darbnīcu paliekas, atklāti senpilsētas vārti, izpētīts pilskalna societinājuma valnis un aka. Izrādījās, ka societinājumi valnī

atjaunoti vismaz 14 reizes. Mūsu ēras sākumā pilskalnā dzīvoja zemgaļi, bet ar XI.gs. pārsvārā te mita libiesi. Kultūrlāni atrasti vairāki tūkstoši senlietu un to starpā akmens vāles galvas puse ar skandināvu rūnu rakstu.

Pilskalnā iegūts vairāk nekā 190 monētu (vācu, angļu, dāņu, arābu, bizantiešu, kā arī Rietumeiropas denāru vietējie atdarinājumi), kas pārsvārā datējamas ar X gs. otro pusī – XI gs. pirmo pusī, tāpat arī daudzi ar tirdzniecību un amatniecību (ipaši senpilsētā) saistīti priekšmeti. Vairāki atradumi ir unikāli – kalkakmens vāles galvas puse ar skandināvu rūnu rakstu, t.s. Daugmales vikinga figūriņa, bronzas lejamveidne piekariņa ar vērša galvas attēlu atliešanai. Nelielais lauksaimniecības atradumu īpatsvars un aktīvā tirdznieciskā un amatnieciskā dzīve, kā arī senpilsētas pastāvēšana ļauj X–XII gs. Daugmali saistīt ar agro pilsētu, kas bijusi Rīgas priekšcece Daugavas lejtecē.

151. Daugmales pilskalns

152. Daugmales pilskalns.
20. gs. 20. gadu foto.

Lielāko uzplaukumu Daugmale sasniegusi X gs. beigās – XI gs. pirmajā pusē, tomēr, lai gan Daugmale bijis nozīmīgs saimnieciskais centrs, tas nav saistāms ar kādu noteiktu politisku centru.

Daugmales pirmie iedzīvotāji piederējuši kādai baltu kopienai (iespējams, zemgaļu priekštečiem), no V gs. pilskalna iedzīvotāji ir zemgaļi, bet X gs. pilskalnā un senpilsētā sāka apmesties arī libieši, nākamajā gadsimtā jau iegūstot pārvaru pār zemgaliem. Iespējams, ka aizvēstures

beigās Daugmalē pastāvējusi arī kāda skandināvu kolonija.

Lai arī pilskalnā veikti plaši izrakumi, pagaidām Daugmales arheoloģiskais materiāls nav apkopots un publicēts. Pilskalnu apdraud Daugavas krastu erozija – upes pusē pilskalns tiek izskalots, bojājot kultūrlāni un izskalojot senlietas; tāpat pilskalna vidi un apkārtējo ainavu var negatīvi ietekmēt jaunbūju celtniecība pilskalna tuvumā.

RĪGA DISTRICT

Daugmale castle mound, ancient settlement and burial field

(No. 2090) Riga district, Daugmale municipality

Daugmale castle mound is one of the most magnificent fortifications on the river Daugava, an important trade, crafts and, probably, also political centre in the Baltic region. Daugmale castle and ancient settlement apparently played the major role in the Lower Daugava before the development of Riga. The first data on the castle mound were recorded by A. Bielenstein. The archaeological excavations (1933, 1935–1937, V. Ģinters; 1966–1970, V. Urtāns; 1986–1992, A. Radīņš, G. Zemītis) have resulted in establishing a precise period of settlement (late 2nd millennium BC – 12th century AD), discovering the remains of living buildings, potter's, jeweller's, black-smith's work-shops, entrance gate, well and fortifications. It was established that the defence systems were renovated and rebuilt for at least 14 times. At the beginning of the 1st millennium AD the settlement was inhabited by Semigallians, but starting from the 11th century – by Livs. The excavations in the cultural layer have produced several thousand artefacts, including one half of a stone mace-head bearing Scandinavian runic characters. The castle mound is exposed to soil erosion by the river Daugava causing damage to the cultural layer.

During the archaeological excavations more than 190 coins were found (German, Danish, Arabian, Byzantine,

as well as local copies of the West European denars), mainly dating back to the second half of the 10th century and the first half of the 11th century, as well as numerous trade – and crafts – related items (especially in the ancient settlement). Several objects discovered are of unique value – the half of the stone-mace bearing Scandinavian runic characters, and the so-called figurine of Daugmale Viking, as well as a mould for casting bronze pendants featuring an ox head. The small proportion of agriculture-related items, and the intense trade and crafts activities, as well as the presence of an ancient settlement suggest that the 10th–12th century Daugmale was an early town or the predecessor of Riga in the Lower Daugava. Daugmale reached its peak of prosperity in the late 10th and early 11th centuries, however, despite its economic activity, the political role of Daugmale has not been established.

The first settlers of Daugmale represented a certain Baltic community (presumably, the predecessors of Semigallians), from the 5th century the castle mound was home to Semigallians, while as of the 10th century Livs also started to inhabit the site gaining full control over the settlement a century later. Probably Daugmale was the site of a pre-historic Scandinavian colony.

Although extensive archaeological excavations were made in Daugmale, their material is not fully studied and published. The castle mound is endangered by soil erosion resulting in a destroyed cultural layer and lost artefacts; furthermore, the surrounding environment and landscapes are at the risk of degradation due to construction activities in close proximity to the site.

Nurmīžu muižas oranžērija

(Nr. 6711) Rīgas raj. Siguldas pag.

Nurmīžu muižas (*Nurmis*) jaunās kungu mājas (ap 1796. g., arhitekts K. Hāberlands) un oranžērijas cēlājs bija grāfs G. V. fon Duntens, bet muižas pēdējais īpašnieks – 1920. gadā bija R. fon Dālvigs – Duntens. 1920. gados muižā iekārtoja Lauksaimniecības skolu, bet oranžērijā – kūti.

Nurmīžu muižas oranžērija celta jau pirms 1817. gada. Īpaši izteiksmīgās klasicisma ēkas sienas veidoja dabīgā šūnakmens kvadri, un tikai vēlāk tās tika apmestas.

Ēkas centrālā daļa bija divstāvu un tai abās pusēs pieklāvās vienstāva

korpusi ar arkādēm. Centrālās daļas abas fasādes rotāja portiki un to pārsedza stāvs divslīpu jumts ar nošķautiem galiem. Pirmie pārveidojumi ēku skāra jau XIX gs. otrajā pusē, bet tos nevar salīdzināt ar padomju laika barbariskajām pārbūvēm, kuras balstījās uz vienaldzību, nabadzību un nezināšanu. Ēkas sānos tika izlauzti jauni logi, citu formu ieguva jumts, neremontēta sagruva oranžērijas daļa pagalma pretējā pusē. Patlaban ēka netiek izmantota, drūp tās dzega, tek jumts un sadzives atkritumi krājas pie fasādes. Nurmīžu oranžērija ir viena no ļoti retajām šīs tipoliģiskās grupas ēkām Latvijas muižās, kas vēl saglabajušās.

153. Nurmīžu muižas oranžērija

154. Nurmīžu muižas oranžērija. 20. gs. sākuma foto

Orangery of Nurmīži manor

(No. 6711) Rīga district,
Sigulda municipality

The new Nurmīži manor house (around 1796, architect C. Haberland) and orangery were built by Count G. V. von Dunten, but the last owner in 1920 was R. von Dālvigs-Dunten. In 1920, the manor house was transformed into a vocational agricultural school, but the orangery – into a cattle-shed.

The orangery of Nurmīži manor was built before 1817. The walls of the exceptionally expressive Classicism building had been decorated with travertine panels that were plastered only later.

The building featured a two-storey central part flanked by one-storey

sections with arcades. Both facades of the central part were decorated with porticos and emphasised by a steep two-pitched partly chamfered roof. The first modifications to the building were made already in the late 19th century, however, they were very mild compared to the extremely barbaric alterations done during the Soviet period. New window openings were made at the sides, the roof form was considerably changed, and the section of the orangery at the courtyard side collapsed due to negligence and missing repairs. As for now, the building is abandoned, its cornice is slowly disintegrating, roof leaking and façade dumped in household waste. Nurmīži orangery is one of the very few surviving buildings of its typological group in Latvian manors.

Siguldas pilsdrupas

(Nr. 6709) Rīgas raj., Sigulda

Siguldas viduslaiku pils (*Segevold*) celta izmantojot dabas veidotā reljefa priekšrocības. Sākotnēji tā bija kastelas tipa būve ar kapelu un pastāvējusi jau 1210. gadā. Nodibinoties Livonijas ordenim (pēc 1236. gada), pils pārbūvēta par konventa tipa cietoksnī. Tās celtniecība kulmināciju sasniedza XV gs. Ap šo laiku celts arī pils četrstūrveida dienvidu vārtu tornis un tornis tilta galā. Pils apbūves sastāvdalas bija šādas – konventa tipa ēka ar lauztas kontūras četrstūrveida iekšējo priekšpili ziemeļrietumos no tās, vārtu tornis un divi citi četrstūraini torņi pret rietumu pusī un Gauju. Ziemeļu pusē atradušies otri iekšējās priekšpils vārti. Lielā ārējā priekšpils aizņēma neregulāru četrstūra laukumu. To ietvēra mūris un aiz tā esošie ūdens grāvji.

XVII gs. sākumā Polijas un Zviedrijas cīņu laikā pils tika sagrauta. No tās paliekām vislabāk saglabājies

konventa ēkas dienvidrietumu korpus. Tā dienvidastrumu daļu aizņēmusi pils kapela ar īpatnēji, ieslīpi veidotu gotisku logailu altārgalā. Siguldas viduslaiku pilij ir kopīgas iezīmes ar tālaika Vācu ordeņa konventa tipa pilim Austrumprūsijā. Saglabājušies dekoratīvie elementi un tehniskais izpildījums liecina par augstu amatniecisko meistarību.

Senā ordeņa pils atkal pievērsa uzmanību 1962. gadā, kad veikta ziemeļu torņa konservācija, bet aptuveni desmit gadus vēlāk, konservācijas un restaurācijas darbi kapitula zāles un kapelas telpās. 1987.–1988. gadā priekšpils teritorijā pie pils ziemeļu un dienvidu torņiem, kā arī pils centrālajā daļā rietumu korpusa ziemeļu galā veikti arheoloģiskie izrakumi (vadītājs N. Treijs), bet 1997. un 2000. gadā J. Cigla vadībā veikti arheoloģiskās uzraudzības darbi vārtu tornī un pagalmā pie pils iekšējās priekšpils dienvidu aizsargsienas. Siguldas pils izpēte turpinās.

155. Siguldas pilsdrupas

Sigulda castle ruins

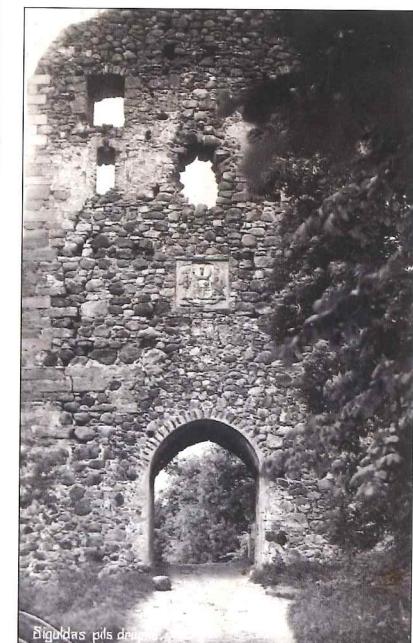
(No. 6709) Riga district, Sigulda

Sigulda medieval castle was built already 1210 taking advantage of the natural terrain. Originally it was a castella-type building with a chapel. After 1236, when the Livonian Order was founded, Sigulda castle was rebuilt as a convent-type fortress. The peak of its construction processes dates back to the 15th century. The quadrangular tower by the southern gate and the tower at the bridge end were built at that time. The building complex consisted of the convent house and a quadrangular inner forecastle with an irregular contour at the north-west, a gate tower and two other quadrangular towers facing the western side and the river Gauja. Another gate of the inner forecastle had been located on the northern side. The large outer forecastle covered an irregular quadrangular area enclosed by walls and moats behind them.

The castle was destroyed during the Polish–Swedish War and lost its military role in the early 17th century. The south-western block of the convent house has been preserved in good condition. The south-eastern part of the block housed a chapel with a peculiarly oblique Gothic window opening at the altar. The surviving decorative elements and technical accomplishments demonstrate highly skilled craftsmanship. Sigulda medieval castle has many common features with the contemporary convent-type fortresses of the German Order in the East Prussia.

The old castle attracted additional attention in 1962, when the conservation of the northern tower was completed, and about ten years later conservation and restoration of the

chapter hall and chapel were carried out. Archaeological excavations were made in the forecastle at the northern and southern towers, as well as in the central part of the castle at the north end of the western block (supervised by N. Treijs) in 1987–1988, while archaeological inspection measures were taken in the gate tower and in the courtyard at the southern defence wall of the inner forecastle (supervised by J. Ciglis) in 1997 and 2000. Research activities in Sigulda castle are still being continued.

156. Siguldas pilsdrupas

SALDUS RAJONS

Ezeres muižas stallī

(Nr. 6719) Saldus raj. Ezeres pag.

Ezeres muižas (*Gross-Essern*) stallī ēka (XVIII–XIX gs.) veidota ar noslēgtu pagalmu. Tās arhitektūrā dominē klasicisma stils. Stallis ir privātpašums, bet īpašnieks tajā nedzīvo. Ēka ir pamesta un pamazām sabruk. No pārējās muižas apbūves saglabājusies klēts (XIX gs.), kalpu mājas, kā arī pils pārbūvētā veidā, tagadējā vidusskola.

157. Ezeres muižas stallis

SALDUS DISTRICT

Stables in Ezeres manor

(No. 6719) Saldus district, Ezerē municipality

The stables (18th –19th century) in Ezerē manor were arranged around a closed courtyard. Their architecture is dominated by Classicism. The stable is a private property, but the owner's presence is weak due to his distant place of residence. The building is abandoned and exposed to a slow disintegration process. The rest of the surviving manor buildings include a barn (19th century), servants' houses and the remodelled manor house, now the secondary school.

SALDUS RAJONS

Gaiķu luterāņu baznīca

(Nr. 6720) Saldus raj., Gaiķu pag.

Gaiķu luterāņu baznīca celta 1658. gadā, tornis tapis 1684. gadā. Mūra ēkas iekārtā radita XVII gs. beigās un tajā saglabājušies 26 unikāli solu durvju pildiņu gleznojumi. Domājams, ka ap baznīcas celšanas laiku pasūtīts arī altāra retabls, kurš ir neraksturīgs Kurzemes baroka sakrālajai mākslai. Retabls izgatavots K. Ackermann darbnīcā. Kanceles pildiņus rotā Bībeles teksti (XVII gs.). Apdraudēti ir solu gleznojumi, kuriem nepieciešama attīrišana un konservācija, arī pārējie iekārtas priekšmeti un to mākslinieciskā apdare prasa kopšanu.

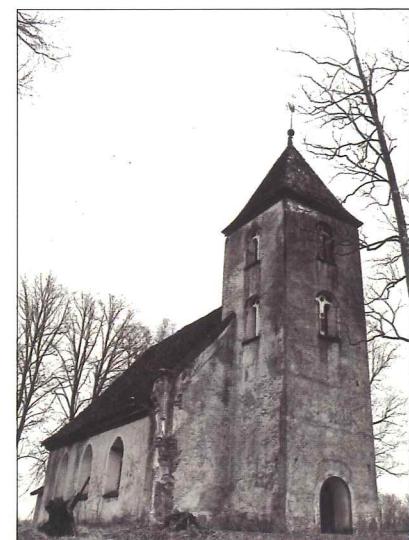
158. Gaiķu luterāņu baznīca.
Luktu gleznojumi

181

Gaiķi Lutheran Church

(No. 6720) Saldus district, Gaiķi municipality

Gaiķi Lutheran church was built in 1658, and its tower – in 1684. The interior of the stone building was created at the end of the 17th century and it features 26 unique paintings on the pew door panels. Presumably the altar retable was made in the church construction period. The retable was carved in the workshop of K. Ackermann and it is a typical sample of the sacral Baroque art creations in Kurzeme. The pulpit panels are decorated with excerpts from the Bible (17th century). The pew paintings are endangered and in need of conservation measures, and the interior and its artistic finish requires adequate maintenance.

159. Gaiķu luterāņu baznīca

TALSU RAJONS

Briņķu Pedvāles muižas apbūve

(Nr. 2603) Talsu raj., Abavas pag.

Pedvāles muižu komplekss, kurā ietilpst trīs muižas – Firkstu Pedvāle, Briņķu Pedvāle un Sabiles mācītāj-muiža aptver ne tikai to apbūvi, bet saistīts ar daudz plašāku teritoriju – Abavas ieleju, kuras kultūrvēsturiskajai videi ir īpaša nozīme un vērtība. Par Abavas ielejas vēsturi un novada ainavisko pievilcību kopumā liecina daudzie kultūras pieminekļi, kas atrodas upes un to pieteku Imulas un Amulas senlejā. 1996. gadā pēc Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas un Pedvāles brīvdabas mākslas muzeja iniciatīvas Abavas ieleja iekļauta 100 pasaules unikālāko un apdraudētāko pieminekļu sarakstā (*World Monument Watch*). 1996. gadā pēc Latvijas Republikas Ministru

kabineta rīkojuma izveidota īpaši aizsargājama kultūrvēsturiska teritorija *Abavas ieleja*.

Briņķu Pedvāles muiža (*Brinckens-Pedwahlen*) agrāk saukta par Pedvāli. No 1790. gada Brinkenu īpašumā esošās muižas apbūvi šodien veido kungu māja, kalpu mājas, stalli, kūtis, dāre (labības kalte) un spirta dedzinātava. Interesanti, ka muižas nekustamā īpašuma reģistrācijas dokumentos 1930. gadā uzskaitītas 27 muižas ēkas, starp tām arī rijs, ķieģeļu ceplis, pirts, siltumnīca un citas. Pēdējais muižas īpašnieks 1939. gadā bija A. Brinkens.

Tagad galveno vietu ansamblī ieņem kungu māja (XVIII gs.). Mūra ēka pacelta uz augsta cokolstāva, segta ar stāvu un masīvu divslīpju jumtu, kura gali daļēji nošķaupti. Pirmajā stāvā telpas virknētas gar koridoru, gan arī saistītas pēc anfilādes principa. Laika posmā no 1835.–1846. gadam tajā noticis kapitālais remonts. 1956. gadā kungu mājā ierikoja

160. Briņķu Pedvāles muižas kungu māja

TALSU RAJONS

Sabiles konservu fabrikas strādnieku kopmītni. Pamazām ēka pārvērtās par graustu, taču lielā mērā saglabājusies tās vēsturiskā materiālā substance. Muižas centru iekļauj neliels ainavu parks, kas radīts ap XVIII–XIX gs. mijū. Domājams, ka aiz kungu mājas atradies arī neliels baroka dārzs. Parks atrodas pašā Abavas senlejas krasta augšpusē.

Briņķpedvāle manor was previously called Pedvāle. In 1790 the Brinkens property consisted of the manor house, servants' houses, stables, cattle-sheds, dry-house, distillery and a watermill. In 1930, the manor registration documents list 27 manor buildings, including a threshing barn, brick-kiln, bath-house, greenhouse etc. The last owner of the manor in 1939 was A. Brinkens.

The manor house (18th century) is the central building in the ensemble. The stone building is raised on a high ground floor and covered with a steep and bulky two-pitched roof with partly chamfered ends. The first-floor rooms are arranged both along the passage and connected according to the enfilade principle. The manor house underwent major repair works from 1835 to 1846. In 1956 a dormitory for the workers of the Sabile canned food factory was set up in the manor house. The building was neglected, but its historical material substance has been preserved to a large extent. The manor centre is enclosed by a modest landscaped park laid out in the early 19th century. The area behind the manor house presumably was the site of a small Baroque style garden. The park is located on the upper edge of the ancient valley of the river Abava.

Dundagas mācītājmuižas dzīvojamā ēka un parks

(Nr.6737) Talsu raj., Dundaga,
Vidales iela 5

Dundagas luterānu baznīca celta 1766. gadā K. fon der Osten-Sakena ierosmē un domājams, ka šajā laikā radusies arī mācītājmāja, kura saglabājusies līdz mūsu dienām. Dundagas mācītājmāju (*Dondangen Pastorat*) sedza pastorātu arhitektūrā reti sastopamais mansarda tipa jumts, bagātīgi profiliēta bija ēkas dzega. Abās garenfasādēs atradās koka lievepi, kas tapuši XX gs. sākumā. Zem ēkas atradās velvēti pagrabi, kas reljefa krituma dēļ vienā galā veidoja cokolstāvu. 1930. gadu fotostālēs pagraba logiem vēl redzams sīkrūtojums, bet stāva logi jau nomaiņi sešrūšu. Īpatnēji, ka mansarda

stāvā nav jumta logu. Telpas izgaismo vienīgi trīs logi zelmiņos.

1960., 1970. gados mācītājmāja atradās Dundagas pansionāts un dzīvokļi. 1979. gadā seno celtni izpostīja ugunsgrēks. Ilgāku laiku nevienam nerūpēja zem klajas debess esošais unikālais manteļskurstenis un baroka stila durvju vērtnes. Durvju vērtņu pildītu virsmu rotāja simetrisks barokālas formas dekors ar nosmailinātiem galiem. Vēlāk jumts tika atjaunots, bet tikai divslīpu, un tagad ar ēku varam iepazīties kroplā izskatā – viena puse jumta mansarda, otra puse – divslīpu. No diviem manteļskursteņiem, saglabājies tikai viens. Vienā no telpām atrodas griestu sienu ieloces profilētas dzegas. Pie mācītājmājas atrodas neliels parks.

161. Dundagas mācītājmuižas dzīvojamā ēka

162. Dundagas mācītājmuižas dzīvojamā ēka

Dundaga vicarage and park

(No. 6737) Talsi district, Dundaga,
Vidales 5

Dundaga Lutheran Church was built in 1766 on the initiative of K. von der Osten-Sacken and the still surviving vicarage was presumably built at the same time. Dundaga vicarage was covered by a mansard-type roof, which is a rarity in this category of architectural buildings, and featured a richly and elaborately profiled cornice. Both frontal façades of the building were emphasised by wooden porches dating back to the early 20th century. The building is placed on a vaulted basement, which rises high at one side of the house due to the sloping terrain. Various photos of the 1930ies depict small-pane windows of the basement floor, while for the first floor they had already been replaced by six-pane windows.

The building is distinctive for lacking the typical dormer windows on the mansard floor and the premises are lit only through three windows in the gable ends.

In the 1960ies and 1970ies the vicarage was used as home for state-supported senior citizens and as an apartment house. The old building was damaged by fire in 1979. The unique mantel chimney and Baroque door leaves were left unroofed and abandoned for a longer period. The panels of the door leaves featured a symmetrical Baroque decoration with pointed ends. Later the roof was restored, however, as a two-pitched structure thus distorting the original mansard shape still surviving at one end of the building. As regards the two original mantel chimneys, only one has survived. One of vicarage's rooms is decorated with a profiled cornice. A small park is located in front of the vicarage.

Īves vējdzirnavas

(Nr. 6751) Talsu raj., Īves pag.

Īves dzirnavu ēka celta 1871. gadā no laukakmeņiem. Līdz mūsdienām tajā saglabājusies iekārta. Dzirnavas kalpoja līdz 1950. gadu vidum, bet tagad netiek izmantotas un to tehniskais stāvoklis paslītinās – brūk ēkas galva, drūp korpus.

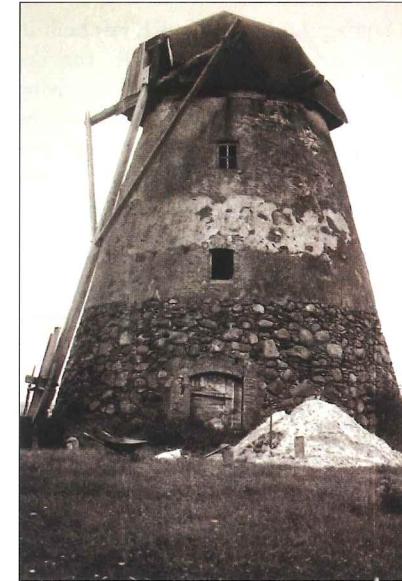

163. Īves vējdzirnavas.
20. gs. 30. gadu foto.

Īve windmill

(No. 6751) Talsi district, Īve municipality

Īve windmill is a boulder building erected in 1871. The equipment and machinery of the windmill have survived until today. The windmill was used until the mid-1950ies, but it is currently abandoned and its technical condition is continuously worsening – the upper part and walls are exposed to a slow disintegration process.

164. Īves vējdzirnavas

TALSU RAJONS

Nogales muižas alus darītava

(Nr. 6780) Talsu raj. Valdemārpils l.t.

Nogales muižas (*Nogallen*) alus darītava celta kopā ar pārējām saimniecības ēkām XIX gs. otraja pusē. Mūra ēkā padomju laikā atradās pienotava, tagad tai nav īpašnieka. Ēkas jumts ir bojāts, klimatisko apstākļu iedarbībai pakļautas konstrukcijas.

165. Nogales muižas alus darītava

Brewery of Nogale manor

(No. 6780) Talsi district, Valdemārpils amalgamated municipality

The brewery of Nogale manor was constructed together with other auxiliary and support buildings in the second half of the 19th century. The stone building was used as a dairy during the Soviet period, but today it has no owner. The roof of the brewery is leaking and its structural parts are exposed to climatic influences.

Nurmuižas apbūve

(Nr. 6752) Talsu raj. Laucienas pag.

Firksu dzimtas rezidence – Nurmuižas pils (*Nurmhusen*) celta XVI gs. otrajā pusē, un tā ir viena no pēdējām ordeņa celtām pilim Livonijā. Pils ir societināta rakstura ēka ar nelielu iekšējo pagalmu, segta ar stāvu divslīpu jumtu. Pārbūves ēka veikta XVII gs. beigas un XIX gs. otrajā trešdaļā. Pils reprezentācijas telpas atradās otrajā stāvā, bet pirmajā stāvā saglabājusies kapela ar gotiskām velvēm.

1905. gada revolūcijā ēka necieta taču muižas īpašnieku E. fon Firksu šajā laikā neapmierināja tās komforta limenis, un viņš arhitektam V. L. N. Bokslafam pasūtīja rekonstrukcijas un restaurācijas projektu, kurš realizēts 1909.–1912. gadā. Tika nojaukts XIX gs. vidū uzceltais un kopējā ansamblī neiederīgais tornis, saglabātas askētiskās fasādes, atjaunojot tajas tikai XVII gs. sgraffito ornamentu ap logailām un stūros, kā arī apzināti izcelta viduslaiku noskaņa. Dažas pārmaiņas tika veiktas plānojumā. Telpas rotāja firmas *Celms un*

Bēms izgatavotās balti glazētās klasicisma podiņu krāšņu kopijas, sienas un griestus – dekoratīva apdare – gleznotas frīzes, supraporti un griestu plafoni. Stuka frīzes un rozetes, domājams, izgatavojis tēlnieks A. Folcs. Telpu rotājumi, kuri 1959. gadā pārgleznoti, saglabājušies līdz mūsdienām.

Padomju laikā pilī atradās Oktes padomju saimniecības administratīvais centrs. Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas Nurmuižas pils tika atdota bijušo īpašnieku mantiniekim, kuri dzīvo Vācijā. Pašlaik ēka netiek izmantota un ir apdraudēta. Nav veikta mūsdienīga tās arhitektoniski vēsturiskā izpēte.

Nurmuižas pils atrodas parka (XIX.gs. vidus) un plaša saimnieciskā kompleksa ieskāvumā. Iepretim pilij joprojām atrodas zirgu stallis ar vāgūzi un pie tā perpendikulāri piebūvētā kūts. Ieejot pa pils vārtiem, labajā pusē atrodas labības klēts, no kurās pēc ugunsgrēka saglabājušās tikai sienas. Aiz stallā redzamas kūts un muižas ļaužu dzīvojamo ēku atliekas. Gar ceļu saglabājies akmens krāvuma žoga fragmenti.

166. Nurmuižas pils

167. Nurmuižas pils

Nurmuiža manor buildings

(No. 6752) Talsi district, Lauciena municipality

Nurmuiža castle, which served as the residence of the family of von Fircks, was built in the second half of the 16th century as one of the last Order castles in Livonia. The castle is a fortification-type building with a small courtyard. It is covered with a steep two-pitched roof. The castle was rebuilt in the late 17th and mid-19th centuries. The representational area of the castle is located on the second floor, while the first floor contains a surviving chapel with Gothic vaults.

The building was not damaged during the revolution of 1905; however, its low level of comfort made the owner E.von Firck order a reconstruction and renovation design that was developed by the architect W. L. N. Bockslaff and implemented 1909–1912. The architecturally inconsistent mid-19th century tower was demolished, the ascetic façades were preserved renovating only the 17th century *sgraffito* decorations around the window openings and on the corners, and the medieval character of the building was deliberately emphasised. The layout of the building saw a number of modifications. The interiors

included replicas of white-glazed Classicism tile stoves produced by the company *Celms un Bēms*, while the decorative finish of the walls and ceilings featured painted friezes, ceiling plafonds and door-top ornamentalations. The stucco friezes and rosettes were presumably made by the sculptor A. Volz. The interior ornamentation, repainted in 1959, has survived until today.

During the Soviet period the castle housed the administrative centre of Oktē collective farm. After re-establishing independence of the Republic of Latvia, the castle was restituted to its rightful owners currently residing in Germany. As for today the building is abandoned and endangered. The castle has not been studied in the historical and architectural aspect using up-to-date methodology.

Nurmuiža castle is surrounded by a park (mid-19th century) and large complex of auxiliary buildings. The stable and cart-house with a transversally attached cattle-shed are located opposite to the castle. Upon entering the castle gate one can see the remains of the fire – destroyed granary on the right. The area behind the stable is marked with surviving fragments of a cattleshed and living house for servants. The roadside still feature a part of the unbound boulder fence.

Sabiles mācītājmužas apbūve

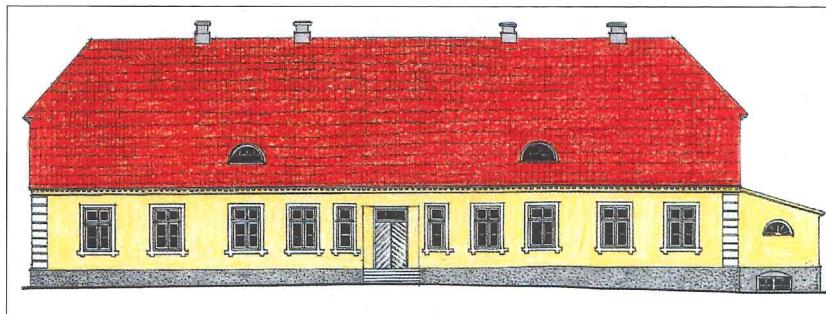
(Nr. 2605) Talsu raj., Abavas pag.

XIX gs. sākuma pastorātu arhitektūru Kurzemē pārstāv 1802. gadā⁴¹ celtā Sabiles mācītājmāju (*Zabeln Pastorat*). Par mācītājmužu saglabājies inventāra apraksts, kurā teikts, ka pastorāta vecā ēka celta ap 1775. gadu. 1786. gadā tā ir konstatēta kā *tēstu koku māja uz kaļķu javā taisīta akmens pamata*. Iespējams, ka 1775. gadā celtā koka ēka gājusi bojā vai nojaukta, bet tās atsevišķās daļas izmantotas 1802. gadā celtajā mūra ēkā. Par to liecina vairākas pagraba velves, apvalkdūmeņa sienas u.c. Rundāles pils muzeja arhīva fotokolekcijā skatāmas krāsnis, kurās, iespējams,

izmantoti vecās 1775. gada ēkas krāsns podiņi. Sabiles mācītājmāja nodega 1967. gadā. Līdz tam bija palicis tās kopējais apjoms, plānojums un fasādes. Pēdējām bija klasicisma dekors – dzegas ar zebinājumu joslu un stūra rusti. Sākotnēji bijušas arī krāsotas logailu apmales. Ēkas saglabājusies daļa ir iekonservēta, taču tās pastāvēšana joprojām ir apdraudēta. Izstrādāts mācītājmājas atjaunošanas projekts.⁴²

⁴¹ Talsu novads. *Enciklopēdisks rakstu krājums*. – Rīga, 1935.–1937. – 306.lpp. Tur norādīts, ka ēka celta *no akmeņiem 1800. gadā*.

⁴² Arhitektoniskās izpētes grupa (AIG). 1993.–1994.

168. Sabiles mācītājmāja. Rekonstrukcija

Sabile vicarage

(No. 2605) Talsi district, Abava municipality

The early 19th century vicarage architecture in Kurzeme is represented by the living house of Sabile clergymen built in 1802⁴¹. Surviving inventory documents suggest that the old house was built around 1775. In 1786 it was referred to as a *hewed log building on a lime-bound stone foundation*. This building was possibly destroyed or torn down, but several parts of it were used to build the new house. The evidence can be found as the cellar vaults, mantel chimney wall and other older parts that have survived. The archive photo collection of Rundāle Palace Museum depicts stoves that were presumably built using

the stove tiles of the old vicarage house dating back to 1775. Sabile vicarage burned down in 1967, but before that it still featured its historical layout, spatial composition and Classicism elements of the facades – cornices with a dentil strip and corner rustication. Initially the window openings had been enclosed with painted borders. The surviving part of Sabile vicarage is preserved, yet it is still an endangered object. A restoration project of the building has been developed.⁴²

⁴¹ Talsu novads. *Enciklopēdisks rakstu krājums*. – Rīga, 1935.–1937. – p. 306. The reference suggests that the house was built of stone in 1800.

⁴² Arhitektoniskās izpētes grupa (AIG). 1993.–1994.

169. Sabiles mācītājmāja

Stendes muižas vecā pils

(Nr. 6770) Talsu raj., Lībagu pag.

Stendes muižas (*Stenden*) t.s. vecā pils ir torņveida ēka, kuru no trim pusēm norobežojuši grāvji. Tā celta XVI gs. Muižas jaunā pils savukārt celta XIX gs. sākumā, bet pārbūvēta 19. gs. 70. gados. Saglabājies arī muižas stallis ar ratnīcu klasicisma formās un citas ēkas.

170. Stendes muižas vecā pils

No 1922. gada Stendes muižā atradās selekcijas un izmēģinājumu stacija. Tagad ēkām rasti dažādi saimnieki. Arī vecā pils ir privātpašums. Ēka ilgstoši nav remontēta no ārpuses, brūk zelmiņa siena ratnīcas pusē, piebūve atdalās no pamatkorpusa.

Old castle of Stende manor

(No. 6770) Talsi district, Lībagi municipality

The so-called old castle of Stende manor dates back to the 16th century and it is a tower-type building that had been enclosed by moats from three sides. The new manor house was erected in the early 19th century and rebuilt in the 1870ies. The manor complex includes a Classicism stable with a cart-house and other auxiliary buildings.

Starting from 1922, Stende manor housed a breeding and experimenting centre, but now it is used by various entities. The old castle is a private property. The building has not been renovated for many years, its gable at the cart-house side is in critical condition and the extension is shifting away from the main block.

171. Stendes muižas vecā pils. 20. gs. 70. gadu foto

Valdgales muižas kungu māja

(Nr. 6789) Talsu raj., Valdgales pag.

Valdgales muižas (*Wallgahlen*) kungu māja celta XVIII gs. kā vienstāva ēka ar mezonīnu, kuram ir trīsstūrveida frontons. Ēkā izmantotas gan guļbūves, gan pildrežga konstrukcijas. Laika gaitā kungu mājai piebūvēti divi flīģeli parka pusē. Padomju laikā ēka bija daļēji apdzīvota un bija apmierinošā tehniskā stāvoklī. Tajā bija saglabājušies arī atsevišķi iekārtas un sadzīves priekšmeti no kungu laikiem. 1980. gados

sākās tās bojāeja – tā netika remontēta un visu acu priekšā vienkārši sabruka. Trīs krāsnis tika pārvestas uz Rundāles pils muzeju. Šodien no senās celtnes ir palicis viens gals, kā arī uzmērijumi, izpētes materiāli un fotofiksācija. No 1987. gada kungu māja ir privātīpašums, 1996. gadā tā tika uzdzāvināta Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijai, un tagad tā atkal ir privātīpašums. 2004. gadā tika izstrādāts ēkas atjaunošanas projekts (arhitekte A. Kursiša), taču darbi vēl nav uzsākti.

172. Valdgales muižas kungu māja

TALSU RAJONS

Valdgale manor house

(No. 6789) Talsi district, Valdgale municipality

Valdgale manor house was erected in the 18th century as a one-storey building with a mezzanine featuring a triangular pediment. Both horizontal log and timber-framing techniques were applied during the construction process. In the course of time the building acquired two wings at the park side. In the Soviet period the house was inhabited and its technical condition was satisfactory. The manor house also had preserved several original furniture and

household items. The 1980ies saw the slow degradation of the building – no repairs had been undertaken and the building literally collapsed. Three of its stoves were transferred to Rundāle Palace Museum. As for today, one end of the building is still surviving, while the rest is recorded in survey and inspection documents, as well as photos. Starting from 1987 the building was a private property, but was presented to the State Inspection for Heritage Protection in 1996. Currently it is a private property again. A renovation project of the manor house has been developed in 2004 (architect A. Kursiša), however, the implementation has not started yet.

173. Valdgales muižas kungu māja

TUKUMA RAJONS

Kandavas pilsdrupas un Pulvertornis

(Nr. 6820) Kandavā, Pils ielā, Rīgas – Kuldīgas šosejas malā

Kandavas viduslaiku pils ierikota pie t.s. Prūsijas kara ceļa stāvā, augstā ziemēļu – dienvidu virzienā orientētā zemesragā starp Abavas ielejas krasta nogāzi un neliela strauta gravu, no kura viegli pārskatāma apkārtne. Iespējams, ka Livonijas ordeņa pils celta XIII gs. 50. gados vai gadīmata otrajā pusē kā pirmā pils ceļa posmā starp Rīgu un Kuldīgu, tomēr, kad tā īsti būvēta, avotu un literatūras pretrunīgo ziņu dēļ nav nosakāms, jo pirma reizi Kandavas pils (*Candowe, Candau*) dokumentos minēta tikai 1318. gadā. Livonijas laikā pils bija fogtejas centrs, ordenbrāļu mājoklis, kā arī viena no lielākajām ordeņa materiālo resursu krātuvēm Kurzemē.

Paugura virsotnē, zemesraga ziemēļu galā uzbuvēta pils centrālā ēka ar spārniem, kas vēlāk regulāri papildināta un apbūvēta (pl. 30x30 m),

174. Kandavas pilsdrupas un Pulvertornis

savukārt gar paugura malām stiepušies ārējie mūra nocietinājumi (kopumā ap 150 m garumā). 1334. gada dokumentos minēti lielāki pils paplašināšanas un pārbūves darbi. Ēkas būvētas pie rietumu mūra, pārējā daļā bijis pils pagalms. Mūsdienās virs zemes saglabājušies ārējo nocietinājumu un centrālās ēkas iekšējo sienu fragmenti. Pils ieejas vārti atradušies kalna ziemēļu galā. Uz ziemēliem no ēkām atradās plats pagalms, bet dienvidos – liela priekšpils, kuras forma daļēji bija pieskaņota zemes reljefam un nogāzē izveidotajām terasēm. Amatnieku, tirgotāju un pils kalpotāju miests pie pils pirmo reizi minēts 1366. gadā. Pēc Livonijas sabrukuma pils kļuva par Kandavas pilskunga rezidenci, 1659. gadā pili ieņēma un miestu nopostīja zviedru karaspēks. Jau 1699. gadā pils bijusi uz sabrukuma robežas, un tās stāvokli pasliktināja 1703. gadā zviedru karaspēka veiktā pils izlaupišana. 1712. gadā pils jau bijusi pamesta, un hercogistes pilskunga rezidence pārcelta uz pilsētu, XVIII gs. pils vietā jau atradušās tikai drupas. 1840. gadā likvidēta daļa

TUKUMA RAJONS

197

175. Kandavas pilskalns un pilsdrupas

nedrošo mūru, pils materiālus pēc tam pilsētas iedzīvotāji izlietojuši celtniecības vajadzībām. 1898.–1902. gadā pils vietā iekārtots publiskais parks, un pēc tam vietas izskats mainījies maz. Pils paliekus saglabāšanos apdraud gan celtniecības darbi pils kalna pakājē un nogāzēs, gan zemes slāņu noslidējumi kalna nogāzēs.

Pulvertornis, kas ir vienīgā mūsdienās vēl esošā pils celtne, atrodas pils kalna dienvidastrumu nogāzē, 28 m attālumā ārpus pils mūra. Tā ir kvadrātveida, 11,8x11,95 m liela divstāvu celtne ar ap 2 m biezām ārsienām, kas, iespējams, celta reizē ar pili (populārā literatūrā reizēm minēts arī 1334. gads, kas gan nav tuvāk pamatojams datējums). Celtnes, kas sava novietojuma dēļ nevarētu būt nedz vārtu tornis, nedz priekšnocietinājums, loma pilī skaidrota dažādi – tai piedēvētas gan danskera (atejas) funkcijas, gan pils iedzīvotāju ūdens ieguves vieta. Tieki pieņemts, ka pili ar torni savienojis 10–12 m garš tilts ar vienu balstu, kas stiepies no kalna malas līdz torna jumtam (tam gan nav liecību avotu).

TUKUMS DISTRICT

Kandava castle ruins and Powder tower

(No. 6820) Kandava, Pils street

Kandava medieval castle was built at the so-called Prussian war trail on a north-east oriented strip of land between the slope of the river Abava valley and the ravine of a small stream. The chosen location provided excellent observation opportunities of the surrounding area. The castle of the Livonian Order was presumably built in the middle or second half of the 13th century as the first stronghold between Riga and Kuldīga, however, the exact construction period cannot be identified due to contradictory references and the fact that the first written records on Kandava castle (*Candowe, Candau*) date back to only 1318. During the Livonian period the castle was a regional administrative centre, home to members of the Order, as well as one of the biggest treasures of Order's material resources in Kurzeme.

The central building of the castle and its wings were erected on the northern part of the mound and later supplemented and extended (area 30x30 m) and the outer edge of the plateau was secured with stone defence walls (around 150 m). The documents of 1334 refer to more intense reconstruction and extension works. The buildings were erected at the western side of the defence wall, retaining the remaining fortified area as a courtyard. The remains of the outer defence wall and interior wall fragments of the central building have survived until today. The entrance gate was located at the north side, while the southern part featured a large forecastle adjusted to the landscape and its

terraces. The village of craftsmen, traders and castle servants was first mentioned in 1366. After the collapse of Livonia, the castle was used by the local landlord of Kandava as a residence, but it was captured in 1659 by Swedish troops, which burned down the adjacent village. As early as in 1699 the castle was already in critical condition that was further worsened by the looting of the Swedish army in 1703. In 1712 the castle was abandoned and at the end of the 18th century it had turned into rubble. In 1840 the unstable walls were partly demolished and materials were used by local people for construction needs. In 1898–1902 the site was developed into a public garden and since then the area has experienced little changes. The remains of the castle are endangered by construction works and landslides.

The only surviving building of the castle or the Powder tower is located on the south-eastern slope 28 m outside the defence wall. It is a quadrangular (11.8 x 11.95 m) two-storey building with 2-metre thick external walls that was presumably constructed simultaneously with the castle (non-scientific references also mention 1334 that is not still verified). The role of the structure, which could not have served as a gate tower or outer fortification element due to its location, are explained differently. Various hypotheses suggest such functions as a toilet or water source for the castle. It is frequently assumed that the castle and tower had been connected by a 10–12 m long one-pier bridge joining the edge of the mound and the upper part of the powder tower (no evidence found so far). In the period of Kurzeme and Zemgale Duchy (second half of the 17th century) the building acquired its name (*Pulver-Thurm*) and was used for storing gunpowder (written records also refer to it as an arsenal), but already in the late 17th century the tower displayed only old walls and mid-18th century sources conclude that the tower had turned into rubble. In the late

TUKUMA RAJONS

18th century the tower was renovated to house the local prison. The tower was a separately standing building with flat façades and covered with a chamfered tile roof. It was abandoned in the 1950ies facing near-collapse condition again. In the 1970ies the technical condition of the tower was improved, however, it has not been used since then. Small-scale architectural

excavations were made in the Powder tower and its adjacent area under the supervision of M. Lūsēns in 2003. The construction waste layer uncovered at the north and west side could suggest the origins of the tower in the 17th century, yet its architecture and building methodology are typical for the Livonian period.

Lestenes luterāņu baznīca

(Nr. 6822) Tukuma raj. Lestenes pag.

Baznīcas celtniecība uzsākta XVII gs. beigās Lestenes muižas īpašnieka G. fon Firksa ierosmē. 1700. gadā pabeigta jumta konstrukcija (namdaris H. M. Šrēders), un 1703. gadā ēka minēta kā gatava, bet ar salmu jumtu. 1747. gadā zibens iespēra tornī, un tas nodega. Torņa smaile atjaunota XIX gs. sākumā. Ēka ir vienkāršas formas ar masīvu kvadrātisku torni. Tā izceļas ar iespāidīgiem izmēriem un lieliem gotikas formās spraišlotiem logiem. Pretstatā baznīcas viduslaicīgi atturēgai ārienei tās interjers bija pārsteidzoši grezns. Pilastriem rotāti pilāri dalīja draudzes telpu trīs jomos, kurus sedza krāšņas krusta un zvaigžņu velves. Interjera barokālo noskaņu kāpināja stukā veidoti zeltīti kapiteļi, arku slēgakmeņi un velvju ribu krustpunktos novietotās rozetes ar eņģeļu galviņām. Baznīcas interjera izveide notikusi ap 1704. gadu.

176. Lestenes luterāņu baznīca

Lestenes baznīcass iekārta – izcils baroka laikmeta mākslas ansamblis – tapusi laikā no 1704.–1709. gadam⁴³ un tās autors ir pazīstamais Ventspils koktēlnieks Nikolass Sefrenss jaunākais. Lielo pasūtījumu nevarēja veikt meistars viens pats, tādēļ iekārta uzskatāma par viņa darbnīcas veikumu.⁴⁴ Ērģeles 1707. gadā izgatavoja meistars K. Rāneuss, bet dievnama pirmais zvans liets 1740. gadā. 1890. gadā baznīcā notikuši plaši atjaunošanas darbi – draudzes telpa ieguvusi jaunu dekoratīvo krāsojumu. 1944. gadā baznīca cieta karadarbības rezultātā – nodega tornis, tika sašauts apmetums, zuda

177. Lestenes luterānu baznīca.
20. gs. pirmā ceturkšņa foto

daļa no sīkrūšu stiklojuma, tika bojāti jumta kārnīpi. 1947. gadā baznīcas unikālā iekārta bija gandrīz saglabājusies. 1962. gadā savu darbību vajadzēja pārtraukt Lestenes ev. lut. draudzei, bet gadu vēlak blakus ēkā ugunsgrēks izpostīja baznīcas jumtu. Pēc tam ēkā tika iebūvēta kolhoza kalte un klēts, bet unikālā iekārta izdemolēta, un tās atlikusī daļa pārvesta uz Rundāles pils muzeju.

2002. gadā draudze savu īpašumu atguva, un tika uzsākta padomju laika barbarisko pārveidojumu likvidēšana. Baznīcas interjera arhitektoniskais un mākslinieciskais risinājums, kaut postīts, ir saglabājies, taču aktuāla ir tā atjaunošana un restaurācija.

⁴³ B.Vipers. Latvijas māksla baroka laikmeta. – Rīga, 1937. – 172.lpp.

⁴⁴ E.Grosmane. Kurzemes baroka tēlniecība. 1660–1740. – Rīga, 2002. – 79. lpp.

Lestene Lutheran church (No. 6822) Tukums district, Lestene municipality

The construction of the church was started in the late 17th century on the initiative of the landlord of Lestene manor G. von Firck. The roof structures were set up in 1700 (builder H. M. Schröder) and the records of 1703 refer to the thatched building as finalised. In 1747, the church tower was

struck by lightning and destroyed in fire. The spire was rebuilt in the early 19th century. The building is made in simple forms with a quadrangular tower. The church is distinctive for its magnificent proportions and large Gothic windows. Regardless of the ascetic medieval exterior, the interior was exceptionally rich and ornamental. Pilastered piers divided the church in a nave and two aisles covered with elaborate groin and stellar vaults. The Baroque interior was accentuated with gilded stucco capitals, arch keystones and rosettes with angel heads in the intersection points of vault ribs. The interior of the church was developed around 1704.

An outstanding ensemble of Baroque art – the furniture and equipment of Lestene church – was created 1704–1709⁴³ by the well-known wood-carver of Ventspils Nicolaus Söffrens Jr. The large project could not have been completed by the master alone, thus it can be considered an accomplishment of his workshop.⁴⁴ The church organ was made by Cornelius Rhanäus in 1707, but the first bell was cast in 1740. In 1890 the church saw extensive reconstruction works – the congregation room was decorated with new orna-

mental paintings. In 1944 the church was damaged in warfare, i.e., the tower was burned down, plasterwork was penetrated by bullets, small-pane window glass was partly lost and roof tiles damaged. In 1947 the unique interior of the church was still nearly complete and intact. In 1962 the Lutheran congregation of Lestene was forced to suspend its activities, and a year later the church roof was destroyed by fire. Later the building was adopted to serve as a dry-house and granary of the local collective farm, and the unique furniture and equipment were demolished, but their remains transferred to Rundāle Palace Museum.

The congregation re-established its property rights in 2002 and started to remove the barbaric modifications of the Soviet period. Despite the damage made, the architectural and artistic solution of the interior has largely survived, however, it requires adequate restoration and renovation measures.

⁴³ Vipers B. Latvijas māksla baroka laikmeta. – Rīga, 1937. – 172 .lpp.

⁴⁴ Grosmane E. Kurzemes baroka tēlniecība. 1660–1740. – Rīga, 2002. – 79. lpp.

Sātu luterānu baznīca ar žogu un vārtiem

(Nr. 6808) Tukuma raj., Irlavas pag.

Sātu luterānu baznīca (1778) celta pēc hercoga E. Birona ierosmes un vīrs galvenās ieejas redzama viņa monogramma. Galvenokārt XVIII gs. tapusi arī baznīcas iekārta – altāris (1778), biktsols (1778), kancele (1778) un ērģeles ar ērģelju prospektu (19. gs. beigas). Altārgleznu *Kristus un Pēteris* gleznojis Ports 1892. gadā.

178. Sātu luterānu baznīca

Sāti Lutheran church

(No. 6808) Tukums district, Irlava municipality

Sāti Lutheran church was built in 1778 on the initiative of Duke E. Biron and still bears the monogram of the latter above the main entrance. The interior and furniture of the church were also made mainly during the 18th century, e.g., the altar (1778), confessional (1778), pulpit (1778) and organ (late 19th century). The altarpiece *Kristus un Pēteris* (*Christ and Peter*) was painted by Ports in 1892.

VALKAS RAJONS

Ērģemes viduslaiku pils

(Nr. 2362) Ērģemes pag., Ērģemes centrā, Ērģemes – Valkas ceļa labajā pusē

Pils (*Ermes, Ermis*), kas celta no laukakmeņiem un sarkanajiem ķieģeļiem ap logailām un šaujamlūkām, ierikota lidzenā apvidū uz pavisam neliela zemes pacēluma, kuru no dienvidiem un austrumiem apņem Ērģemes upīte, bet no rietumiem un ziemeļiem norobežojuši aizsarggrāvji. Savukārt rietumu un dienvidu pusē

bijuši priekšpils nocietinājumi. Tā kā Ērģemes pils rakstītajos vēstures avotos pirmo reizi minēta 1323. gadā, jāpieņem, ka tā celta XIV gs. sākumā, Livonijas ordeņa mestra G. fon Jokes laikā (reizēm kā pils celtniecības laiks gan tiek norādīts XV gs. sākums, pirms 1422. g.). Šī Livonijas ordeņa pils, kas ietilpa Cēsu komturejā, tika celta kā ordeņa mestra rezidences Cēsu pils priekšpils, un ordenis to izmantoja gan kā noliktavu, gan kā atbalsta punktu karagājienos pret Pleskavu un Novgorodu. XV gs. pilī bieži uzturējušies arī ordeņa mestri. Livonijas kara laikā 1560. gadā Ērģemes apkārtnē (iespējams, pie Lugažu

179. Ērģemes viduslaiku pils

pils) notika Ērgemes kauja, kas gan pašu pili neskāra. Pēc Livonijas kara pils nonāca poļu rokās, bet Polijas-Zviedrijas kara laikā (1600–1629) tās īpašnieki mainījās vairākas reizes – 1600. gadā pili ieņēma zviedri, 1602. gadā poļi pili atguva, bet 1606. gadā to atkal pārņēma zviedri. Pēc kara, teritorijai pārejot Zviedrijas valdījumā, 1625. gadā pili ieguva de la Barru dzimta, kas to paturēja līdz XVIII gs. otrajai pusei. XVII gs. 20. gados pili veikti plaši, bet haotiski remontdarbi, nomainot jumtu segumu, uzceļot jaunas saimniecības ēkas utt. Zviedrijas-Polijas kara laikā (1655–1660) 1658. gadā pili ieņēma poļi, un vēlāk, atkāpjoties no pils, to nodedzināja. Pēc šīs nopostīšanas pils vairs netika atjaunota, bet galīgu pils pamešanu 1670. gadā sekmēja ugunsgrēks. XVII gs. pils vietā sāka veidoties muiža.

Ērgemes pils, kas uzskatāma konventa tipa pili, veido taisnstūri, gandrīz kvadrātā izbūvēts apkārtmūris ar četriem korpusiem pagalma pusē, kuros bijušas izvietotas dzīvojamās istabas, saimniecības telpas un noliktavas. Pils ārējie mūri bijuši 2,25 m biezi, bet ārsienu garums bijis 69–70 m. Bez plāšākiem arheoloģiskiem pētījumiem nav iespējams pateikt, vai saglabājušies pils mūri saistāmi ar sākotnējo pils celtniecību, vai vēlākām pārbūvēm. XV gs. pilij piebūvēti divi 2–3 stāvu apmēram 14 m augsti apaļie torņi ar attiecīgi piecām un septiņām šaujamlūķām to pirmajos stāvos. Rietumu mūri

bijis masīvs, ar 14 m lielu diametru, pakavveidīgs vārtu tornis (ar 3m biezām sienām pie pamata) ar ieeju pils pagalmā. Mūsdienās no vārtu torņa saglabājušās vairāk nekā 10 m augstas drupas. Ieejas vārti bijuši arī pils austrumu mūrī. Otrs lielais trīsstāvu tornis ar diametru 13 m uzcelts pils ziemeļaustrumu stūrī, kas bija mazāk aizsargātā pils daļa. Mūsdienās šīm tornim daļēji sagruvusi augstelpa. Neliels tornītis bijis arī pils ziemeļrietumu stūrī.

Mūsdienās no viduslaiku pils bez abām apaļo torņu drupām virs zemes redzami arī apkārtmūra fragmenti un austrumu korpusa sienu daļas. Pie pils ārējās sienas piemūrēta estrāde, kas bojā pieminekļa izskatu. Saglabājušies mūri, kuriem nepieciešama konservācija, arī lēnām nobrūk.

VALKA DISTRICT

Ērgeme medieval castle

(No. 2362) Ērgeme municipality

The castle (formerly known also as *Ermes*, *Ermis*), which was built of boulders and finished with red bricks around window openings and loopholes, is located in a plain area on a small mound enclosed by the river Ērgeme from the south and east and moats from the north and west. The castle was additionally strengthened with forecastle fortifications at the west and south sides. The first written records on Ērgeme castle date back to 1323, thus suggesting

VALKAS RAJONS

205

that the site was developed at the beginning of the 14th century during the rule of G. von Joke, Master of the Livonian Order (other sources refer to a different construction period at the beginning of the 15th century before 1422). This castle of the Livonian Order was a part of Cēsis administrative territory and served as a forecastle or bridgehead fortification for the residence of the Master in Cēsis. The castle was also used as a warehouse and support stronghold in military expeditions against Pskov and Novgorod. In the 15th century the premises were frequently resided by masters of the Order. During the Livonian War (1560) the surrounding area (presumably near Lugaži castle) saw the Battle of Ērgeme, which, however, had no direct impact on the castle itself. Following the Livonian War the castle was possessed by the Poles, but during the Polish-Swedish War (1600–1629) it changed hands for several times – it was captured by Swedish troops in 1600, the Polish army re-established their control in 1602, but lost to the Swedes again in 1606. After the war won by Sweden, the castle was acquired by the family of de la Barra in 1625 and remained in their possession until the second half of the 18th century. The 1720ies saw extensive, however, chaotic reconstruction works in the castle, i.e., the roofing was changed, new auxiliary premises built etc. During the Swedish-Polish War (1655–1660) the castle was captured by the Polish troops in 1658 that set the building on fire when withdrawing. After that the castle had not been renovated and it was fully abandoned after the fire of 1670. During the 17th century a manor complex started to develop in the area.

Ērgeme convent-type castle consisted of a rectangular (almost quadrangular) defence wall with four building blocks at the courtyard side housing living, household, warehouse and auxiliary premises. The external castle walls measured 2.25 metres in thickness and 69–70 metres in length. Without having sufficient archaeological evidence available it is difficult to establish if the surviving walls date back to the initial or later construction stages. In the 15th century the castle acquired two 14 m high round towers with five and seven loopholes respectively on their first floors. The western defence wall contained a hefty semi-circular gate tower measuring 14 metres in the diameter (3 metre thick walls at the ground level). Approximately 10 meter high fragments of the gate tower have survived until today. The eastern wall contained another entrance gate. The second three-storey tower (diameter – 13 m) was built on the north-eastern corner that had been the least fortified part of the castle. Today the tower features partly collapsed internal premises. A small tower had been placed also on the north-western corner of the castle.

Today the surviving parts of the castle include the remains of both rounded towers, fragments of the defence wall and eastern block. An open-air stage is attached to one of the castle wall, degrading the monument. The surviving walls are exposed to a slow disintegration process and require conservation measures.

Smiltenes pilsdrupas

(Nr. 6874) Smiltenē, Smiltenes muiža

Smiltenes viduslaiku pils būvēta Abulas upes stāvajā labajā krastā tagadējās Kalnamuižas teritorijā. Smiltenes pils (vēstures avotos saukta *Smilten*), kas piederēja Rīgas arhibīskapijai, vēstures avotos pirmo reizi minēta 1359. gadā. Livonijas laikā tā bija viena no Raunas fogtejas pils blakuspilim, kalpojot galvenokārt saimnieciskiem nolūkiem. Livonijas kara laikā 1560. gadā pili nopostīja krievu karaspēks, bet vēlāk pils atkal atjaunota un pastāvējusi vēl XVII gs. sākumā. 1688. gadā Vidzemes arklu revīzijā atzīmēts, ka bīskapijas pils vietā jau izveidojusies muiža.

Pils vieta aizņem regulāru 60x60 m lielu teritoriju. Pils celtniecībā izmantoti lieli laukakmeņi, veidojot 1,3–1,5 m biezas sienas. Pilij bijis gandrīz kvadrātveida aizsargmūris, kas ietvēris plašu pagalmu un pie kura pagalma pusē celtas atsevišķas ēkas. Vietām mūri saglabājušies pat līdz 5 m augstumam, tomēr tie strauji drūp.

180. Smiltenes pilsdrupas.
20. gs.sākuma foto

Mūsdienās mūru ieskautajā teritorijā izvietotas vairākas ēkas – koka gulbūve, mūra saimniecības ēka, ķieģeļu šķūniši u. c., no kurām daļa piebūvētas pie kādreizējās pils sienām. Pils sienu fragmenti saglabājušies dienvidu un daļēji arī austrumu, ziemeļu un rietumu pusē. Padomju laikā pils teritorijā bija izvietots Lauksaimniecības tehnikums, tad pils pagalmā bija ierikotas mehāniskās darbnīcas, siltumnīcas u.c. tehniskas būves, piešķirot pilsvietai nozēlojamu izskatu.

Dienvidu pusē saglabājušies 4 m plati vārti, kuriem veidota segmenta pārsedze no šūnakmeņiem.⁴⁵ Apkārt pilij ziemeļu un rietumu pusē, apmēram 10 m aiz mūra, saglabājies ap 3–4 m augsts, ap 100 m garš un pie pamatnes 10–12 m plats zemes valnis ar diviem vāji izteiktiem bastioniem stūros. Valnis ziemeļu malā pārrakts, izveidojot ceļu.

⁴⁵ A. Caune, I.Ose. Viduslaiku pīļu apsekošana Latvijā//Arheologu pētījumi Latvijā 2000. un 2001. gadā. – Rīga, 2002. – 164. lpp.

181. Smiltenes pilsdrupas

Smiltene castle ruins

(No. 6874) Smiltene, Smiltene manor

Smiltene medieval castle was built on the steep right bank of the river Abula in the territory of current Kalnamuiža. The first written records on Smiltene castle (in historical sources referred to as *Smilten*) date back to 1359. The castle was possessed by the Archbishop of Riga and used as support castle to Rauna, mainly fulfilling economic functions. The castle was destroyed in the Livonian War by the Russian army (1560), but it was later rebuilt and survived until the early 17th century. The documents of the agricultural census of Vidzeme of 1688 suggest that the former castle had been replaced by a manor complex.

The castle was located on a regular 60x60 m area. The structure was built of big boulders, forming 1.3–1.5 m thick walls. The fortress had a defence wall of almost quadrangular shape that enclosed a large courtyard and separate buildings. Some surviving wall fragments measure 5 metres in height, yet they are subjected to a rapid disintegration process.

Today the enclosed territory is marked with several buildings – a horizontal log building, stone outbuilding, brick sheds etc., part of which were erected adjoining the former castle walls. Fragments of castle walls have survived at the southern, and partly also eastern, northern and western sides. During the Soviet period the site was possessed by a vocational agricultural school and the old courtyard was used to build workshops, greenhouses and other technical structures degrading the historical environment.

The southern side of the castle still features a surviving 4 metre wide entrance gate with a travertine lintel structure.⁴⁵ The northern and western side is enclosed by an earthwork measuring approximately 100 m in length, 3–4 m in height and 10–12 m in width at base, which is placed 10 m off the defence wall and features 2 indistinct bastion formations at the corners. The northern side of the earthwork was destroyed by constructing the road.

⁴⁵ Caune A., Ose I. Viduslaiku pīļu apsekošana Latvijā//Arheologu pētījumi Latvijā 2000. un 2001. gadā. – Rīga, 2002. – 164. lpp.

Zemnieku sēta *Ielīcas*

(Nr. 6884) Valkas raj., Vijciema pagasts

Vidzemes pagalms, kas telpiski kārtojas no gandrīz desmit ceļnēm, vērīgāk uzlūkots, atpazīstams kā filmas *Pūt, vējiņi!* galvenā darbības vieta.

Sētas izveides vēsture stiepjas gandrīz 300 gadu garumā. Pēc vēsturiskiem avotiem uzzināms, ka senāk te bijis krogs, saukts par *Ellītes krogu*. Tam par apliecinājumu iepriekš dzīvojamajai jeb tolaik krogus ēkai otrpus ceļam saglabājusies stadula. Vēlāk sētas nosaukums mainījies – bijušas *Ielītes*, tad – *Ielīcis* jeb *Ielīcas*. Izstieptā dzīvojamā ēka, apjumta niedrēm, kas korē stiprinātas ar spaļu un grants uzbērumu, būvēta divās kārtās – vispirms tapis apaļkoku cirtnis krusta pakšos, tam vēlāk galā piebūvēta ēkas daļa no tēstiemi balķiem, kas savienoti gludajos pakšos. Šāds konstruktīvais risinājums atspoguļo ēkas piemērotību krogus funkciju nodrošinājumam.

182. Zemnieku sēta *Ielīcas*

Iekštelpās saglabājies siltummezglis ar maizes krāsnsi un melno ķēki ar rūši otrā pusē, kā arī autentiskas grīdas.

Rīgas kinostudijas filmēšanas vajadzībām ēkā ieviesti pārveidojumi – iekšsienas apšūtas horizontāliem nezēmerētiem dēļiem, imitējot balķu sienas. Šim nolūkam pārvesta un blakus kūtij un siena šķūnumi *Ielīcas* uzstādīta arī rijs.

Izņemot dvīņu klēti, ko grezno dekoratīvi lieveņa balsti, saimniecības ēkas ir laconiskas formās un rotājumā. Te balķu apdarē saskatāmas cirvja pēdas; grīdām daudzviet lietots apāļkoku klājs. Bet katru klēti un pūniņi, kas sadala pagalmu dažādās funkcionālās zonās, ir neuzskaitīt.

Uzņemta filma, vēlāk *Ielīcas* bijušas aplūkojamas kā muzejisks eksponāts, taču patlaban, lai arī juridiski dokumentos uzrādīts konkrēts to īpašnieks, sētā valda pamestība un tukšums. Tālab arī netrūkst kāda, kas garāmejot izsītis logus, aiznesis durvju vērtnes, jo kopā ar pamestību šodien te saimnieko tikai vējš.

VALKAS RAJONS

183. Zemnieku sēta *Ielīcas*.
Saimniecības ēkas

Farm *Ielīcas*

(No. 6884) Valka district, Vijciems municipality

If observed carefully, the typical Vidzeme yard containing almost ten buildings can be recognised as the main scene of action in the film *Pūt, vējiņi!*.

The history of the farm dates back to nearly 300 years. Historical sources suggest it as the site of a former inn, called *Ellītes krog*. The fact is also verified by a surviving stable located opposite to the living house or the former inn building across the road. The placename has undergone several modifications from the transitional form *Ielītes* to later *Ielīcis* or *Ielīcas*.

The elongated living house with a thatched roof, which was fixed with gravel fill at the ridge, was erected in two construction stages resulting in a horizontal round-wood structure built in cross-corner technique during the first stage, and it was later complemented with a hewed log section built in flat-corner technique. The constructive solution reflects the functional suitability of the building to serve as an inn.

The interior of the building includes a heating system consisting of a bread-baking oven, open-hearth kitchen, smoke house, as well as authentic floors.

Several modifications to the buildings were made to satisfy the filming needs – the internal walls were sheeted with horizontal semi-round boards to imitate round-wood, and the complex in *Ielīcas* was supplemented with a threshing-barn that was placed next to the cattle-shed and hay-barn.

Except from the two-section barn, featuring decorated porch supports, the buildings are laconic in their form and ornamentation; axe marks are still visible on many logs and round-wood floors are frequent. However, it is impossible to describe the many barns and sheds dividing the yard in various functional areas.

The film was successfully shot, then *Ielīcas* served as a museum exhibition, but currently the complex is abandoned, despite the fact of having a legal owner. For this reason the unattended buildings still suffer from accidental damage – broken windows, removed doors etc.

VALMIERAS RAJONS

Burtnieku muižas apbūve

(Nr. 6891) Valmieras raj.

Burtnieku pag.

Burtnieku muižas (*Burtneck*) centra apbūve attiecināma uz XIV gs.–XIX gs. beigām. Tajā šodien iekļaujas klēts ar lieveņa arkādi (XVIII gs. otrā puse), divas kalpu mājas (XIX gs. beigas), divas dzīvojamās ēkas ar vārtiem (XIX gs. pirmā puse), ar barokālu mezonīnu rotātā pārvaldnieka māja (XVIII gs. beigas, XIX gs.), dārznieka māja (XIX gs. pirmā puse), vāgūzis ar ratnīcu (XVIII gs. beigas), stalli

184. Burtnieku muižas apbūve

(XVIII gs. beigas), paviljons (XIX gs. otrā puse), pilsdrupas (XIV gs.) un parks. Interesanta ēka ir paviljons, kura arhitektūra atspoguļo neobaroka attīstību Latvijas muižu arhitektūrā. Šādā stilistikā veidots arī parks, kuru rotāja Rīgas tēlnieka A. Folca darināta strūklaka.

Mūsdienās muižas centra apbūve ir sadalīta vairākiem īpašniekiem. Vairākām muižas ēkām jau ilgu laiku nepieciešams remonts un konservācija. Kaut gan ārēji ēkas šķiet vēl apmierinošā stāvoklī, tomēr to iekšējā konstruktīvā noturība ir krietni apdraudēta.

VALMIERAS RAJONS

185. Burtnieku muižas apbūve

VALMIERA DISTRICT

Burtnieki manor buildings

(No. 6891) Valmiera district,
Burtnieki municipality

The complex of Burtnieki (*Burtneck*) manor was developed from the 14th to the late 19th centuries. Today it consists of a granary with a porch arcade (second half of the 18th century), two houses for servants (late 19th century), two living houses with gates (first half of the 19th century), manager's house featuring a Baroque-style mezzanine (late 18th century, 19th century), gardener's house (first half of

the 19th century), cart-house (late 18th century), stables (late 18th century), pavilion (second half of the 19th century), castle ruins (14th century) and park. The pavilion is a distinctive building reflecting the development of neo-Baroque trends in the manor architecture of Latvia. The same stylistic principles were applied to the park, decorated with a fountain created by the sculptor from Riga A. Volz.

The manor complex is currently owned by different entities. Several of the buildings require immediate renovation or conservation – despite their satisfactory appearance, the internal constructive capacities have decreased considerably.

Eriņu muižas kungu māja

Valmieras raj., Ķoņu pag.

Eriņu muižas (*Heringshof*) apbūve veidojusies XVIII gs., kad celta arī kungu māja – vienstāva koka ēka ar mansarda jumtu. Arhitekts P. Kampe norāda, ka 1840. gadā kungu māju muižas īpašniekam fon Grotēm cēlis būvmeistars F. G. Glēzers⁴⁶, taču domājams, ka ēka ir tikai pārbūvēta. Par to, ka tā pastāvēusi agrāk, liecina grezns marmora kamīns no XIX gs. sākuma, kurš 1971. gadā pārvests uz Mežotnes pili. No iepriekšējā ēkas veidola saglabājušies arī daži agrinā klasicisma jumta logi.

XIX gs. beigās kungu māja ieguvusi t.s. vasarnīcu stila pārveidojumus – greznus, ar siluetgriezumiem rotātus lieveņus, dekoratīvi izveidotus spāru galus u. c.

Kaut gan ēka ir stipri bojāta, tā tomēr ir daļēji apdzīvota. Bojātas ir jumta konstrukcijas, jumta segums, dzega, kā arī apkures sistēma tāpat logi un durvju vērtnes.

⁴⁶ P. Kampe. Lexikon Liv- und Kur-ländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400–1850. – Stockholm, 1957. – T.2. – S.227.

186. Eriņu muižas kungu māja

186. Eriņu muižas kungu māja

Eriņi manor house

Valmiera district, Ķoņi municipality

The complex of Eriņi (*Heringshof*) manor was developed mainly during the 18th century, which is also the period of constructing the one-storey wooden manor house with a mansard-type roof. The architect P. Kampe suggests that the house for the owner fon Grotē was built by the master F. G. Gläser in 1840⁴⁶, but presumably it was only rebuilt at that time. Its earlier existence is verified by an ornamental early 19th century marble fireplace, which was transferred to Mežotne palace in 1971. The manor house has also retained several Classicism dormer windows from its original outlook. In

the late 19th century the building obtained numerous modifications attributed to the so-called summer-house style – elaborate openwork porch decorations, ornamental rafter ends etc.

Currently the building is in extremely bad technical condition, however, it is partly inhabited. The roof structures, roofing, cornices, heating system, windows, door leaves are damaged or malfunctional.

⁴⁶ Kampe P. Lexikon Liv- und Kur-ländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400–1850. – Stockholm, 1957. – T.2. – S.227.

Mujānu viduslaiku pils

(Nr. 2450) Kocēnu pag., Mujānos, pie Muižnieku mājām

Mujānu viduslaiku pils (vēstures avotos saukta *Mojahn*) minēta tikai 1578. gadā, kad tajā sapulcējies poļu un zviedru karaspēks, lai dotos uzbrukumā krievu karaspēkam, kas bija ielencis Cēsis. Lai gan atsevišķi pētnieki pils celtniecības laiku attiecinājuši uz XVI gs. sākumu, tās celtniecības laiks precizi nav zināms. Sākotnēji pils piederējusi Rīgas arhibīskapa vasaļu Rozenu dzimtai. Polijas – Zviedrijas karu laikā XVII gs. pirmajā pusē pils vairākas reizes nonāca gan poļu, gan zviedru rokās, bet kopš 1625. gada tā piederēja Zviedrijas valsts kancleram Akselam Uksenšērnam. Pils sagrauta XVIII gs. sākumā Ziemeļu kara laikā.

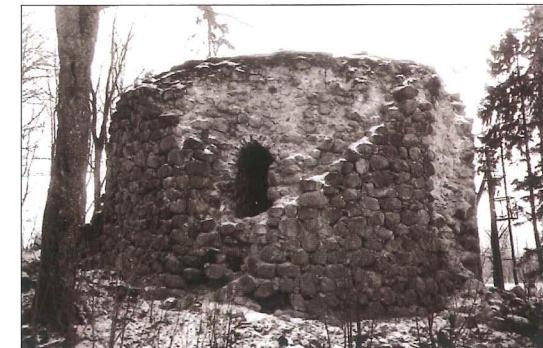
Pils celta nelielā uzkalnīņā ar stāvām nogāzēm Dzirnezera ziemeļrietumu krastā. Pils bijusi gandrīz kvadrātveida, tās malu garums ap 37,5 m. 1689. gadā izveidotajā Mujānu muižas plānā iezīmēta arī

vecā pils ar diviem apaliem stūra torniem un vairākiem korpusiem. Vislabāk saglabājies no laukakmeņiem celtais pils Rietumu (jeb Baltais) tornis ar līdz 3 m biezām sienām, kura augstums ir vairāk nekā 10 m, bet diametrs 12 m. Tornī saglabājies pagrabstāva un pirmā stāva kupolveida pārsegums, kā arī iekšējās vītnu kāpnes, šaujamļuku ailes un nišas. 20. gs. 30. gados otrā stāva nesagrūvusi ķieģeļu velve pārsegta ar betona lējumu.⁴⁷ Kopš XX gs. vidus torņa mūri laiku pa laikam nobrukuši. No pils Ziemeļu torņa gandrīz nekas nav saglabājies, nelielas virszemes paliekas vērojamas no ziemeļu aizsargmūra sienas, kuru priekšā bijis uzbērts valnis.

⁴⁷ I. Ose. Ugunsieroču torņu apsekošana Vidzemes pilis//Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu 1996. un 1997. gada pētījumu rezultātiem. – Riga, 1998. – 54.–55. lpp.; Urtāns J. Arheoloģijas pieminekļi Valmieras rajonā. – Riga, 1991. – 23.–24.lpp.

188. Mujānu viduslaiku pils

189. Mujānu viduslaiku pils

Mujāni medieval castle

(No. 2450) Valmiera district, Kocēni municipality

The first written records on Mujāni medieval castle (in various historical sources referred to also as *Mojahn*) date back only to 1578, describing the concentration of Swedish and Polish troops that had arrived to attack the Russian army laying siege to Cēsis. Although some researchers suggest the early 16th century as the construction period of the castle, an exact date is not identified. Originally the castle was owned by the family of von Rosens, which were vassals of the Archbishop of Riga. During the Polish–Swedish War in the 17th century the castle changed hands for several times, but since 1625 it was a property of Axel Oxenstierna, Lord High Chancellor of Sweden. The castle was destroyed in the early 18th century during the Great Northern War.

The castle was built on a small steep-slope mound on the north-western bank of lake Dzirnezers. The castle was of almost quadrangular layout with the sides measuring approximately 37.5 m. The 1689 plan of Mujāni manor

included the old castle with two rounded corner towers and several blocks. The Western (or White) tower of the castle is the best surviving structure of the castle – it was built of boulders with the walls measuring up to 3 m in thickness and 10 m in height (diameter – 12 m). The tower contains also surviving dome-type covers of the first and basement floors, internal spiral stairs, loopholes and niches. In the 1930ies the still intact second-floor brick vault was strengthened by a concrete-mix cover.⁴⁷ Since the middle of the 20th century the tower walls have lost larger collapsing parts. The Northern tower displays almost no surviving remains, but several surface level fragments mark the former northern defence wall, which had been additionally strengthened by an earthwork in front of it.

⁴⁷ I. Ose. Ugunsieroču torņu apsekošana Vidzemes pilis//Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu 1996. un 1997. gada pētījumu rezultātiem. – Riga, 1998. – 54.–55. lpp.; Urtāns J. Arheoloģijas pieminekļi Valmieras rajonā. – Riga, 1991. – 23.–24.lpp.

Valtenberģu muižas stalli

(Nr. 6912) Valmieras raj., Mazsalacas p. ar l.t.

Valtenberģu jeb Mazsalacas muižas (*Schloss-Salisburg*) apbūve ar parku veidojusies gleznainajos Salacas upes krastos. 1601. gadā īpašnieks bija H. Falkenbergs. Zviedru karalis Gustavs Ādolfs 1621. gadā īpašuma tiesības apstiprinājis minētās dzimtas diviem pārstāvjiem, braļiem Konradam un Melhioram. Nākošais īpašnieks G. Falkenbergs muižu pārdeva. 1680. gadā tā bija zviedru feldmaršala K. Horna īpašums. Pēc zviedru veiktās muižu redukcijas Valtenberģi nonāca valsts īpašumā, bet 1724. gadā, pēc Ziemeļu kara to ieguva cara galma tiesas viceprezidents V. G. fon Falkerzāms. Bagātā muiža XIX gs. sākumā nāca pūrā vienai no fon Falkerzāmu meitām, kad tā apprecējās ar majoru fon Fitinghofu. No šī laika Valtenberģos saimniekoja fon Fitinghofi.

Muižas apbūve kopumā attieciņāma uz XVIII gs. otro pusē – XIX gs. pirmo pusē, bet atsevišķas ēkas celtas arī XIX gs. otrajā pusē. Ansambļa kompozīcijas centrā atrodas pils (1780., arhitekts F. A. Krubzāciuss). Tā nodedzināta 1905. gadā. Ēkas atjaunošanas darbus vadīja arhitekts V. L. N. Bokslafs.

Muižas apbūvi veido arī citas ēkas – klēts (XIX gs. pirmā puse), pārvaldnieka māja (XIX gs. otrā puse), kalpu māja (XIX gs.), no vīna pagraba palikušie laukakmeņu mūru fragmenti ar ailām (XIX gs. otrā puse), parka paviljons (siernīca?) un stallis ar iespaidīgi garu lieveņa arkādi (XIX gs. pirmā puse).

Mūsdienās stallis ir privātpāsums un sākotnēji bija plāni to restaurēt, taču līdz šim nekādi darbi nav uzsākti. Ēkai ir izdrupusi dzega, caurs jumts, problēmātiskas ir pamatu plaisas un kolonnu pamatņu deformācijas.

190. Valtenberģu muižas stalli

Valtenberģe manor stables

(No. 6912) Valmiera district, Mazsalaca amalgamated municipality

The complex of Valtenberģe or Mazsalaca manor was developed on the picturesque banks of the river Salaca. In 1601 the owner of the estate was H. Falkenberg. In 1621 the Swedish King Gustavus Adolphus endorsed the property rights of two members of the family – brothers Konrad and Melchior. The next owner G. von Falkenberg sold the manor. In 1680 it was a property of the Swedish Field-Marshal K. Horn. After the Reduction of manors by the Swedish crown, Valtenberģe became state property, but in 1724, following the Great Northern War, it was assigned to W. G von Völkersahm, Vice President of the Russian Royal Court. The wealthy manor became the dowry of one of the Völkersahm daughters when she married Major von Vietinghoff whose heirs continued to manage the manor since then.

The manor complex was built from the second half of the 18th century to the first half of the 19th century, but several buildings were also erected in the second half of the 19th century. The centre of the ensemble is occupied by the manor house (1780, architect F. A. Krubzāciuss). The manor house was burned down in 1905. The subsequent reconstruction works were supervised by the architect W. L. N. Boskslaff.

The manor complex also includes other buildings: stone granary (first half of the 19th century), manager's house (second half of the 19th century), servants' house (19th century), remains of wine cellar walls (second half of the 19th century), park pavilion (possibly the former cheese-dairy) and a stable with an impressive prolonged porch arcade (first half of the 19th century). The stable is a private property and despite the initial restoration plans no renovation has started yet. The cornice and the roof of the building, as well as the foundation and column bases are in bad technical condition.

VENTSPILS RAJONS

Pabērzkalns – pilskalns ar apmetni

(Nr. 2594) Ventspils raj., Zlēku pag., pie Jaunbērzkalniem un Priedniekiem

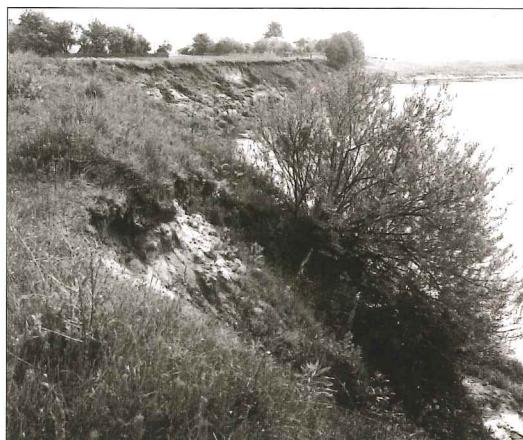
Pabērzkalns – pilskalns ierikots ziemeļaustrumu – dienvidrietumu virzienā orientētu viļņevidigu kāpu vidū Ventas labajā krastā. Pilskalna plakumu ($10\text{--}20 \times 100$ m) norobežo divi paraleli 3,5 un 5 m augsti, 25 un 50 m plati un ap 100 m gari dabiski veidojušies valjī, kuri augstumā virs 2 m tikuši paaugstināti un nostiprināti ar stabu konstrukcijas būvēm.

1895. gadā V. Sizova vadībā seniņā notika pirmie arheoloģiskie pētījumi. Turpmāko pētījumu gaitā (1937., E. Šurms), atsedzot četrus apbedījumus ar XIV–XVI gs. senlietu liecībām, tika konstatēts, ka pilskalna mazākajā valnī viduslaikos ierīkota kapsēta. Pēc plūdiem Ventā pilskalns nobruka, 1970. un 1972. gadā

veikti arheoloģiskie izrakumi Ē. Mugurēviča vadībā. Plakumā konstatēts līdz 0,6 m biezš kultūrlānis, atsegtais virs zemes ēku paliekas, akmeņu pavardi. Iegūtās senlietas (bezripas keramikas lauskas, rotaslietu fragmenti u. c.) attiecas uz I g. t. beigām un II g. t. sākumu. Uz dienvidiem no Pabērzkalna atrodas Priednieku apmetne, kas arī datējama ar vēlo dzelzs laikmetu. Spriežot pēc senlietu savrupatradumiem, pieļaujams, ka ar šo arheoloģisko kompleksu saistītā agrako (IX–X gs.) apbedījumu vieta atradusies noskalotajā kompleksa daļā.⁴⁸

Pabērzkalna tuvumā Venta intensīvi izskalo krastu, veidojot tā nobrukumus un regulāri izskalojot senlietas.

⁴⁸ Ē. Mugurēvičs. Arheoloģiskie pētījumi Ventas lejteces apgabala dzelzs laikmeta un viduslaiku pieminekļos. Izrakumi Zlēkās//Arheoloģija un etnogrāfija. – XX līdz. – Rīga, 2000. – 74.–87. lpp.

191. Pabērzkalna pilskalns

VENTSPILS RAJONS

VENTSPILS DISTRICT

Pabērzkalns – castle mound and settlement

(No. 2594) Ventspils district, Zlēkas municipality

Pabērzkalns castle mound is located on the right bank of the river Venta. The plateau of the mound ($10\text{--}20 \times 100$ m) is enclosed between two parallel natural earthworks or dunes, measuring 3.5 and 5 m in height, 25 and 50 m in width and 100 m in length and heightened artificially above the level of 2 meters and fortified with pole structures.

Archaeological excavations were made in the site under the supervision of V. Sizovs in 1895. The subsequent excavations (1937, E. Šurms) provided sufficient evidence of a medieval cemetery as 4 burial places with 14th–16th century artefacts were found in the smaller earthwork. Due to the castle mound erosion caused by floods in the river Venta, additional archaeological

excavations were made under the supervision of Ē. Mugurēvičs in 1970 and 1972. They have resulted in identifying a 0.6 m thick cultural layer and uncovering remains of buildings and stone hearths. The artefacts found (fragments of hand-built pottery and jewellery etc.) date back to the late I and early II millennia. The adjacent Priednieki Late Iron Age settlement is located to the south from Pabērzkalns castle mound. Judging by individual findings of artefacts a burial field (9th–10th century) related to the above settlements was presumably located in the eroded part of the castle mound.⁴⁸

The bank adjacent to Pabērzkalns castle mound is intensively eroded by the river Venta causing landslides and washing away artefacts.

⁴⁸ Ē. Mugurēvičs. Arheoloģiskie pētījumi Ventas lejteces apgabala dzelzs laikmeta un viduslaiku pieminekļos. Izrakumi Zlēkās//Arheoloģija un etnogrāfija. – XX līdz. – Rīga, 2000. – 74.–87. lpp.

Zlēku muižas apbūve

Ventspils raj. Zlēku pag.

Zlēku muižas (*Schleck*) apbūve, kas tagad ir grausts, veidojusies tūlīt pēc Ziemeļu kara. 1717. gadā pabeigta jaunā kungu māja, kurās arhitektūra ir prūšu arhitektu J. de Bota un Dž. fon Kollasa ietekmēta. Ēka bijusi divstāvu, pacelta uz augsta cokola un segtā ar izteikti stāvu divslīpu jumtu. Ēkas centru rotāja trīsstūra frontons un pie trīs ieejas nišu veidojošām arkām atradās monumentalās divpusējas kāpnes. Ap pagalmu kompozicionāli ar kungu māju saistījās *kavalieru nams* – muižas pārvaldnieka māja, klēts un stallis, kā arī vecā dzīvojamā māja.

Ēkas savienoja iebrauktuves ar portāliem. XIX.gs. muižas apbūvi papildināja kalpu mājas, jaunie stalli u.c. Ap 1860. gadu blakus kungu mājai celts īpašs nams teātru izrādēm un koncertiem. Zlēku muižas pēdējais īpašnieks bija J. G. fon Bērs, un šai dzimtai īpašums piedereja jau no XVII gs.

Pēc Latvijas agrāreformas muiža tika sadalīta jaunsaimniecībās. 1945. gadā daļa muižas apbūves nodega. Pārējās ēkas tika nevērīgi izmantotas tehniskām vajadzībām, līdz kļuva nevajadzīgas arī tās. Šodien no varenās baroka stila muižas centra apbūves saglabājušās drupas, jumts sedz tikai bijušo magazīnas klēti un stalli.

192. Zlēku muižas apbūve.
20. gs. sākuma foto

193. Zlēku muižas apbūve

VENTSPILS RAJONS

Zlēkas manor buildings

Ventspils district, Zlēkas municipality

The now ruined complex of Zlēkas manor was developed soon after the Great Northern War. The new manor house was completed in 1717 and it featured architectural influences of Prussian architects J. de Bots and J.von Kollass. The two-storey building was placed on a high ground floor and covered by a distinctively steep two-pitched roof. The central part was emphasised with a triangular pediment and bilateral staircase at the three arches forming the entrance niche. The chevalier house, manager's house, granary, stable and old living house were arranged around the courtyard dominated by the manor

house. In the 19th century the manor complex was supplemented with houses for servants, new stables etc. Around 1860 a special building for theatre performances and concerts was erected. The last member of the family possessing the manor from the 17th century was J. G. von Behr.

The manor house was divided in a number of farms as a result of the Agrarian Reform. A part of the manor complex was destroyed by fire in 1945. The rest of the building had been used for technical purposes until becoming redundant. Today the magnificent Baroque ensemble has turned into rubble; the granary and stable remain the only roofed buildings.

ILUSTRĀCIJU SARAKSTS

Apzīmējumi

VKPAI PDC – Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas
Pieminekļu dokumentācijas centrs

VKPAI PDC – Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas
Arheoloģijas centrs

1. Kokneses pilsdrupas
2. Kokneses pilsdrupas. 20. gs.sākuma gravīra. Latvijas Nacionālā bibliotēka. Reto grāmatu un rokrakstu nodaļa.
3. Neretas muižas vecā kungu māja. 1930. gadu foto. VKPAI PDC
4. Neretas muižas kungu māja
5. Odzienas muižas pils
6. Odzienas muižas pils. 1920. gadu foto. VKPAI PDC
7. Alūksnes pilsdrupas. 1930. gadu foto. VKPAI AC
8. Alūksnes pilsdrupas
9. Gaujienas pilsdrupas. Paulucci Album. Beschreibung der im Kurländischen Gouvernement vorhandenen altertümlichen Gebäude und Ruinen alter Schlösser.
10. Gaujienas pilsdrupas
11. Zemnieku sētas Baldones rija. I. Heinrihsones uzmērījums
12. Zemnieku sētas Baldones saimniecības ēka
13. Bauskas pilsdrupas. Baltisches Adressbuch. 1912. – Kurland. – T.2.
14. Bauskas pilsdrupas
15. Kaucmindes muižas pils
16. Kaucmindes muižas pils. Lancmanis I. Kaucmindes muiža. Kautzemünde. – Rīga,1999.
17. Skaistkalnes katoļu klosteris. Brugis D. Skaistkalnes baznīca. – Bauska,1995.
18. Skaistkalnes katoļu klosteris
19. Cēsu viduslaiku pilsdrupas

20. Cēsu viduslaiku pilsdrupas. J. K. Broces zīmējums
21. Gatartas muižas pils
22. Gatartas muižas pils. Pirang H. Das Baltische Herrenhaus. – Riga, 1928. – T. 2.
23. Lielstraupes zirgu pasta stacija. 1920. gadu foto. VKPAI PDC
24. Lielstraupes zirgu pasta stacija
25. Raunas viduslaiku pils. 1930. gadu foto. VKPAI AC
26. Raunas viduslaiku pils
27. Ungurmuižas klēts. Muiža zem ozoliem. Ungurmuiža un fon Kampenhauzenu dzimta Vidzemē. Katalogs. – Rīga, 1998.
28. Vāveres krogs
29. Vāveres krogs. 20. gs. pirmās puses foto. VKPAI PDC
30. Daugavpils cietoksnis
31. Daugavpils cietoksnis
32. Daugavpils cietoksnis. 1920. gadu foto. VKPAI PDC
33. Baltmuižas kungu māja
34. Baltmuižas kungu māja. Bruģis D. Historisma pilis Latvijā. – Rīga, 1996.
35. Birķeneļu luterāņu baznīca
36. Dobeles pilsdrupas
37. Dobeles pilsdrupas. 1930. gadu pastkarte. VKPAI AC
38. Lustes muižas pils
39. Lustes muižas pils. 18. gs. akvarelis. Museum auf der Osterburg Weida, Schlossberg 14; D-07570 Weida. Deutschland. U. Fišera foto
40. Vecapguldes muižas pils. 1920. gadu foto. VKPAI PDC
41. Vecapguldes muižas pils
42. Rankas muižas pils. 1970. gadu foto. VKPAI PDC
43. Rankas muižas pils
44. Vecgulbenes muižas Baltā pils
45. Vecgulbenes muižas Baltā pils. 1920. gadu pastkarte. VKPAI PDC
46. Zemnieku sēta Vecdziesnieki. 1980. gadu foto. VKPAI PDC
47. Zemnieku sēta Vecdziesnieki
48. Jēkabpils Uniātu baznīca
49. Jēkabpils Uniātu baznīcas sānu altāris

50. Vārenbrokas muižas dzīvojamā māja
51. Jelgavas Sv. Trīsvienības baznīca. 20. gs. sākuma pastkarte. Privātkolekcija
52. Jelgavas Sv. Trīsvienības baznīca
53. Dzīvojamā ēka Villa Medem. 1970. gadu foto. VKPAI PDC
54. Dzīvojamā ēka Villa Medem Jelgavā
55. Dzīvojamā ēka Jelgavā, Vecpilsētas ielā 84
56. Bērvircavas muižas kungu māja
57. Bērvircavas muižas kungu māja. Bruģis D. Historisma pilis Latvijā. – Rīga, 1996.
58. Bramberģes muižas dzīvojamā ēka
59. Bramberģes muižas dzīvojamā ēka. Rekonstrukcija. I. Heinrihsones zīmējums
60. Elejas muižas apbūve
61. Salgales luterāņu baznīcas drupas
62. Salgales luterāņu baznīcas interjers. 1920. gadu foto. VKPAI PDC
63. Ķemeru parks. 20. gs. sākuma pastkarte. Jūrmalas būvvaldes arhīvs
64. Ķemeru parks. 20. gs. sākuma pastkarte. Jūrmalas būvvaldes arhīvs
65. Paviljons Ķemeru parkā
66. Restorāns Lido Jūrmalā. J. Ozola 1930. gadu foto. Jūrmalas būvvaldes arhīvs
67. Restorāns Lido Jūrmalā
68. Krāslavas pils
69. Krāslavas pils.
70. Krāslavas pils bibliotēkas ēka
71. Krāslavas pils bibliotēkas ēka. 20. gs. sākuma foto VKPAI PDC
72. Landskoronas katoļu baznīca. 20. gs. sākuma foto. Latvijas Vēstures muzejs
73. Landskoronas katoļu baznīca
74. Kuldīgas pilsdzirnavas. V. Fromholda – Treija zīmējums. 1932. gads. Kuldīga. – Kuldīga, 1998.
75. Kuldīgas pilsdzirnavas
76. Lielivandes muižas vecā dzīvojamā ēka
77. Pētera kapliča sazvanu tornis Kuldīgā. V. Fromholda – Treija zīmējums. 1932. gads. Kuldīga. – Kuldīga, 1998.

78. Pētera kapličas zvanu tornis Kuldīgā
79. Sv. Trīsvienības luterāņu baznīca Liepājā. Baltisches Adressbuch. 1912. – Kurland. – T.2.
80. Sv. Trīsvienības luterāņu baznīca Liepājā
81. Sv. Trīsvienības luterāņu baznīca Liepājā. Portāla fragments
82. Aizputes pils
83. Aizputes pils. 1970. gadu foto. VKPAI PDC
84. Apriķu muižas dzīvojamā ēka
85. Apriķu muižas dzīvojamā ēka. 1930. gadu foto. VKPAI PDC
86. Apriķu muižas dzīvojamā ēkas. Frontona akmens kalumi
87. Dzērves – Ciravas tautas skola
88. Dunalkas baronu kapliča. Lancmanis I. Iznīcības simboli un romantisms. – Māksla. – 1995. – Nr. 1.
89. Dunalkas baronu kapliča
90. Zemnieku sētas Dirnēnu Piķeli dzīvojamā ēka
91. Zemnieku sētas Dirnēnu Piķeli uzmērijums. 1930. gadi
92. Liepupes muižas dzīvojamā ēka
93. Liepupes muižas dzīvojamā ēka. Pirang H. Das Baltische Herrenhaus. – Riga, 1928. – T. 1.
94. Liepupes luterāņu baznīca kapela. VKPAI PDC
95. Liepupes luterāņu baznīcas kapela
96. Limbažu viduslaiku pils. Vēsturisko drupu konservācijas problēmas. Starptautiskā simpozija un konferences materiāli. – Bauska, 2002.
97. Limbažu viduslaiku pils
98. Nabes pils tornis kapela. 13. gs. otrs puses un 15. gs. rekonstrukcija (arh. I. Dirveiks)
99. Nabes pils tornis kapela
100. Lauderu pareizticīgo baznīca
101. Lauderu pareizticīgo baznīca. 20. gs. sākuma foto. VKPAI PDC
102. Ludzas pilsdrupas
103. Ludzas pilsdrupas. Taivāns L. Pa Latgali. – Maskava, 1988. (krievu val.)
104. Pasienes katoļu baznīca
105. Pasienes katoļu baznīca. 1920. gadu foto. VKPAI PDC
106. Cesvaines pils

107. Cesvaines pils
108. Cesvaines pils
109. Mārcienas muižas klēts
110. Mārcienas muižas pils. Brūgis D. Historisma pilis Latvijā. – Riga, 1996.
111. Zemnieku sētas Anckani rija
112. Zemnieku sētas Anckani rija. 1970. gadu foto. VKPAI PDC
113. Lindes muižas vārti. 20. gs. sākuma foto
114. Lindes muižas vārti
115. Preiļu muižas pils. 1920. gadu foto
116. Preiļu muižas pils
117. Rēzeknes sinagoga
118. Lobvoržu (Loboržu) muižas kungu māja
119. Ozolmuižas kapliča
120. Prezmas ūdensdzirnavas
121. Brāļu kapu ansamblis Rīgā
122. Brāļu kapu ansamblis Rīgā. 1930. gadu foto. Kopskats
123. Brāļu kapu ansamblis Rīgā.
124. Dannenšterna nams Rīgā
125. Dannenšterna nams Rīgā. 1940. gadu foto. VKPAI PDC
126. Daugavgrīvas cietoksnis
127. Daugavgrīvas cietoksnis
128. Dārzu un parku arhitektūras ansamblis Lielie kapi. Kapliča. Privātkolekcija
129. Dārzu un parku arhitektūras ansamblis Lielie kapi
130. Doma baznīca Rīgā.
131. Doma baznīca Rīgā. J. K. Broces zīmējums
132. Doma baznīca Rīgā
133. Dzīvojamā ēka Rīgā. Slokas un Kuldīgas ielu stūri
134. Dzīvojamā ēka Rīgā. Slokas un Kuldīgas ielu stūri
135. Nordeķu muižiņas dzīvojamā ēka
136. Dzīvojamā ēka Dzirnavu ielā 39. O. Dices projekts
137. Dzīvojamā ēka Dzirnavu ielā 39
138. Dzīvojamā ēka K. Valdemāra ielā 49
139. Dzīvojamā ēka K Valdemāra ielā 55

140. Dzīvojamās ēkas K Valdemāra ielā 41/43
141. Kleistu muižas kungu mājas portiks. 1960. gadu foto. Privātkolekcija
142. Dzīvojamā ēka Krāsotāju ielā 12
143. Dzīvojamā ēka K Valdemāra ielā
144. Rīgas pils. 20. gs. sākuma foto. Privātkolekcija
145. Rīgas pils. Pagalma skats
146. Dzīvojamā ēka Rīgā, Jēkaba ielā 24
147. Īres nams Rīgā, Pētersalas ielā 5
148. Dzīvojamā ēka Rīgā, Marijas ielā 6
149. Noliktava Rīgā, Miesnieku ielā 17
150. Dzīvojamā ēka Rīgā, Vāgnera ielā 2
151. Daugmales pilskalns
152. Daugmales pilskalns. 1920. gadu foto. VKPAI AC
153. Nurmižu muižas oranžērija
154. Nurmižu muižas oranžērija. 20. gs. sākuma foto. VKPAI PDC
155. Siguldas pilsdrupas
156. Siguldas pilsdrupas. VKPAI AC
157. Ezeres muižas stallis
158. Gaiķu luterāņu baznīca. Luktu gleznojumi
159. Gaiķu luterāņu baznīca
160. Briņķu Pedvāles muižas kungu māja
161. Dundagas mācītājmuižas dzīvojamā ēka
162. Dundagas mācītājmuižas dzīvojamā ēka. Pirang H. Das Baltische Herrenhaus. – Riga, 1928. – T.2.
163. Īves vējdzirnavas 1930. gadu foto. VKPAI PDC
164. Īves vējdzirnavas
165. Nogales muižas alus darītava
166. Nurmuižas pils
167. Nurmuižas pils
168. Sabiles mācītājmāja. Rekonstrukcija. J. Zilgalvia zīmējums
169. Sabiles mācītājmāja
170. Stendes muižas vecā pils
171. Stendes muižas vecā pils. 1970. gadu foto. VKPAI PDC
172. Valdgales muižas kungu māja

173. Valdgales muižas kungu māja. – Pirang H. Das Baltische Herrenhaus. – Riga, 1928. – T. 2.
174. Kandavas pilsdrupas un Pulvertornis. 1930. gadu foto. VKPAI AC
175. Kandavas pilskalns un pilsdrupas
176. Lestenes luterāņu baznīca
177. Lestenes luterāņu baznīca. 20. gs. pirmā ceturkšņa foto. VKPAI PDC
178. Sātu luterāņu baznīca
179. Ērgemes viduslaiku pils
180. Smiltenes pilsdrupas. 20. gs.sākuma foto. VKPAI AC
181. Smiltenes pilsdrupas
182. Zemnieku sēta *Ielīcas*
183. Zemnieku sēta *Ielīcas*. Saimniecības ēkas
184. Burtnieku muižas apbūve
185. Burtnieku muižas apbūve. Pirang H. Das Baltische Herrenhaus. – Riga, 1928. – T. 2.
186. Eriņu muižas kungu māja
187. Eriņu muižas kungu māja. Pirang H. Das Baltische Herrenhaus. – Riga, 1928. – T.2.
188. Mujānu viduslaiku pils
189. Mujānu viduslaiku pils
190. Valtenberģu muižas stalli
191. Pabērzkalna pilskalns
192. Zlēku muižas apbūve. 20. gs. sākuma foto
193. Zlēku muižas apbūve

